

Samen voor Sportiviteit en Respect

Analyse spel- en gedragsregels

Kennispraktijk

• voor sport, onderwijs & gezondheid

wjh mulier instituut

Samen voor Sportiviteit en Respect

Analyse spel- en gedragsregels

Kennispraktijk
• voor sport, onderwijs & gezondheid

wjh mulier instituut

Colofon

Titel

**Samen voor Sportiviteit en Respect:
Analyse spel- en gedragsregels**

Onderzoek en rapportage

Dr. Johan Steenbergen

Jarno Hilhorst, MSc.

Drs. Alien v.d. Sluis

Marit Gijsbers, Msc.

Een rapportage in het kader van het programma
'Samen voor sportiviteit en respect'.

Deze rapportage is opgesteld door Kennispraktijk
(www.kennispraktijk.nl). Kennispraktijk adviseert be-
drijven, overheden en instellingen die zich bezighou-
den met sport & bewegen, onderwijs en gezondheid.

© 2010

Opdrachtgever

**Samenwerkingsverband 'Samen voor sportiviteit en
respect'**

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding	7
1. Onderzoeksopzet en werkwijze	8
2. Sportiviteit, respect en fair play	9
Inleiding	9
2.1 Een brede visie op sportiviteit en respect	9
2.2 Ordening in sportiviteit en respect	10
3. (Spel)regels in de sport	13
Inleiding	13
3.1 Agonale spelsporten	13
3.2 Indeling naar verschillende type (spel)regels	14
3.3. Verschillende type (spel)regelovertredingen en strafmaten	17
4. Bevorderende spelregels	20
Inleiding	20
4.1 Spelregels die sportiviteit en respect bevorderen	20
4.2 Voorkomen is beter dan genezen - de kracht van gradueel/preventief straffen	25
4.3 Patronen in bevorderende spelregels	27
5. Belemmerende (spel)regels	30
Inleiding	30
5.1 (Spel)regels die als belemmerend worden ervaren	30
5.2 Type regelovertredingen en strafmaat	34
5.3 Patroon van belemmerende (spel)regels	35
6. Gedragsregels in de sport	38
Inleiding	38
6.1 Bonden en gedragsregels	38
6.2 Droombeelden en sportief gedrag als cultuur	41
6.3 De implementatie van gedragsregels	43
7. Conclusies	48
Slotbeschouwing	53

Literatuur	57
Bijlage 1: Lijst met afkortingen	59
Bijlage 2: Gespreksleidraad analyse van spel- en gedragsregels	61

Samenvatting

Onderzoek naar spel- en gedragsregels

In 2009 hebben elf sportbonden, onder regie en coördinatie van de Koninklijke Nederlandse Hockey Bond, een programma opgesteld ter bevordering van sportiviteit en respect. Ook NOC*NSF is een van de partners. De monitoring/het onderzoek van dit landelijke programma wordt verricht door het WJH Mulier Instituut. Een van de onderdelen van het onderzoek is de analyse van spel- en gedragsregels en de relatie met sportiviteit en respect. Dit onderzoeksonderdeel is van juni tot en met december 2010 uitgevoerd door Kennispraktijk - voor sport, onderwijs en gezondheid.¹ Met vertegenwoordigers van elf sportbonden (KNWU, KNVB, KNHB, Nevobo, KNBSB, NIJB, KNZB, NBB, NHV, NRB en KNKV) zijn verdiepende gesprekken gevoerd. Door middel van deze gesprekken hebben we antwoord willen krijgen op de vraag welke spel- en gedragsregels bevorderlijk dan wel remmend zijn gebleken voor sportiviteit en respect. Ook zijn er vragen gesteld over hoe de implementatie van gedragsregels door de bonden handen en voeten is gegeven. In deze samenvatting worden de meest in het oog springende conclusies op een rij gezet.

De bevorderende spelregels

Er zijn verschillende spelregels die als bevorderend worden ervaren voor sportiviteit en respect.

Spelregels aangaande gradueel en preventief straffen sorteren effect. Veel bonden geven aan dat de mogelijkheid tot gradueel straffen bevorderend is voor sportiviteit en respect. Eerder kunnen ingrijpen met minder zware consequenties biedt zowel scheidsrechters als coaches handvatten om onsportief gedrag en/of het uit de hand lopen van wedstrijden te voorkomen. Door in een eerder stadium in de wedstrijd een lichte straf te geven voor een overtreding, zijn spelers gewaarschuwd en is er de mogelijkheid om zich te herpakken. Een voorbeeld is de interchange-regel bij het hockey. Deze spelregel wordt door coaches gebruikt om spelers die hun zelfbeheersing (dreigen) te verliezen er preventief uit te halen zodat ze even kunnen afkoelen.

Steviger straffen op zware overtredingen. Steviger straffen op overtredingen die een speler kunnen blesseren of voor het maken van overtredingen op spelers in kansrijke positie zijn bevorderend voor sportiviteit en respect.

Spelregels aangaande discussiëren met de scheidsrechter dragen bij aan sportiviteit en respect. Binnen verschillende sporten bestaan er spelregels over wie er wel en niet mag communiceren met de scheidsrechter. Dergelijke spelregels dragen bij aan sportiviteit en respect. In de meeste sporten mag alleen de aanvoerder met de scheidsrechter praten. Als andere spelers, wisselers of coaches commentaar leveren op de begeleiding levert dat een bestraffing op.

Spelregels aangaande (audio)visuele toepassing zijn bevorderend voor sportiviteit en respect. Bij veel van de sportbonden wordt gebruik gemaakt van (audio)visuele ondersteuning. Bijvoorbeeld in geval van al dan niet geldige doelpunten en overtredingen. Visuele ondersteuning kan enorm bijdragen aan sportiviteit en respect.

Spelregels die de snelheid in het spel bevorderen hebben een positief effect op sportiviteit en respect. Spelregels die ervoor zorgen dat de snelheid in het spel blijft zijn bevorderend voor sportiviteit en respect. Door een snelle hervatting van het spel is er weinig tijd voor spelbederf, zoals tijdrekken of discussie over de beslissingen van de scheidsrechter. Ook dragen snelle spelhervattingen bij aan de flow en de voortgang van het spel.

Bonden passen regels aan op de mogelijkheden van kinderen. Wat bij alle bonden gebeurt, is dat het spel wordt aangepast op de mogelijkheden en de ontwikkeling van kinderen. Deze aanpassingen worden gedaan vanuit verschillende redenen, zoals veiligheid, plezier in het spel en de fase van de (fysieke) ontwikkeling van kinderen en zijn er uiteindelijk op gericht om het plezier en de spelvreugde van kinderen aan de sport te verhogen.

Spelregels die zelfcorrectie in de hand werken zijn uitermate effectief. In de sport bestaan er spelre-

¹ Zie: 'Samen voor Sportiviteit en Respect: Analyse spel- en gedragsregels' (2010).

gels die 'zelfcorrectie uitlokken'. Dit zijn bijvoorbeeld regels die bij overtreding een behoorlijk nadeel opleveren voor het gehele team. Gevolg van dergelijke regelovertredingen is dat medespelers of de coach de spelers corrigeren, louter omdat deze het team benadeelt. Dit type spelregels zijn bevorderend voor sportiviteit en respect.

Sportbonden hebben 'oog' voor gelijkheid van kansen. De meeste sportbonden proberen de competitie na verloop van tijd zo in te delen dat er wedstrijden ontstaan tussen spelers en teams van een (ongeveer) gelijke speelsterkte. Sportbonden gaan flexibel om met de spelregels aangaande de optimalisering van 'gelijkheid van kansen'.

Spelen in de geest van de spelregels bij de meeste sporten gepraktiseerd. Binnen vrijwel alle sporten wordt het 'spelen in de geest van de regels' gepraktiseerd. Vooral bij sporten waar 'de veiligheid in het geding kan zijn' blijken de sporters de verantwoordelijkheid te nemen tot het spelen in de geest van de regels.

Regels aangaande direct straffen worden als eerlijk en rechtvaardig ervaren. Uitgesteld straffen, bijvoorbeeld in geval van een schorsing, wordt als onrechtvaardig ervaren. Indien een sporter een overtreding begaat tijdens de wedstrijd dan moet de sanctie hierop een direct voordeel opleveren voor de tegenstander waar op dat moment tegen wordt gespeeld.

De belemmerende spelregels

Verschillende spelregels worden als belemmerend ervaren voor sportiviteit en respect. Wederom wordt een korte weergave van de belangrijkste conclusies gegeven.

Onduidelijkheid spelregels vaak aanleiding tot onsportief gedrag. Onduidelijke spelregels zijn bij uitstek belemmerend voor sportiviteit en respect. Onduidelijke spelregels laten te veel ruimte voor interpretatie en ook is niet altijd duidelijk hoe de spelregels door de scheidsrechters worden geïnterpreteerd. Helderheid over de toepassing van spelregels is noodzakelijk voor sportiviteit en respect.

Gevaar van te strakke regulering. Belemmerend voor sportiviteit en respect is de overregulering of te strak reguleren van de sport. In verschillende sporten zijn er veel spelregels en deze zijn ook nog erg uitvoerig beschreven. Het gevolg hiervan is dat de eigen verantwoordelijkheid bij sporters voor het 'zich houden aan de regels' wordt weggenomen.

Professionele regelovertredingen en zware regelovertredingen streng(er) straffen. Vooral de zogenoemde professionele overtredingen en excessieve regelovertredingen worden vaak te mild bestraft. Dit levert vaak een onrechtvaardig voordeel op voor de regelovertreder.

Verskil in cultuur binnen sporten. De cultuur binnen de sport blijkt mede te bepalen wat als wel en niet acceptabel wordt aangemerkt. Tussen de sporten zitten cultuurverschillen aangaande de rol van spelregels, het spelen in de geest van de regels en de respectvolle, onderlinge omgang met elkaar. Deze verschillen in cultuur verklaren mede waarom binnen de ene sport (of club) wel belang wordt gehecht aan sportiviteit en respect en de andere niet.

Spelregels met betrekking tot 'gelijkheid van kansen' bij kleine bonden probleem. Slechts drie bonden ervaren problemen bij het reguleren en vormgeven van een competitie waar sporters op hun eigen niveau kunnen sporten.

Implementatie van gedragsregels in de sport

Gedragsregels zijn gericht op verschillende betrokkenen binnen de sport. Door sportbonden wordt duidelijk gekozen voor een brede aanpak, in de zin dat de gedragsregels op verschillende betrokkenen zijn gericht.

Creëren van urgentiebesef bij sportverenigingen een belangrijke succesfactor voor implementatie gedragsregels. Als er geen urgentiebesef is bij sportverenigingen, de implementatie van gedragsregels moeilijk is. Creëren van bewustzijn en urgentiebesef wordt als een belangrijke succesfactor aangemerkt voor een optimale implementatie.

Creëren van draagvlak binnen de sportvereniging belangrijke succesfactor. Sportverenigingen moeten zichzelf verantwoordelijk voelen voor het doorvoeren van gedragsregels. Draagvlak creëren bij sportverenigingen zal alleen optreden indien samen met de sportverenigingen wordt gezocht naar beleid, acties, oplossingen en plannen. Over de hoofden van sportverenigingen top down de gedragsregels ‘droppen’ werkt niet.

Bonden richten aandacht op verschillende beïnvloeders en streven naar helderheid van verantwoordelijkheden en rollen. De sportbonden kiezen bij de doorvoering van gedragsregels voor een totaalaanpak, waarbij verschillende betrokkenen een eigen verantwoordelijkheid hebben. Helderheid over de verschillende rollen is uitermate belangrijk.

Streven naar blijvende aandacht voor gedragsregels. De grootste uitdaging bij het implementeren van gedragsregels, en breder het thema sportiviteit en respect, is dat er continuïteit optreedt. Gedragsregels zijn gericht op de beïnvloeding van gedrag en dat betekent voortdurende aandacht hiervoor.

Proces van invoering heeft het primaat boven de inhoud. Het succes van de invoering van gedragsregels hangt vooral samen met de wijze waarop men dit doet, het proces. Enthousiasme bewerkstelligen, bewustwording creëren, zorgen voor draagvlak, humor en niet te belerend overkomen zijn belangrijke aandachtspunten bij de implementatie van gedragsregels.

Uiteindelijk gaat het om het beïnvloeden van gedrag en cultuur. Wat er uiteindelijk wordt beoogd met gedragsregels, is dat het een vanzelfsprekendheid is dat men zich houdt aan bepaalde (omgangs)regels en zich ook daadwerkelijk normconform wil gedragen. Dit vergt bij de vertegenwoordigers van de sportbonden in ieder geval inzicht in hoe gedrag en cultuur stapsgewijs zijn te beïnvloeden.

Inleiding

In 2009 hebben elf sportbonden, onder regie en coördinatie van de Koninklijke Nederlandse Hockey Bond, een programma opgesteld ter bevordering van sportiviteit en respect.² Naast de elf bonden is ook NOC*NSF één van de partners. De monitoring van dit landelijke programma zal de komende jaren worden verricht door het W.J.H. Mulier instituut (zie: onderzoeksplan Monitor Samen voor Sportiviteit en Respect). De onderzoeksopzet van het Mulier Instituut bestaat uit verschillende onderdelen. Eén van de onderdelen betreft de 'Analyse van spel- en gedragsregels'. Dit onderdeel is in het onderzoeksplan van het Mulier Instituut als volgt beschreven:

Bonden kunnen van elkaar leren door samen te bekijken welke spel- en gedragsregels bevorderlijk of juist remmend zijn voor Sportiviteit en Respect. Daarvoor wordt in de eerste fase per bond in kaart gebracht welke spel- en gedragsregels naar de ervaring van de interne experts remmend zijn voor Sportiviteit en Respect en welke bevorderlijk zijn gebleken. Belangrijk is daarbij vast te stellen hoe probleemspecifiek of contextspecifiek (doelgroep, type sport) deze werking is.

Deze rapportage is een verslag van de analyse van spel- en gedragsregels en bevat de belangrijkste bevindingen. Er zijn elf interviews gehouden met vertegenwoordigers van sportbonden en ook is met de bonden een interactieve werksessie gehouden. Resultaten van zowel de interviews als de werksessie vormen de input voor deze rapportage.

Leeswijzer

De rapportage bestaat uit acht samenhangende hoofdstukken en de opbouw is als volgt. In het eerste hoofdstuk wordt, niet al te uitgebreid, uit de doeken gedaan hoe het onderzoek is uitgevoerd en welke vragen zijn gesteld. De hoofdstukken twee en drie zijn de meer conceptuele hoofdstukken in dit rapport. Hoofdstuk twee staat stil bij de termen 'sportiviteit en respect'. Niet alleen wordt gezien wat de

geïnterviewden over deze begrippen zeggen, maar ook wordt een indeling gemaakt van wat binnen het thema 'sportiviteit en respect' kan worden geplaatst. In het derde hoofdstuk wordt iets meer gezegd over de rol die (spel)regels en gedragsregels hebben in de sport. Ook in dat hoofdstuk wordt een indeling gemaakt van type (spel)regels alsook wordt een ordening gemaakt in manieren waarop spelregels kunnen worden overtreden. De in beide hoofdstukken aangebrachte ordeningen dienen ertoe om de resultaten uit het onderzoek systematisch te plaatsen. In hoofdstuk vier geven we de resultaten weer van wat door de geïnterviewden wordt aangegeven als spelregels die als bevorderend worden ervaren voor sportiviteit en respect. We proberen een vrij gedetailleerd beeld te geven van wat hierover is gezegd om daarna een wat meer algemeen patroon van de resultaten te geven. In hoofdstuk vijf volgen we eenzelfde werkwijze, met dit verschil dat het in dat hoofdstuk niet gaat om bevorderende spelregels, maar om spelregels die als belemmerend voor sportiviteit en respect worden ervaren. Hoofdstuk zes gaat over gedragsregels en dan vooral over wat deze gedragsregels inhouden en hoe deze worden geïmplementeerd door de bonden. In het zevende hoofdstuk van dit rapport worden de belangrijkste conclusies neergezet. De rapportage wordt besloten met een slotbeschouwing met daarin acties zoals die door de bonden zijn ingebracht.

² Deze gezamenlijke aanpak heeft geresulteerd in het programmaplan 'Samen voor Sportiviteit en Respect' (2009). Dit programmaplan is opgesteld door NOC*NSF, KNVB, KNHB, KNKV en Stichting Meer dan Voetbal.

1. Onderzoeksofzet en werkwijze

Voorafgaand aan de analyse spel- en gedragsregels zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:

1. Zicht krijgen op die spel- en gedragsregels die remmend dan wel bevorderlijk zijn voor sportiviteit en respect (ook relatie tussen trends in registraties (incidenten, straffen) en spelregelwijzigingen);
2. Kennis- en ervaringsuitwisseling tussen sportbonden aangaande (I) ervaringen en (II) overdraagbaarheid van de ervaringen
3. Formuleren van enkele aanbevelingen/aandachtspunten om sportiviteit & respect te stimuleren.

De centrale onderzoeksvraag die hieraan gekoppeld is luidt als volgt: “Welke spel- en gedragsregels zijn remmend dan wel bevorderlijk gebleken voor sportiviteit en respect?”. Hoe te werk is gegaan, zal in dit hoofdstuk kort uiteen worden gezet.

1. Houden van diepte-interviews met elf sportbonden (analyse)

Met vertegenwoordigers van elf sportbonden (KNWU, KNVB, KNHB, Nevobo, KNBSB, NIJB, KNZB, NBB, NHV, NRB en KNKV)³ zijn verdiepende gesprekken gevoerd. Aan de contactpersonen van de bonden is gevraagd om met twee personen de gesprekken te kunnen voeren. De gesprekspartners konden op verschillende afdelingen werkzaam zijn (bv. scheidsrechterszaken, sportontwikkeling, opleidingen etc.). De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van een semigestructureerde gespreksleidraad (zie bijlage 2). Deze is opgesteld op basis van een korte deskresearch (binnen Kennispraktijk is op het onderwerp sportiviteit en respect al veel kennis voorhanden) en onderzoeks- en visiedocumenten vanuit bonden met betrekking tot sportiviteit en respect. De gespreksleidraad die hieruit voortvloeide had de volgende opbouw:⁴

- Algemeen
- Spelregels in verband met sportiviteit en respect
- Doorgevoerde verandering van spelregels
- Belemmerende spelregels met betrekking tot sportiviteit en respect

- Bevorderende spelregels met betrekking tot sportiviteit en respect
- Gedragsregels met betrekking tot het stimuleren van sportiviteit en respect
- Belemmerende gedragsregels met betrekking tot sportiviteit en respect
- Afsluitend/droombeelden 2016-2028

De interviews zijn opgenomen met een voicerecorder en vervolgens uitgetypt en ingevoerd in het kwalitatieve onderzoeksprogramma MAXQDA 2007. Met behulp van dit programma zijn de interviews geanalyseerd.

2. Werksessie met bonden

Onder andere op basis van de interviews met de sportbonden is een opzet gemaakt voor een interactieve werksessie. De belangrijkste resultaten van de interviews vormden het uitgangspunt voor de interactieve werksessie die in oktober 2010 met de betrokken sportbonden heeft plaatsgevonden. In deze werksessie is in drie groepjes aan de slag gegaan met vooral oplossingsrichtingen aangaande belemmerende spelregels en de implementatie van sportiviteit en respect en meer in het bijzonder de gedragsregels. Ook zijn ervaringen en informatie uitgewisseld over de volgende onderwerpen:

- Oorzaken en mogelijke oplossingsrichtingen voor belemmerende spelregels op het gebied van sportiviteit en respect
- Bevorderende spelregels en de oorzaken daarvan
- Strategieën voor de implementatie van gedragsregels en succes- en faalfactoren die hierbij een rol spelen.

3. Opstellen definitieve rapportage

Om volledig te kunnen zijn in de rapportage, zijn aanvullend nog de spelreglementen van de verschillende bonden geanalyseerd en heeft een inventarisatie plaatsgevonden van de gedragsregels zoals de sportbonden die hebben geformuleerd. Dit vormt, samen met de interviews en de input uit de werksessie de ingrediënten van de definitieve rapportage.

³ Voor een lijst met afkortingen, zie bijlage 1.

⁴ Voor de gespreksleidraad, zie bijlage 2.

2. Sportiviteit, respect en fair play

Inleiding

In dit onderzoek gaat het vooral om de rol van spelen en gedragsregels ten aanzien sportiviteit en respect in de sport. Om hierover meer te kunnen zeggen, eerst iets over de begrippen 'sportiviteit', 'respect' en de hieraan verwante term 'fair play'. In de eerste paragraaf (2.1) komen de belangrijkste resultaten uit de interviews aan de orde. In de tweede paragraaf (2.2) wordt wat ordening aangebracht in de drie termen.

2.1 Een brede visie op sportiviteit en respect

Aan de geïnterviewden is gevraagd wat ze precies verstaan onder de begrippen sportiviteit en respect. Unaniem houden de geïnterviewden een brede opvatting aan van sportiviteit en respect. Breed in de zin dat men zich binnen sportiviteit en respect niet louter richt op de omgang van betrokkenen tijdens de wedstrijd (veelal geplaatst onder de noemer fair play), maar ook op bijvoorbeeld de omgang met elkaar binnen de club, het creëren van een veilige sportomgeving en het plezier in sport. Het gaat hierbij dus niet alleen om gedrag binnen de wedstrijd, maar ook om het gedrag buiten en rondom de sportwedstrijd. Zoals aangegeven, blijkt uit de antwoorden een vrij unaniem beeld te bestaan over waar het thema 'sportiviteit en respect' betrekking op heeft.

'Sportiviteit wil zeggen dat je iedereen in zijn waarde laat die deelneemt, of betrokken is bij het spel. Dat doe je op een respectvolle wijze. Dit is wat we vaak aanduiden als fair play ... sportiviteit en respect is breder, bijvoorbeeld ook hoe je met het materiaal omgaat en het gedrag binnen de vereniging.' [NBB]

'.... Sportiviteit en respect vat ik vrij breed op. Dit gaat van omgaan met elkaar binnen het veld tot hoe we ons gedragen buiten het veld... Sportiviteit en respect heeft dus ook te maken met de sfeer binnen de sportvereniging, dat iedereen het leuk vindt om naar de sportvereniging te komen en dat er een warme en veilige sfeer heerst.' [KNBSB]

'Het gaat vooral om de omgang met elkaar, dit vooral om een veilige sportomgeving te creëren... we kiezen

voor een brede insteek ... we richten ons naast zaken in de wedstrijd ook op zaken direct buiten de wedstrijd.' [KNZB]

'... 't is lastig af te bakenen, maar voor ons is het breder dan bijvoorbeeld alleen schelden tegen de scheidsrechter of misdragingen zeg maar, 't is ook alles op en rond de club ... afval opruimen tot inderdaad grove misdragingen binnen en buiten de lijnen.' [KNHV]

'Wij hebben als logo 'laten we hockey leuk houden'. Het gaat zowel om gedrag op het veld als rondom het veld. Ook is heel belangrijk dat iedereen weet wat er van je wordt verwacht.' [KNHB]

'... we gaan ook veel breder kijken ... niet alleen meer zo eng alleen op en rond dat veld. Ook in de kantine wel, omgaan met materiaal en de kleedkamer ... en dat je niet moet jatten.' ... wat we graag willen is dat iedereen fijn kan sporten, op zijn/haar niveau, op zijn/haar manier. Dat je daar kan zijn wie je bent... Sport is voor iedereen. Dus inclusief denken, iedereen is welkom, goede sfeer zowel buiten als binnen de wedstrijden in de vereniging ... het belangrijkste is dat iedereen leuk kan spelen, van jong tot oud en zich fijn voelt in en rond het sportveld. Fijn en veilig.' [KNKV]

'In het verleden ging het met name over wat op het veld gebeurde. We noemden dat fair play. Als je het over sportiviteit en respect hebt dan gaan mensen het al snel hebben over De Jong tijdens de finale om zo een slecht voorbeeld te noemen. Maar het is natuurlijk veel breder. Het gaat er ook om hoe je in de bestuurskamer met elkaar omgaat en zelfs hoe je binnen het bondsbureau met elkaar omgaat. Natuurlijk kan het dan heel breed worden, maar we verenigen het zeker niet. Alle dimensies, alles wat er op het sportpark gebeurt daar richten we ons op.' [KNVB]

'Wielrennen is natuurlijk geen contactsport. Voor ons gaat het er meer om dat mensen zich veilig voelen binnen de vereniging en dat ze zich welkom voelen. Dat ouders welkom worden geheten binnen een vereniging en hierbinnen worden opgenomen als lid ...

Daarnaast heb je natuurlijk ook het gedrag richting de jury en de trainers, iets wat vooral bij ouders een probleem is.’ [KNWU]

‘... wat we graag willen is dat iedereen fijn kan sporten, op zijn/haar niveau en op zijn haar manier. Maar het belangrijkste is wel dat iedereen leuk kan spelen, van jong tot oud en zich niet alleen fijn voelt op het spelveld, maar ook rondom de wedstrijd en binnen de sportvereniging.’ [Nevobo]

‘Dat je tijdens de wedstrijd en in de club andere mensen zo behandelt zoals je zelf ook behandeld wilt worden.’ [NIJB]

‘Sportiviteit en respect heeft zowel betrekking op spelregels, hoe je met elkaar omgaat op het veld, maar ook over praktische zaken als de kleedkamers en de omgeving schoonhouden tot aan het niet schelden binnen de club en respect voor de ander. Het gaat inderdaad niet alleen om wat er tijdens het spel gebeurt, maar ook hoe je je op de accommodatie als rugbyer gedraagt.’ [NRB]

Binnen sportiviteit en respect wordt ook regelmatig het begrip ‘fair play’ genoemd, zijnde de wijze waarop binnen de wedstrijd met elkaar wordt omgegaan. Niet alleen heeft men een brede visie op sportiviteit en respect, maar ook in de aanpak van de beïnvloeding van sportiviteit en respect richt men zich op verschillende betrokkenen binnen de sport. Naast de sporter richt men zich ook op de bestuurders, ouders, toeschouwers en trainers/coaches. Gezamenlijk zijn ze belangrijk voor het stimuleren van sportiviteit en respect. Enkele citaten die deze ‘totaalaanpak’ illustreren.

‘... sportiviteit en respect geldt voor alle groepen, niet alleen spelers, maar ook ouders, toeschouwers, trainers, coaches, bestuurders.’ [KNHV]

‘We willen gezamenlijk toewerken naar sportiviteit en respect, maar zien een heel belangrijke rol wegge-

legd voor de bestuurder van de vereniging. Hij heeft een voorbeeldrol en mag mensen aanspreken op hun gedrag binnen de sportvereniging. Belangrijk is dus ook dat iedereen zijn rol weet binnen het geheel van sportiviteit en respect. De sporter, de bestuurder en coach moeten duidelijk weten wat van ze wordt verwacht.’ [KNHB]

‘Het is eigenlijk heel breed. In de eerste instantie hadden we het altijd over fair play en werd er heel veel gekeken naar de arbitrage... nu willen we ons ook meer richten op de verantwoordelijkheid van de bestuurders ... die moeten de verantwoordelijkheid ook nemen.’ [KNKV]

In de beïnvloeding van sportiviteit en respect richten men zich dus niet op één betrokkene, maar op sporters, bestuurders, trainers, ouders en toeschouwers en wat meer op afstand ook op de tuchtcommissie en de pers. Later in deze rapportage zullen we zien dat de bestuurders een centrale rol blijken te spelen binnen deze totaalaanpak. Dit is niet toevallig zo. Binnen het programma Samen voor Sportiviteit & Respect staan drie deelprogramma’s centraal, waarvan in deelprogramma I ‘de mentaliteit in de bestuurskamer’.⁵

De volgende conclusies zijn te trekken:

- De termen sportiviteit en respect worden in brede zin gebruikt. Het gaat zowel om gedrag binnen en buiten de wedstrijd als om gedrag binnen de sportvereniging in het algemeen (sfeer, veiligheid, omgang).
- De vertegenwoordigers van de bonden richten zich op verschillende betrokkenen, waarbij men zich vooral richt op de bestuurder als degene die het initiatief en de verantwoordelijkheid dienen te nemen in het stimuleren van sportiviteit en respect. Zij worden echt als de voortrekkers van sportiviteit en respect beschouwd.

2.2 Ordening in sportiviteit en respect

Sportiviteit en respect binnen de sport heeft dus betrekking op de wijze waarop men binnen en buiten

5 Het programma Samen voor Sportiviteit & Respect bestaat uit drie deelprogramma’s (VODW, 2010):

1. In deelprogramma I van het project staat de mentaliteit in de bestuurskamer centraal

2. Het tweede deelprogramma gaat over verbreding van kennis en kwaliteit

3. Het derde deelprogramma van het project wordt door de bonden en hun vereniging zelf ingevuld.

de sport (kantine, rondom de velden, in de kleedkamer) met elkaar om gaat en hoe men zich binnen de sportvereniging dient te gedragen. In de gesprekken wordt ook regelmatig het begrip 'fair play' genoemd. Het voert te ver op deze plaats een uitgebreide literatuurstudie te verrichten naar de drie begrippen, dit is elders in de literatuur (vrij) uitvoerig gedaan.⁶ Wel is het belangrijk om het conceptueel kader hier neer te zetten. Dit kader maakt het mogelijk om de resultaten uit het empirisch deel van dit onderzoek systematisch te plaatsen (vanaf hoofdstuk 5). Binnen het thema 'sportiviteit en respect' worden vier categorieën onderscheiden:

1. Zich houden aan de ge- en ongeschreven regels. Vaak wordt deze categorie geplaatst onder het begrip fair play. Iedere sport heeft bepaalde geschreven en ongeschreven regels, waarover meer in het volgende hoofdstuk, waaraan sporters (en trainers en coaches) zich dienen te houden.
2. Streven naar gelijkheid van kansen. Voor sport is het belangrijk dat er omstandigheden worden gecreëerd voor de deelnemers die zorgen voor 'kansgelijkheid'. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om gelijkheid aangaande dezelfde weersomstandigheden waaronder de wedstrijd wordt gehouden. Denk hierbij aan tijdritten bij het wielrennen en het schaatsen op buitenbanen. Ook voorschriften aangaande gebruik van materiaal, kan worden geplaatst binnen het streven naar kansgelijkheid. In het wielrennen, de autosport en zeilen zijn tal van dergelijke regels betreffende de toepassing van materiaal. Kansgelijkheid heeft ook betrekking op de uiteenlopende indelingen of herindelingen van teams en individuele sporters. Denk aan indelingen naar leeftijd, speelsterkte, sexe en gewichtsklassen. Ook deze tweede categorie wordt vaak geplaatst onder het kopje 'fair play'.
3. Gedrag rondom de wedstrijd met wel een directe invloed op de wedstrijd. Binnen deze categorie gaat het om (wenselijke) gedragingen die buiten het be-

stek van de wedstrijd vallen, maar daar wel invloed op hebben. Dit gedrag valt niet onder de eerste twee categorieën, maar soms is de grens niet altijd heel scherp te trekken. Vaak is het gedrag dat valt binnen deze derde categorie wel invloed op (fair play) binnen de wedstrijd. Het gaat hier om (i) gedrag tijdens de wedstrijd van mensen die niet aan de wedstrijd deelnemen en (ii) gedrag voorafgaand aan de wedstrijd met invloed op de wedstrijd. Kort iets over beide onderdelen. Ouders en toeschouwers maken (officieel) geen deel uit van een sportwedstrijd. Maar hun gedrag tijdens de wedstrijd is vaak wel van invloed op de wedstrijd. Er is sprake van een wisselwerking tussen de omstanders enerzijds en de sporters, coaches en scheidsrechters anderzijds. Ouders kunnen bijvoorbeeld hun kinderen corrigeren als zij zich onsportief gedragen of hen aanmoedigen tot ruw spel. Ook het gedrag voorafgaande aan de wedstrijd kan soms invloed hebben hoe de wedstrijd uiteindelijk verloopt. Hoe worden bijvoorbeeld de tegenstander en de scheidsrechter ontvangen? Een respectvolle omgang met de tegenstander en scheidsrechter zal waarschijnlijk bijdragen aan de sfeer binnen de wedstrijd.

4. Gedrag buiten de wedstrijd zonder directe invloed op de wedstrijd. De eerste twee categorieën hebben betrekking op een zo fair mogelijke (sport) wedstrijd. Zoals ook uit de interviews al naar voren kwam, zijn er ook gedragingen binnen de sport die niet direct zijn gelieerd aan de sportwedstrijd, maar deze vinden plaats buiten de directe context van de wedstrijd. Hierbij gaat het eerder om de context van de sportvereniging en het gedrag dat hierbinnen als (on)wenselijk wordt aangemerkt. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het gedrag in het clubhuis of de kantine, bijvoorbeeld of er op de club mag worden gerookt en of er in de kantine alcohol wordt geschonken? Welk taalgebruik is acceptabel? Zijn er bijvoorbeeld vernielingen en is het duidelijk hoe met de accommodatie en het materiaal moet worden omgegaan? Hoe worden nieuwe leden ontvangen? Voelen nieuwe leden zich welkom,

6 Buisman, 2002; Lenk & Pilz, 1989; Loland, 2002; Morgan, Meier & Schneider, 2001; Tamboer & Steenbergen, 2000.

ongeacht uiterlijk, afkomst en het al dan niet aanwezig zijn van talent en ervaring? Het gaat binnen deze categorie om zaken betreffende de omgang met de ander en het andere, binnen de context van de sportvereniging. Ze zijn mede bepalend voor de cultuur en de sfeer binnen de club. Binnen deze categorie zijn ook gedragsregels te plaatsen aangaande beleid over anti discriminatie, seksuele intimidatie, diversiteit en de wijze van omgang met kinderen.

Binnen sportiviteit en respect gaat het dus heel uitdrukkelijk om een breed palet van waarden en normen binnen de wedstrijd en breder binnen de sportvereniging. In dit onderzoek gaat het vooral om de belemmerende en bevorderende spelregels en gedragsregels op sportiviteit en respect. Binnen de eerste twee categorieën gaat het vooral om (spel)regels binnen de context van de sportwedstrijd. Binnen de derde en vierde categorie komen de gedragsregels in beeld waaraan verschillende betrokkenen zich dienen te houden. Hier komt de volle breedte van waarden en normen in beeld die men binnen de sportvereniging als wenselijk beschouwt. Allereerst iets over de belangrijke plaats van (spel)regels in de sport.

3. (Spel)regels in de sport

Inleiding

Voor een sportieve en respectvolle sport zijn spel- en gedragsregels van groot belang. Om dit duidelijk te maken in de eerste paragraaf (3.1) iets meer over het begrip 'sport', zoals dat in deze rapportage wordt aangehouden. Daarna wordt een typering gegeven van (spel)regels (3.2). In de laatste paragraaf gaan we in op verschillende manieren waarop (spel)regels kunnen worden overtreden en iets over de strafmaat in de sport (3.3). Ook dit hoofdstuk is kaderstellend, in die zin dat het 'empirisch materiaal' systematisch kan worden geplaatst.

3.1 Agonale spelsporten

Vandaag de dag worden verschillende activiteiten sport genoemd. Of het nu gaat om in verenigingsverband uitgevoerde wedstrijdssport, skaten in parken, een rondje tourfietzen met een groepje wielrenners, fitnessen op sportscholen of een partijtje basketball op een pleintje, in de meeste gevallen worden ze 'sport' genoemd. Zonder hier een uitgebreide literatuurstudie uit te voeren naar dit begrip, kan worden gesteld dat het in dit onderzoek onder vertegenwoordigers van elf sportbonden, zonder uitzondering gaat om georganiseerde wedstrijdssport. Basketball, handbal, hockey, ijshockey, korfbal, rugby, softbal, voetbal, volleybal, waterpolo en wielrennen, allemaal zijn het activiteiten waar binnen bepaalde grenzen met elkaar de strijd wordt aangegaan. Om goed zicht te krijgen op de betekenis van (spel)regels en gedragsregels in relatie tot deze sporten, een korte typering van wedstrijdssport.

De sporten die zijn onderzocht zijn *spelsporten* met een *wedstrijdskarakter*, c.q. agonale spelsporten. Dit zijn sporten met een spelkarakter, waar sporters met elkaar de strijd aangaan. De sporten worden gekenmerkt door bepaalde spelkenmerken, namelijk (1) een speldoel, (2) spelregels en (3) een spelhouding. Naast het spelkarakter zijn het sporten zijn met een wedstrijdelement en onderlinge competitie.

Het *speldoel* geeft aan wat de bedoeling van een bepaald spel (in dit geval dus sport!) is. Enkele voorbeelden. Schaken heeft als speldoel de koning van de tegenstander mat te zetten. Het speldoel van golf

is om in zo weinig mogelijk beurten een balletje in een put te krijgen. Het speldoel van wedstrijdzwemmen en wielrennen is in een zo snel mogelijke tijd een bepaalde afstand af te leggen. Voor bijvoorbeeld basketball, hockey, ijshockey, voetbal, korfbal, handbal, honkbal, rugby, volleybal en waterpolo gaat het er om meer (doel)punten te maken dan de tegenstander. Iedere sport heeft dus een specifiek speldoel waarop de sporters zich richten.

Het speldoel kan op vele manieren worden gerealiseerd. Spelregels bepalen welke middelen wel en welke niet mogen worden aangewend. Een wielrenner probeert als eerste de finishlijn te passeren, maar moet dit doen binnen de gestelde regels. Zo ook wil de voetballer, handballer, korfballer en hockeyer meer scoren dan de tegenpartij, maar daarbij is niet alles geoorloofd. De hockeyer mag niet met de voet scoren of bijvoorbeeld de bolle kant van de stick gebruiken, de voetballer mag niet met de hand scoren, terwijl dit binnen handbal en korfbal juist de bedoeling is. Bepaalde middelen mogen wel en andere niet worden aangewend om het speldoel te realiseren. Deze middelen worden ook wel de spelmiddelen genoemd. Iedere wedstrijd(sport) heeft spelregels. Wat spelregels feitelijk doen, is de meest efficiënte spelmiddelen verbieden om het speldoel te bereiken. Zo zou bijvoorbeeld een zeiler vanuit het oogpunt van efficiëntie veel beter een buitenboordmotor kunnen gebruiken, in plaats van 'de wind het werk te laten doen'. Binnen iedere sport zijn er, met andere woorden, efficiëntere manieren om het speldoel te realiseren.

De spelregels leggen aan de deelnemers bepaalde beperkingen op om zo de wedstrijd tot een uitdaging te maken. Het is juist door deze inperking dat een sportwedstrijd (en onderlinge vergelijkingen) mogelijk wordt. Dat betekent overigens niet dat de spelregels onveranderlijk zijn en dus voor eens en altijd vastliggen. Spelregels worden om verschillende redenen soms bijgesteld (hierover meer in het tweede deel van deze rapportage). Hoe dan ook is het zo dat wanneer onderling is afgesproken volgens de bestaande spelregels te sporten, men zich daar ook aan houdt. Dat betekent voor sporters dat ze zich hoe dan ook dienen te houden aan de spelregels, ze moeten blijk geven van wat wel een spelhouding wordt ge-

noemd. Dit is de houding waarbij de spelers de overeengekomen spelregels accepteren, omdat deze de sportwedstrijd mogelijk maken. Spelregels zijn echter niet alleen inperkend, in de zin dat ze aangeven wat wel en niet mag en wat de sancties zijn als regels worden overtreden. Heel belangrijk is te onderkennen dat spelregels een bepaalde sport mogelijk maken. Anders en iets technischer gezegd, spelregels zijn constituerend voor sport. Ze maken mogelijk dat er een gelijke krachtmeting kan plaatsvinden en ze creëren een deels eigen wereld met acties die wel en niet mogen. Zonder spelregels is een sportwedstrijd simpelweg niet mogelijk.

De sporten uit dit onderzoek hebben allemaal een wedstrijd karakter. Er is sprake van 'wedijver'. Binnen een wedstrijd zijn winst en verlies essentieel. In verband met een sportwedstrijd wordt ook wel gesproken van een zero-sum-game – het ene individu of team is de winnaar (+1) het andere individu of team de verliezer (-1) en de totale uitkomst is altijd 0. Binnen wedstrijd sport treden teams of individuen met elkaar in het strijdperk. Dit met elkaar in het strijdperk treden veronderstelt niet alleen spelregels die een zo gelijk mogelijke krachtmeting mogelijk maken in de wedstrijd, maar ook regels die betrekking hebben op hoe de competitie tussen teams en individuen is vorm gegeven. Zijn er gewichtsklassen, leeftijdsklassen, aparte competities voor mannen en vrouwen en hoe zit het met promoveren en degraderen. Zowel spelregels als regels zijn vastgelegd in reglementen.

3.2 Indeling naar verschillende type (spel)regels

Uit voorgaande uiteenzetting is dus duidelijk dat (spel)regels belangrijk zijn voor sport. Nogmaals is goed te benadrukken dat (spel)regels niet te eenzijdig worden beschouwd als louter inperkend, soms zelfs als iets negatiefs 'van dit mag niet', maar feitelijk is het zo dat spelregels een bepaalde praktijk specificeren en mogelijk maken. Iets minder technisch, binnen een specifieke sport krijgen bepaalde acties juist door de spelregels hun specifieke betekenis. Zo kan er bijvoorbeeld worden gesproken van second dribble, 'loopbal', 'driepuntscore' en 'goaltending' binnen de regelgeleide praktijk die 'basketball' wordt genoemd. Door de spelregels krijgen de handelingen en

acties binnen de sport hun betekenis. Bij hockey zijn er bijvoorbeeld regels over het gebruik van de 'stick', het 'schieten binnen de cirkel' en 'afhouden' en binnen korfbal zijn er regels over 'de wijze van verdedigen', 'slaan van de bal uit de hand' en 'de duur van het vasthouden van de bal'. Positief geformuleerd betekent dit dat regels een bepaalde praktijk creëren en dus niet louter inperkend zijn.

Sport kent verschillende soorten (spel)regels. Onderscheid kan worden gemaakt tussen de volgende vijf categorieën:

1. Spelregels die de onderlinge omgang tussen de sporters tijdens de wedstrijd reguleren;
2. Spelregels die betrekking hebben op technische en structurele aspecten van de betreffende sport;
3. Regels die zijn gericht op (het gebruik) van materiaal en outfits/kleding;
4. Regels met betrekking tot de wijze waarop de competitie is ingedeeld in verschillende klassen;
5. Ongeschreven regels die (dus) niet in een reglement zijn opgenomen (ook wel genoemd 'spelen in de geest van de regels').

Het gaat hier om vijf categorieën waarbinnen de (spel)regels van verschillende sporten (sporttakken) zijn te plaatsen. De eerste vier categorieën bestaan uit (spel)regels die in een reglement (of regelstatuut) zijn opgesteld, het betreffen geschreven (spel)regels. Hierbinnen kan een onderscheid worden gemaakt tussen spelregels (categorieën 1 en 2) en regels (categorieën 3 en 4). De spelregels zijn de specifieke regels die binnen de wedstrijd gelden. Ze reguleren de wedstrijd, vaak onder leiding van een umpire, scheidsrechter of de sporters zelf. Er zijn ook regels (categorie 3 en 4) die niet zozeer het handelen binnen de wedstrijd reguleren, maar ze specificeren en reguleren bepaalde voorwaarden voorafgaande aan de wedstrijd. Deze regels worden wel pre-event rules genoemd, omdat ze niet zijn geformuleerd in termen van geoorloofde en niet-geoorloofde handelingen binnen de wedstrijd, maar in termen van voorwaarden voorafgaande aan de wedstrijd. Ten slotte zijn er nog handelingen binnen een wedstrijd die niet door een regelstatuut zijn geformaliseerd maar betrekking hebben op 'spelen in de geest van de regels', de zogenoemde ongeschreven regels. Deze categorie wordt ook opgenomen in de categorisering, omdat

het spelen in de geest van de regels vaak in verband wordt gebracht met sportiviteit & respect. Voor sommigen is 'spelen in de geest van de regels' zelfs de kern van sportiviteit & respect, omdat juist hieruit de faire of sportieve houding van de betrokkenen blijkt. In het navolgende zullen de categorieën nader worden uiteengezet. De eerste vier worden gelardeerd met enkele voorbeelden uit de reglementen van de elf sporten, de laatste met enkele sprekende citaten uit de interviews.

Categorie 1: Spelregels die de onderlinge omgang reguleren

Bepaalde spelregels hebben tot taak de onderlinge omgang tussen (in ieder geval) de sporters nader te reguleren. In ieder spelreglement zijn dergelijke spelregels te herkennen. Overtredingen van deze spelregels zijn vaak direct gerelateerd aan sportiviteit en respect. Het betreffen spelregels die zijn gericht op gedrag van sporters ten opzichte van de ander (tegenstander, scheidsrechter, publiek).

In bijvoorbeeld het reglement van de korfbalbond staat dat het niet is toegestaan een tegenstander te duwen, vast te houden of af te houden. Elke belemmering van de vrije beweging van de tegenstander is verboden, ongeacht of dit opzettelijk gebeurt of niet. Voorbeelden die gegeven worden van het belemmeren in of van de vrije beweging zijn wegduwen, omverlopen en het belemmeren van een tegenstander in het opspringen of opstaan. Bij de voetbalbond staat in het reglement dat wanneer er sprake is van een overtreding, een directe vrije trap wordt toegekend aan de tegenpartij. Een overtreding wordt door de scheidsrechter beoordeeld als onvoorzichtig, onbesuisd of gaat gepaard met buitensporige inzet. Voorbeelden van dergelijk onsportief gedrag zijn: een tegenstander trappen of proberen te trappen, naar een tegenstander springen, een tegenstander aanvallen en een tegenstander slaan of proberen te slaan. Bij handbal is het niet toegestaan de tegenstander de bal uit de handen te rukken of te slaan, de tegenstander met armen, handen of benen te sperren of hem weg te duwen, de tegenstander te omklemmen, vast te houden (lichaam, shirt of broek), te duwen of tegen hem aan te lopen of te springen. Overtredingen kunnen plaatsvinden bij de strijd om de bal, echter

overtredingen die overwegend of uitsluitend gericht zijn tegen de tegenstander en niet naar de bal, moeten progressief bestraft worden.

Categorie 2: Spelregels die betrekking hebben op technische en structurele aspecten van de betreffende sport

Er zijn ook spelregels die niet zozeer betrekking hebben op de onderlinge omgang, maar op de wijze waarop het spel wordt gespeeld in meer technische en structurele zin. Veel sporten hebben bijvoorbeeld regels over hoe de bal mag worden gespeeld (hand, voet, hoofd, bolle kant van de stick), wanneer een bal in of uit is. Bij het tennis en volleybal is een bal op de lijn in en dus een punt. Bij het basketball is een bal op de lijn uit en ook als de speler op de lijn staat (met de bal in handen) is deze uit. Bij het voetbal en hockey geldt dat een bal op de lijn in is en ook als een speler aan de bal is en deze staat op de lijn dan is de bal nog gewoon in het spel. Ieder sport kent afspraken over deze spelregels, die de betreffende sport reguleren. Bij rugby bestaat bijvoorbeeld de buitenspel regel. Volgens deze spelregel staat een speler buitenspel wanneer hij zich dichterbij de doellijn van de tegenstander bevindt dan zijn teamgenoot die de bal draagt of de bal het laatst vasthield. Buitenspel lopen is binnen het rugby reglement op zichzelf geen overtreding, maar iemand die buitenspel staat mag niet aan het spel deelnemen tot hij weer binnenspel staat. Een speler die buitenspel staat en toch deelneemt aan het spel, wordt bestraft. Een second-dribble bij basketball is bijvoorbeeld ook een technische spelregel.

Categorie 3: Regels die betrekking hebben op gebruik van materiaal en kleding/outfit

Binnen de reglementen zijn er ook tal van regels die beschrijven aan welke eisen het materiaal en de kleding moeten voldoen. Door middel van regels ten aanzien van materiaal probeert men zo gelijk mogelijke kansen te creëren. Een (te groot) verschil in materiaal kan bijvoorbeeld leiden tot ongelijkheid van omstandigheden en ongelijke kansen binnen de wedstrijd. Er dient altijd gezocht te worden naar een zo optimale kansgelijkheid of competitieve balans.

Naar bijvoorbeeld sporten als schaatsen, zwemmen en wielrennen wordt sinds jaar en dag intensief wetenschappelijk onderzoek gedaan en van tijd tot tijd komt men met nieuwe technische snufjes als gladde schaatspakken, klapschaatsen in geval van schaatsen en 'snelle' zwempakken bij wedstrijdzwemmen en futuristische tijdrif fietsen met ossenkopsturen, dichte wielen en ultralicht materiaal bij het wielrennen en de oortjes bij het wielrennen en hockey. Bij de wielrenunie zijn er dan ook veel regels betreffende het materiaal. Zo mag bijvoorbeeld het gewicht van de fiets niet lager zijn dan 6.8 kilogram. Daarbij dient het frame van het klassieke type te zijn, dat wil zeggen een driehoekige vorm. De lengte van een fiets mag maximaal 185 cm zijn en de breedte maximaal 50 cm. Verder hebben alle elementen van een fiets bepaalde eisen waaraan zij moeten voldoen.

Soms gaat het om regels die betrekking hebben op het materiaal en de outfit, niet zozeer vanuit de gedachte van kansgelijkheid maar uit het oogpunt van veiligheid en bescherming. IJshockey kent een uitgebreide uitrusting waar verschillende regels aan verbonden zijn. Alle veldspelers dienen een volledige spelersuitrusting te dragen en doelverdedigers een volledige keepersuitrusting. Tevens wordt er bij ijshockey onderscheid gemaakt in leeftijdscategorieën en sekse, voor de regels van het dragen van spelersuitrusting. B-, C-, D- en E-junioren, welpen en mini's en in de vrouwencompetitie is het dragen van een volledig gezichtmasker en van een nek/keelbeschermer verplicht. De uitrusting dient door de fabrikant als ijshockeyuitrusting te zijn gekenmerkt en moet voldoen aan de internationale standaard. Wanneer de regels met betrekking tot materiaal worden overtreden, moet de scheidsrechter de speler deelname aan de wedstrijd ontzeggen en het betreffende team waarschuwen. Zodra een speler voldoet aan de materiaal eisen, mag hij weer aan de wedstrijd deelnemen. Ook bijvoorbeeld voetbal en hockey hebben tal van regels die betrekking hebben op de uitrusting, mede vanuit het oogpunt van veiligheid.

Categorie 4: Indeling van klassen en competitie

Naast regels ten aanzien van materiaal en outfit, zijn er ook altijd indelingen of herindelingen van teams

en individuele sporters naar speelsterkte. Deze (her)indelingen zijn te begrijpen vanuit het streven naar gelijkheid van kansen tijdens de wedstrijd. Het mooie aan wedstrijd sport is dat men vanuit een zo gelijk mogelijke positie en speelsterkte ongelijkheid tot stand wil brengen. Gelijkheid van kansen is altijd het streven naar een optimale kansgelijkheid, daarin schuilt namelijk de aantrekkelijkheid van het spelen van wedstrijden.

De KNVB bijvoorbeeld heeft voor de jeugdvoetballers maatregelen doorgevoerd, die verband houden met 'gelijkheid van kansen tijdens de wedstrijd'. Zo vinden er bij de vierde klasse van de C-junioren en bij de derde klasse van de D-, E- en F-pupillen na de najaarscompetitie herindelingen plaats, die vooral zijn gebaseerd op de geleverde prestaties (stand op de ranglijst). Door deze herindeling is de kans groter dat na de winterstop de teams qua speelsterkte dicht bij elkaar liggen. Ook bij de hockeyjeugd wordt hetzelfde principe toegepast. Na de herfstvakantie worden de teams opnieuw ingedeeld. Een dergelijk streven verschilt in feite niet van de al lang doorgevoerde indelingen in gewichtsklassen, zoals bij judo, boksen en roeien en de indeling naar speelsterkte en leeftijd. Bij veel bonden is de competitie bijvoorbeeld onderverdeeld in verschillende klassen. Bij de volleybalbond bestaan er de volgende klassen: A-League, B-League, eerste divisie, tweede divisie en de nationale jeugdcompetitie. Alle overige klassen behoren tot de regiocompetitie. De poules worden zoveel mogelijk geografisch ingedeeld. De verschillende klassen van de competitie komen vaak tot stand door het indelen op basis van leeftijd. Bijvoorbeeld bij de IJshockeybond waarbij duidelijke richtlijnen te vinden zijn in het reglement over de leeftijdscategorieën. Zo bestaan er de senioren, A-, B-, C-, D- en E-Junioren, de Welpen en de Mini's. Afhankelijk van het geboortjaar van de spelers wordt er een indeling gemaakt. Daarnaast bepaalt de competitiecommissie per competitie hoeveel spelers maximaal voor dispensatie kunnen worden aangemeld. Hockey kent een vergelijkbare indeling.

Categorie 5: Spelen in de geest van de spelregels

Naast de geschreven (spel)regels, de categorieën één tot en met vier, is er binnen iedere(!) sport ook altijd

sprake van ‘spelen in de geest van de regels’. Het gaat hierbij om een attitude ten opzichte van de spelregels die uitstijgt boven het ‘zich houden aan de spelregels’. De hierboven beschreven categorieën gaan zonder uitzondering over geformaliseerde (spel)regels, dat wil zeggen om regels die in een spelregelstatuut of reglement zijn vastgelegd. Niet voor niets worden deze regels de geschreven regels genoemd. In iedere sport zijn er echter situaties waarbij het niet gaat om geschreven, maar om ongeschreven regels. Bij hockey en voetbal is het bijvoorbeeld gebruikelijk de bal buiten de lijnen te werken op het moment dat iemand geblesseerd is. Vaak gaat de bal weer terug naar het team dat in balbezit was. Binnen rugby, hockey, handbal, korfbal en honkbal klap je altijd voor de tegenstander indien deze geblesseerd uitvalt, als blijk voor waardering van de geboden tegenstand. Ook ga je niet heel hard juichen of een dansje maken als je hebt gescoord. De tegenstander kan dit als vernederend ervaren. Binnen het soft- en honkbal klapt het publiek voor een mooie actie of homerun, niet alleen in geval het om het eigen team gaat, maar ook voor de tegenstander. Een mooi voorbeeld uit de Tour de France geeft aan dat ‘spelen in de geest van de regels’ ook op het hoogste niveau wordt gepraktiseerd. We gaan terug naar de Tour de France van 2001 en 2003. In 2001, tijdens een van de laatste bergetappes van de Tour, mist de Duitser Jan Ullrich in de afdaling van de Peyresourde een bocht en rijdt een ravijn in. Zijn directe rivaal, de Amerikaan Lance Armstrong, kijkt om en wacht tot Ullrich weer op de fiets zit en aansluiting heeft gevonden. Twee jaar later, tijdens de Tour de France van 2003, doet zich iets soortgelijks voor tussen beide renners, maar dan in een omgekeerde rol. Op de laatste beklimming van die Tour, die naar Luz Ardiden, haakt Armstrong met zijn stuur aan een plastic zakje van een supporter en gaat onderuit. De weg ligt feitelijk helemaal open voor Ullrich om de Tour van 2003 te winnen. Op dat belangrijke moment echter laat Ullrich zien wat sportiviteit is. Hij wacht op Armstrong totdat deze weer op zijn fiets zit en aansluiting vindt bij de groep. Hoewel door geen enkele geschreven spelregel opgelegde, beslisten beide renners dus in de beide edities van de Tour de France dat ze in de geest van de regels handelen.

Wat deze voorbeelden duidelijk maken is dat er in de

sport ook altijd bepaalde ongeschreven regels zijn. Deze ongeschreven regels brengen iets tot uitdrukking over de verschillende tradities en etiquette in de sport. Deze zijn echter en daarom worden ze ook ongeschreven regels genoemd, niet in de spelregels vastgelegd. Tijdens de wedstrijd doen zich soms situaties voor waarin sporters (en ook trainers en scheidsrechters) naar eigen inzicht moeten kiezen wat te doen, zonder dat ze kunnen terugvallen op een (geschreven) spelregel.

3.3. Verschillende type (spel)regelovertredingen en strafmaten

In de hoofdstukken vier en vijf wordt gekeken naar welke spelregels belemmerend dan wel bevorderend zijn voor sportiviteit en respect. Daarbij wordt ook gezien of er bepaalde type regelovertredingen zijn die frequent(er) voorkomen en bijvoorbeeld aanleiding geven tot veel discussie of onsportiviteit. Om dit in die hoofdstukken vast te kunnen stellen, moet eerst iets meer worden gezegd over verschillende type (spel)regelovertredingen. In sportwedstrijden worden, onoverkomelijk, regelmatig spelregels overtreden. Sommige van die overtredingen worden als onsportief of unfair aangemerkt, maar vaak zijn het ook regelovertredingen die niet vallen binnen sportiviteit en respect. Indien, zoals we in paragraaf 3.1 zagen, een belangrijk onderdeel van sportiviteit en respect is het ‘zich houden aan de ge- en ongeschreven regels’, dan zou de indruk kunnen ontstaan dat iedere regelovertreding per definitie onsportief of unfair is. Dit is niet het geval. Gedacht kan hier worden aan regelovertredingen als loopfouten, second dribble of een uitbal bij bijvoorbeeld basketball of aan het slaan met de bolle kant, een uitbal of een voetfout bij hockey. Natuurlijk kunnen deze overtredingen aanleiding zijn voor onsportief gedrag, bijvoorbeeld in geval de regelovertreder begint te schelden op de scheidsrechter omdat hij niet eens is met de beslissing, maar de regelovertredingen op zich zijn niet onsportief.

In de sport zijn er echter ook spelregelovertredingen die wel als onsportief of unfair worden aangemerkt. Afhankelijk van de wijze waarop de spelregels worden overtreden, zijn er vier type regelovertredingen te onderscheiden:

1. Professionele overtredingen
2. Valsspelen
3. Excessieve regelovertredingen
4. 'Gamesmanship'

1. Professionele regelovertredingen

Binnen verschillende sporten zien we regelmatig sporters die de spelregels overtreden met de bedoeling een strategisch voordeel te behalen. Vaak worden deze overtredingen ook wel tactische, professionele, gecalculeerde of nuttige overtredingen genoemd. Bij een professionele regelovertreding maakt een sporter feitelijk een afweging tussen de kosten (bijvoorbeeld de hoogte van de straf) en de baten van de overtreding (zoals het voorkomen van een doelpunt of het uitschakelen van de beste speler van de tegenpartij). Deze professionele regelovertredingen worden ook wel, omdat er een kosten baten analyse aan ten grondslag ligt, ook wel gecalculeerde regelovertredingen. Exemplarisch twee van dergelijke overtredingen binnen voetbal en ijshockey. Tijdens een voetbalwedstrijd wordt regelmatig een speler die alleen op de keeper afgaat, net voor het strafschoopgebied onderuitgehaald. De speler die de overtreding begaat wordt van het veld gestuurd en de tegenpartij krijgt een vrije trap. De opgelegde straf weegt op tegen het voorkomen van een (nagenoeg zeker) doelpunt. Ook binnen het ijshockey zien we soms dat de coach een 'vechter' het ijs opstuurt, met als belangrijke opdracht de beste speler van de tegenpartij te intimideren en uit de tent te lokken om een vechtpartij aan te gaan. Doel is dat een zwakkere speler van de eigen partij een uitblinkende speler van de tegenpartij gezamenlijk naar de strafbank gaan. Een ander voorbeeld is iemand expres een 'kaart aannaaien', zoals binnen enkele teamsporten wel gebeurt. Vaak wordt geprobeerd een overtreding uit te lokken bij de beste speler, met de bedoeling de ander een kaart aan te naaien. Soms wordt dan ook nog expliciet gevraagd om een kaart voor de tegenstander.

2. Valsspelen

Het karakteristieke van vals spel is dat de spelregels op een verdeckte wijze worden overtreden, met de bedoeling een oneigenlijk voordeel te behalen ten opzichte van de tegenstander. Vals spel is gebaseerd op het principe dat er wordt gezocht naar geschikte momenten waarop bepaalde spelregels op verdeckte wijze (dus: niet zichtbaar) zijn te overtreden, bijvoorbeeld als de scheidsrechter of tegenstander even niet oplet of het niet goed kan zien. Bij valsspelen probeert een sporter, in tegenstelling tot de professionele regelovertreder, de straf te ontlopen, het is een vorm van bedrog of misleiding, het zogenoemde 'cheaten'. Uit het Amerikaanse honkbal zijn voorbeelden van valsspelen te geven. Veel pitchers knoeien bijvoorbeeld met de bal (het zogenoemde 'doctoring the ball'). Zo wordt op de bal regelmatig vaseline, babyolie, hars of modder gesmeerd, waardoor het voor de slagman moeilijker wordt de bal te raken. Ook slagmensen laten zich gelden door soms de honkbalknuppel te bewerken. De meest toegepaste methode is het opvullen van de honkbalknuppel met kurk, zodat deze iets lichter wordt dan de massieve houten knuppels. Hierdoor wordt de kans op honkslagen en homeruns groter doordat de knuppel lichter is en gemakkelijker is te hanteren door de slagmensen.

3. Excessieve regelovertredingen

Soms worden binnen een sportwedstrijd overtredingen gemaakt die als excessief zijn aan te merken. De excessieve regelovertredingen zijn sporters die zware overtredingen maken, vaak omdat ze zichzelf totaal verliezen. Te denken valt aan vechtpartijen, wraakacties en buitensporige spelregelovertredingen. Vaak zijn het overtredingen die in 'blinde woede' worden gemaakt, als een soort directe reactie op bijvoorbeeld een zware overtreding of provocatie van de tegenstander. Er zijn veel voorbeelden, waarbij de 'dader' na afloop zegt dat hij een waas voor z'n ogen had. Het bijtincident bij de wedstrijd tussen Ajax en PSV, het bijten in het oor van Evander Holyfield door Mike Tyson, zijn twee voorbeelden waarbij de sporter zichzelf volledig verliest en zich zelfs gewelddadig gedraagt. De meeste zware overtredingen worden in de sport bestraft door middel van het toekennen van een vrije trap, vrije worp of vrije slag, straftijden, dis-

kwalificatie, rode en gele kaarten, et cetera. Op basis van die rode en gele kaarten en/of door waarnemers geconstateerde zware regelovertredingen, is het de sportwereld zelf die door middel van het tuchtrecht van de betreffende sportbond kan komen tot schorsingen. Soms, maar dit zijn hoge uitzonderingen, zijn de overtredingen zo zwaar dat ze kunnen leiden tot strafrechtelijke aansprakelijkheid, omdat het slachtoffer aangifte heeft gedaan bij de politie/burgerrechter.

4. Gamesmanship

Fair play en sportiviteit houdt in ieder geval in 'zich houden aan de spelregels'. Binnen de sport gelden echter ook altijd zogenoemde ongeschreven regels. In paragraaf 3.2 zijn daar verschillende voorbeelden van gegeven. Deze ongeschreven regels brengen iets tot uitdrukking over de verschillende tradities en etiquette in de sport. Tijdens sportwedstrijden doen zich soms situaties voor waarin sporters naar eigen inzicht moeten kiezen wat te doen, zonder dat ze kunnen terugvallen op een (geschreven) spelregel. In het Angelsaksisch taalgebied wordt het zich houden aan de regels, maar onverschillig zijn ten opzichte van de ongeschreven regels 'gamesmanship' genoemd. Een speler die zich wel aan de spelregels houdt, maar daarbinnen alle ruimte neemt en zich niets gelegen laat liggen aan 'spelen in de geest van de regels' een gamesperson. Deze sporter (of andere betrokkenen binnen de sport) gaat hierbij voorbij aan de 'spirit of the game/rules'. De spelregels zijn voor hen absoluut en vaak wordt gesteld 'regel is regel' of 'de scheidsrechter geeft aan hoever we kunnen gaan', met soms alle gevolgen van dien. Zo is het bijvoorbeeld binnen het voetbal een ongeschreven regel om de bal buiten de lijnen te schieten in geval van een blessure van de tegenstander. Indien dit niet gebeurt dan is het effect vaak een wilde achtervolging op degene die in balbezit is om toch de bal buiten te krijgen.

In deze twee paragrafen zijn dus een typering gegeven van (spel)regels en regelovertredingen. In latere hoofdstukken zullen we zien dat niet alleen de aard van de overtreding soms verschillend wordt beoordeeld, maar ook dat er vaak discussie is over de (hoogte van de) strafmaat. En daarbij gaat het dan niet alleen om de hoogte van de straf, maar ook om

op welke wijze de straf wordt doorgevoerd. Grofweg kan in de sancties op regelovertredingen een driedeling worden aangehouden:

1. Overtredingen die binnen de wedstrijd zelf worden 'opgelost'
2. Overtredingen die (ook) tuchtrechtelijk worden behandeld
3. Overtredingen die voor de burgerrechter komen.

De laatste categorie brengen we hier niet aan de orde. We staan kort stil bij de eerste twee categorieën.

1. De meeste spelregels binnen een sportwedstrijd hebben een regulatief karakter. Deze regels worden ook wel aangeduid als *penalty-invoking rules*.⁷ Ze bepalen de opgelegde straf/sanctie in geval bepaalde spelregels worden overtreden. Bijvoorbeeld: 'Als een handbalspeler met de bal in de cirkel van de tegenpartij komt dan volgt een vrije bal' of een tackle van achteren op een (voetbal)speler moet met rood worden bestraft. Deze spelregels hebben dus de vorm 'als Y, dan X'. Een foute inworp bij het voetballen, een loopbal bij het basketball of het pushen met de bolle kant van de stick bij hockey zijn alle drie overtredingen van de regels die worden 'bestraft' met een inworp voor de andere ploeg en een vrije bal voor de tegenpartij. Het is de scheidsrechter die deze sancties oplegt. Soms zijn de overtredingen iets zwaarder en dan wordt de sporter (of andere betrokkene) met een gele, groene of rode kaart bestraft of iemand krijgt een diskwalificerende fout.
2. Op het moment dat bijvoorbeeld iemand wordt weggestuurd of een zware overtreding heeft begaan, dan gaat de tuchtcommissie van de bond een rol spelen. Deze commissie gaat bijvoorbeeld over de strafmaat in geval dat iemand een rode kaart heeft gekregen of zich heeft misdragen.

⁷ Steenbergen, 2004.

4. Bevorderende spelregels

Inleiding

Dit hoofdstuk biedt een beeld van spelregels die sportiviteit en respect bij de verschillende sporten bevorderen. De vijf categorieën van spelregels, zoals die in hoofdstuk 3 zijn beschreven, zullen als leidraad dienen voor dit hoofdstuk. In paragraaf 4.1 worden de spelregels die bevorderend zijn voor sportiviteit en respect systematisch geplaatst. Zo precies en systematisch mogelijk wordt neergezet wat de vertegenwoordigers van de bonden hebben gezegd. In de tweede paragraaf (4.2) wordt stilgestaan bij het zogenoemd 'gradueel straffen'. In veel interviews komt naar voren dat de wijze waarop de straf op het overtreden van de regels wordt doorgevoerd een positieve invloed heeft op sportiviteit en respect. De derde paragraaf (4.3) biedt het patroon dat naar voren komt uit de resultaten van de interviews.

4.1 Spelregels die sportiviteit en respect bevorderen

Spelregels die onderlinge omgang tijdens de wedstrijd reguleren

In deze paragraaf staan regels centraal die de onderlinge omgang tussen spelers (en ook scheidsrechters) op een dusdanige wijze reguleren dat ze positief bijdragen aan sportiviteit tijdens wedstrijden. De vertegenwoordigers van ijshockey, rugby en honkbal geven aan dat de spelregels ten aanzien van communiceren met de scheidsrechter een goede en positief regulerende werking hebben op het gedrag van spelers onderling en ten opzichte van de scheidsrechter tijdens wedstrijden. Binnen genoemde sporten gebeurt dit op verschillende manieren. Bij ijshockey is op het ijs een gebied afgebakend waarbinnen de scheidsrechter zich kan terugtrekken. Wanneer hij daar staat, mogen spelers daar niet komen. Dit voorkomt '... praten tegen en discussiëren met de scheidsrechter door spelers ... het spel wordt anders steeds erg opgehouden en de scheidsrechter verliest het overzicht.' [NIJB].

Ook bij rugby zijn er spelregels die betrekking hebben op het zelfcorrigerend gedrag binnen een team, meer in het bijzonder ten aanzien van het in discussie treden met de scheidsrechter: 'Alleen de aanvoerder

of coach communiceert met de scheidsrechter. Alle spelers weten dat. Wanneer spelers toch in discussie gaan met de scheidsrechter, krijgen ze direct een penalty tegen. Dit houdt in dat het hele team terrein nadeel krijgt, het hele team moet 10 meter naar achter. Een gevolg van deze regel is dat medespelers elkaar gaan corrigeren, want om een meter te winnen moeten acht mensen zich enorm inspannen en als er dan een 'koekenbakker' is die toch commentaar heeft dan wordt deze wel gecorrigeerd door het team. Dit is een enorm sterke regel, die ook heel erg regulerend werkt' [NRB]

Spelregels die het communiceren met de scheidsrechter reguleren of zelfs verbieden hebben voornamelijk als doel te voorkomen dat emotionele spelers met de scheidsrechter gaan discussiëren en ook dat het spel onnodig wordt opgehouden. Om dit bij hockey te voorkomen wordt de zogenoemde interchange-regel gebruikt. Hoewel ingevoerd om de coach de gelegenheid te geven optimaal gebruik te maken van fitte spelers, wordt deze regel zeker ook gebruikt om spelers die hun zelfbeheersing (dreigen) te verliezen er (preventief) uit te halen. Bij het basketball is dit ook een krachtige spelregel die soms de-escalierend kan werken. '... bij basketball is het mogelijk iemand even kort aan de kant te houden. Ik denk dat deze mogelijkheid de-asceleerend kan werken en eigenlijk zouden in andere sporten deze mogelijkheid ook moeten worden ingebouwd.' [NBB]. Bij het honkbal wordt er ook verwacht van spelers dat deze niet in discussie gaan met de scheidsrechters. In tegenstelling tot bij het ijshockey en rugby, blijkt dit eerder een ongeschreven spelregel te zijn: '... als je het ergens niet mee eens bent, dan mag alleen de aanvoerder of de coach klagen bij de scheidsrechter. Dat staat nergens omschreven in de regels, maar we doen het wel als scheidsrechters... je krijgt soms nog een waarschuwing, maar ga je door dan kun je er uit gaan, toch staat dit nergens omschreven.' [KNBSB]. Bij het korfbal is men aan het experimenteren met spelregels, bijvoorbeeld om de gele kaart te vervangen door direct een strafworp tegen te geven, ook vanuit de idee om het zelfcorrigerend vermogen te verhogen: '... dus dat er letterlijk direct een afrekening plaatsvindt op het moment dat de overtreding wordt gemaakt. Effect hiervan is hopelijk dat teamgenoten elkaar gaan

corrigeren tijdens de wedstrijd ... kijken hoe dat uitpakt.' [KNKV]. Bij veel sporten is het zo geregeld dat praten met de scheidsrechter alleen mag gebeuren door de aanvoerder. Op die manier is duidelijk voor zowel de spelers als de scheidsrechter wie wel en niet mag communiceren met de scheidsrechter.

Spelregels die betrekking hebben op technische en structurele aspecten van de betreffende sport

Zijn er spelregels die in technisch en structureel zin kunnen bijdragen aan sportiviteit en respect? Door de bonden worden tal van voorbeelden gegeven van spelregels die bevorderend zijn voor sportiviteit en respect.

Door enkele bonden worden spelregels genoemd die betrekking hebben om het snel hervatten van het spel. In een snelle sport als handbal zijn spelregels die betrekking hebben op snelle spelhervattingen bevorderend voor sportiviteit, omdat er nauwelijks tijd en ruimte is voor discussie en ook blijft de snelheid in het spel: '.... snelle spelhervattingen zijn erg belangrijk voor het handbal ... je hebt geen 10 minuten om tegen de scheidsrechter te praten. Spelregels die zich uitdrukkelijk richten op het handhaven van snelheid in het spel voorkomen dus onnodige discussie en ook wordt de snelheid in het spel gehouden.' [NHV]. Het hockey kent sinds kort de 'selfpass'. Een speler mag de bal zelf nemen. Dit heeft evenals bij handbal het voordeel dat het spel snel hervat kan worden en er minder discussie ontstaat en ook dat er een zekere flow in de wedstrijd blijft.

Om de snelheid in het spel te houden worden ook spelregels als bevorderend aangemerkt, die het tijdrekken zinloos maken, simpelweg omdat de tijd kan worden stilgezet tijdens de wedstrijd: 'De scheidsrechter heeft de mogelijkheid om de tijd stil te zetten. Dus dan is zuivere speeltijd geen issue, omdat als het spel kan worden stilgelegd er geen kans is om tijd te rekken.' [KNKV]. De korfbalbond is hier exemplarisch als voorbeeld opgevoerd, maar dit 'stil zetten van de tijd' gebeurt bij alle bonden die zijn geïnterviewd en waarbij de tijdsduur van de wedstrijd belangrijk is. Spelregels die ook als bevorderend voor sportiviteit worden genoemd, zijn spelregels die de interpretatie van de spelregels, het grijze gebied, inperken. Zo bestaan er bij ijshockey enkele spelregels die het spel

reguleren, bijvoorbeeld het wisselen en de face-off. Vroeger mocht de wisselspeler het ijs al op, wanneer de uitgaande speler drie meter voor de bank was. Nu moet de uitgaande speler echt bij de spelersbank zijn voordat de wisselspeler erin mag. De face-off is '... een spelhervatting waarbij de spelers van beide teams tegenover elkaar staan en de scheidsrechter gooit vervolgens de puck 'erin'. Er zijn belijningen op het ijs waar spelers achter moeten blijven staan en er is een duidelijk tijdsbestek waarin spelers klaar moeten staan.' [NIJB].

Andere regels die het subjectief beoordelen van scheidsrechter tijdens bepaalde spelsituaties zo klein mogelijk maken, zijn regels met betrekking tot het gebruiken van visuele hulpmiddelen. Bij hockey wordt gebruik gemaakt van een extra stippellijn voor de vijf meter, rondom de cirkel. Een regel is namelijk dat een bal op vijf meter van de cirkel moet worden genomen, ook al is de overtreding dichtbij de cirkel begaan. De stippellijn zorgt voor extra duidelijkheid, zodat er geen discussie ontstaat wat nu precies vijf meter is. Net als bij veel andere sporten is het bij ijshockey een regel dat wanneer de puck (in andere gevallen de bal) over de doellijn gaat, het een doelpunt is. De puck moet volledig over de lijn zijn. Omdat ijshockey een snelle sport is, worden er op topniveau camera's geplaatst op de doellijn, om de scheidsrechter te helpen bij het wel of niet toekennen van een doelpunt. Met deze visuele ondersteuning kan binnen het ijshockey onnodige discussie of zelfs agressie worden voorkomen en ook wordt het voor de scheidsrechter gemakkelijker: '... op topniveau staan videocamera's op de doellijn. Wij gaan dat komend jaar bij de bekerfinale zeker introduceren en we proberen ook clubs te beïnvloeden dat in te voeren, maar dat is een kostbare zaak. Ik denk dat je daar een hele hoop agressie bij spelers en publiek weg zou kunnen nemen ... ik denk dat als een scheidsrechter een tweede moment heeft waarop hij de doelpuntsituatie nog eens kan bekijken en hij heeft de mogelijkheid om zijn beslissing te herzien, dat hij dan meer respect krijgt en het wordt hem eenvoudiger gemaakt.' [NIJB]. Wat erg belangrijk is, is het gebruik van videobeelden en apparatuur voor de scheidsrechter. Scheidsrechters en lijnrechters hebben communicatie via oordopjes en de grensrechter kan ook meteen zeggen 'nummer 15

loopt te slaan', en dan is dat meteen kortgesloten. ... Het is heel simpel, we willen zeker weten bij rugby of het wel of geen score is en als er wordt gescoord ook echt een try is ... bij voetbal wordt dat allemaal tegengehouden, dat is zo antiek.' [NRB].

Bij voetbal heeft men de zogenoemde doellijnbewaking ingevoerd. Extra scheidsrechters worden ingezet om te beoordelen of een bal wel of niet over de doellijn gaat. Dit is nog een experiment en wordt enkel uitgevoerd bij officiële internationale toernooien. Na het WK in Afrika laait de discussie over het gebruik van visuele ondersteuning steeds weer op, maar de FIFA lijkt hierin nog geen duidelijk besluit te hebben genomen.

Regels die betrekking hebben op gebruik van materiaal en kleding/outfit

Regels ten aanzien van materiaal en kleding hebben als doel om zo gelijk mogelijke kansen te creëren binnen de sport. In die zin zouden enkele van de voorbeelden die hier worden gegeven ook onder de volgende categorie zouden kunnen worden geplaatst. Zo hanteert de wielrenunie het zogenoemde 'Lausanne protocol'. Dit protocol heeft betrekking op de fiets, namelijk alle eisen waaraan de fiets zou moeten voldoen om deel te kunnen nemen aan wedstrijden. Dit heeft als doel om oneerlijke concurrentie te voorkomen. 'De afmetingen van de fietsen is strak gereguleerd... vanuit het idee dat het wel om een vergelijking gaat van de ene sporter ten opzichte van de andere sporter en niet wie het meeste geld heeft om de beste fiets te ontwikkelen deze regels zijn allemaal vastgelegd in het 'Lausanne protocol 97'... de fietsen zijn allemaal uitgetekend in maten waaraan de fiets moet voldoen... je ziet nu dat als framebouwers een fiets maken ze weten wat wel en niet kan. Dat werkt verhelderend en is ook mooi vanuit gelijkheid van omstandigheden.' [KNWU]. Ook binnen het honkbal zijn er allerlei regels wat betreft het materiaal. Het doel hiervan is voornamelijk gericht op het waarborgen van de veiligheid. Het gewicht van de bal en van de knuppel zijn bijvoorbeeld in regels vastgelegd. Dit wordt als bevorderend voor sportiviteit beschouwd, omdat de regels voor het materiaal gelijkheid waarborgen, doordat iedere speler gebruik mag maken van hetzelfde materiaal.

Regels met betrekking tot de wijze waarop de competitie vorm is gegeven

Iedere bond heeft regels die ertoe dienen bij te dragen dat de gelijkheid van kansen wordt nagestreefd. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt in sekse, leeftijd en competentie. Bij sporten als voetbal, hockey en volleybal wordt gebruik gemaakt van een herindeling lopende het seizoen. Exemplarisch hiervoor de hockeybond: '.... we hebben veel degradatie- en promotiewedstrijden en beslissingswedstrijden. Daarmee willen we competitie attractief gaan maken ... Bij de jeugd wordt er tot de herfstvakantie gespeeld en dan wordt een nieuwe indeling gemaakt. Dus als er een team is, dat in de voorcompetitie met 20-0 verliest dan wordt dat team na de herfstvakantie lager ingedeeld..' [KNHB]. Streven is dus om zo gelijkwaardig mogelijke competities te krijgen, waarbij ieder team tegenstanders treft van ongeveer dezelfde speelsterkte. Ook worden er bij hockey en volleybal beslissingswedstrijden gehouden. Promotie- en degradatiewedstrijden worden na afloop van de competitie gespeeld. Dit heeft als doel dat de competitie eerlijker verloopt, doordat er meer kansen zijn om te strijden voor promotie en tegen degradatie. Bij het honkbal is om redenen van kansgelijkheid, maar ook vanuit het oogpunt van veiligheid ingedeeld naar leeftijd: '... We kijken bij de indeling van de competitie ook vooral naar veiligheid ... want de krachtverschillen zijn groot. Een jongen van 12 kan de bal misschien 10 meter wegslaan, terwijl een jongen van 16 wel tot 100 meter kan komen.... daar zit zo'n immens verschil tussen, dat wil je niet.' [KNBSB]. Bij het wielrennen zijn er bepaalde spelregels die de 'gelijkheid van kansen' proberen te stimuleren door renners met een vooraf bepaald (licht) verzet te laten rijden: '... tot en met 17 zijn de verzetten gemaximaliseerd. Vooral voor de jeugd is dit belangrijk. Als een jong iemand fysiek ver vooruit is dan heeft hij hier niet direct voordeel van ... hij mag namelijk niet zwaarder gaan fietsen. De regel is zoveel bladtandjes voor en zoveel achter, zwaarder mag niet. Dus dat hij geen voordeel heeft van dat hij sterker is en verder ontwikkeld.' [KNWU]. Er worden bij basketball, voetbal, waterpolo, honkbal, ijshockey en wielrennen ook aanpassingen gedaan, waardoor het voor de jeugd interessanter en gemakkelijker is om te spelen en

dus ook het plezier wordt verhoogd. Teams bestaan uit minder spelers, de afmetingen van het veld zijn kleiner en de spelvorm is aangepast. Bij het ijshockey speelt de jeugd bijvoorbeeld op verkleinde velden, hebben de spelers ze meer lichaamsbescherming, mogen er geen slapshots worden geschoten en ook mag er geen bodycheck worden uitgevoerd. Binnen waterpolo zijn de volgende aspecten voor de jeugd anders dan bij waterpolo voor grotere junioren en senioren: 'Technische regels voor jeugd: Bij de jeugd zijn de regels wat aangepast. Het bad is ondieper, kinderen mogen de bal met twee handen vangen (in plaats van met één hand). Hierdoor zijn wedstrijden voor de jeugd sneller en leuker.' [KNZB]. Bij het wielrennen vinden de aanpassingen plaats aan de fiets. Voor jongeren is het niet goed dat ze met zware verzetten rijden. Dit kan niet alleen blessures veroorzaken en overbelasting geven, maar de jeugd heeft simpelweg ook nog niet voldoende kracht om zware versnellingen te draaien. Geredeneerd vanuit de ontwikkeling van het kind wordt ervoor gekozen hiervoor regels op te stellen: '... ik denk dat bepaalde regels bij het wielrennen zijn ontstaan van een stukje bescherming van de belasting bij jonge (jeugd)renners. Je wilt niet dat jonge kinderen een te zwaar verzet gaan rijden, dat ze eigenlijk in hun eigen ontwikkeling beperkt worden. Het moet bij de jeugd gaan om souplesse en niet om kracht.' [KNWU]. Bij het basketball is al sinds jaar en dag het zogenoemde minibasketball: '... zij spelen bijvoorbeeld met een bal van geringere omvang en gewicht en de basket hangt niet op 3.05m maar op 2.50m. Op die manier is het spel ook echt goed te spelen voor de jongsten.' [NBB].

Bij het honkbal heeft men een nieuwe spelvorm ingevoerd voor de jongste jeugd tot en met 12 jaar. '... het gaat er dan niet om precies volgens de regels het spelletje honkbal te spelen, maar om kinderen plezierig bezig te houden. We hebben wat regels omgebouwd en de moeilijkheid wat teruggebracht ... jonge kinderen kunnen vaak nog niet goed een bal vangen of slaan. We hebben dus een paaltje waarop de bal ligt en er mag worden geprobeerd om deze in 3 slagen het veld in te krijgen. Een zachte bal, zachte knuppel ... de kinderen kunnen spelen op de club maar ook op de school.' [KNBSB].

Wanneer sport niet zou worden aangepast, zou de

sport minder aantrekkelijk zijn om te spelen, omdat dit voor kinderen vaak te zwaar of te moeilijk is. Bij alle sporten komen we deze aanpassing van spelregels tegen, vaak in de vorm van jeugdvarianten of minivarianten en regelaanpassingen.

Ongeschreven regels die (dus) niet in een reglement zijn opgenomen

In iedere sport kent zogeheten 'ongeschreven regels' die bevorderend zijn voor sportiviteit en respect. Uit de interviews met de bonden komt naar voren dat er verschillende soorten ongeschreven regels zijn die bijdragen aan sportiviteit en respect.

Zo zijn er bij voetbal, hockey en rugby ongeschreven regels met betrekking tot het bieden van de mogelijkheid om een blessure te behandelen. Bij voetbal is het de bedoeling dat de bal wordt uitgespeeld, wanneer een tegenstander geblesseerd op de grond ligt '... en vaak gebeurt dit ook gewoon.' [KNVB]. Bij hockey wordt door spelers naar de scheidsrechter geroepen om de tijd stil te zetten. Dit is een ongeschreven regel die heel sterk wordt nageleefd binnen hockey: '... als iemand geblesseerd raakt, dan wordt er meestal ook meteen geroepen van 'uit' als de scheidsrechter het niet ziet ... ik heb ook al zo vaak geroepen 'scheids fluiten er ligt iemand op de grond.' Dat gebeurt. Dat is eigenlijk zo logisch. We hoeven eigenlijk ook nooit zelf de bal over de zijlijn te doen, want er wordt altijd direct gestopt en gefloten.' [KNHB]. Bij het korfbal is het zo dat als je geblesseerd raakt de scheidsrechter nog één kans mag weggeven, tenzij de blessure zo erg is dat er direct moet worden gestopt: 'Dit gaat altijd wel goed ... als de scheidsrechter niet stopt, dan doen de spelers dit wel.' [KNKV]. Korfbal is natuurlijk een sport waar mannen en vrouwen samen spelen. Volgens de vertegenwoordigers moeten de ongeschreven regels dan ook vooral in de verhouding tussen beide sexes worden gezocht: 'Ik denk dat als je praat over ongeschreven regels dat je het vooral hebt over het verschil tussen mannen en vrouwen en hoe die met elkaar omgaan ... dat zeg maar de mannelijke helft niet de vrouwelijke helft gaat aanvallen of ondersteboven gaat lopen ... als je bijvoorbeeld in het korfbal kijkt en een man zou tegen een man oplopen, dan is er niet heel veel aan de hand, maar als een man een vrouw omver loopt dan is het al snel 'joh, kijk wat

je hebt gedaan'. [KNKV]. Het specifieke karakter van korfbal maakt dus dat er in de onderlinge omgang, ook al zijn het ongeschreven spelregels, iets gebeurt wat in andere sporten minder zal spelen.

Bij rugby wordt ook, wanneer een tegenstander geblesseerd uitvalt, geapplaudisseerd. Dit is om de tegenstander te bedanken voor de geboden tegenstand. Stoppen of de bal uitspelen bij een blessure bevordert sportiviteit, omdat het aanvallende team niet een man meer situatie krijgt door de blessure, waardoor het (tijdelijk) een oneerlijke strijd zou worden. Daarnaast is het stoppen van de aanval ook een manier van respect tonen naar de geblesseerde speler. Regelmatig zie je dat een dergelijke actie van onderling respect een grimmige wedstrijd kan doen omslaan in een sportievere en respectvollere wedstrijd.

Ook wordt in het kader van 'ongeschreven regels' vaak genoemd het belang van een respectvolle omgang met de tegenstander en scheidsrechter voorafgaande en na afloop van de wedstrijd. Door sommigen worden deze genoemd als een voorbeeld van 'ongeschreven regel' soms als een bepaalde 'gedragscode'. Wat unaniem door de geïnterviewden wordt aangegeven, is dat juist deze respectvolle omgang heel belangrijk is voor sportiviteit en respect.

Bij nagenoeg alle elf sporten is het gebruikelijk om voorafgaande aan de wedstrijd de tegenstander een hand te geven om 'verbinding te maken met de tegenstander'. Soms blijft het bij een hand en het toewensen van een prettige wedstrijd, soms is het iets meer geritualiseerd. Waterpoloërs '... geven elkaar vaak voor en na afloop van de wedstrijd een hand ...'. [KNZB]. Bij het ijshockey '.... Schudden de captains elkaar en de scheidsrechter de hand en de spelers staan tegenover elkaar en begroeten elkaar ... dat is een mooi begin van de wedstrijd.' [NIJB]. Bij het basketbal is het zelfs zo dat sinds 2003/2004 verplicht een line up is ingevoerd "... dat je elkaar vooraf de hand schudt. Dat was eerste helemaal niet zo, je ging het veld op en spelen maar. Nu zie je ook op het landelijk niveau die line up, net zoals bij ijshockey en handbal.' [NBB]. De gedachte achter het maken van verbinding is, dat wanneer men positief omgaat met de tegenstander voorafgaande aan de wedstrijd, dit de sportieve omgang tussen spelers tijdens de wedstrijd zal

bevorderen. Of zoals twee van de geïnterviewden dit mooi verwoordde: 'Als je van te voren elkaar even een hand geeft en een prettige wedstrijd toewenst dan wordt hiermee ook iets duidelijk dat hoewel we gaan strijden we natuurlijk niet een echte strijd in de zin van een gevecht voeren.' [NIJB]. De vertegenwoordiger van de basketballbond stelt in soortgelijke bewoordingen: '... het is een teken naar het publiek toe: de wedstrijd start zometeen, het gaat zo beginnen. Ga respectvol met elkaar om en we eindigen de wedstrijd ook respectvol.' [NBB].

Dit maken van contact met elkaar geldt niet alleen voor de sporters onderling, maar ook de scheidsrechter kan het initiatief nemen om contact te maken: '... ik heb het zelf als scheidsrechter gemerkt, dat het heel belangrijk is om voor de wedstrijd even contact te maken... je bevordert daarmee al een soort respectvol gedrag... even elkaar de hand geven. Dat wordt in het begin heel even gek gevonden, maar daarna wordt het vanzelfsprekend. Dat bevordert ook dat dit na afloop weer gebeurt.' [KNZB]. Beide citaten geven heel mooi aan dat het in strijd treden met elkaar een geritualiseerde strijd is en geen echt gevecht. Om het rituele karakter te benadrukken, volgt er vaak direct na de wedstrijd een moment van het beëindigen van de rituele strijd. Vaak bedankt men de tegenstander voor de geboden tegenstand, los van of men nu heeft gewonnen of verloren. Bij de sporten gebeurt dit op verschillende manieren. Bij rugby maken de spelers na afloop van de wedstrijd een poortje en geven ze elkaar een hand. '... ik heb het zelf nooit anders meegemaakt dat het na afloop onderling goed is, hoe hard er ook is gestreden in de wedstrijd ... je maakt een poortje voor elkaar, geeft elkaar een hand en gaat nakletsen over de wedstrijd.' [NRB]. Het na afloop bedanken is belangrijk. Zo wordt bij het ijshockey tijdens de play offs het schudden van handen na afloop van de wedstrijd uitgesteld tot de laatste wedstrijd, maar '... daar werd door het publiek en de pers erg negatief op gereageerd Ik denk ook dat als je niet doet het averechts gaat werken.' [NIJB]. Bij honkbal is het ook te doen gebruikelijk dat na afloop de spelers elkaar en scheidsrechter bedanken, dit behoort tot de cultuur van honkbal. Dit is zo sterk verankerd in de cultuur dat ondanks dat het er binnen de lijnen grimmig toegaat na afloop altijd

wordt bedankt: '... hoe hard een wedstrijd ook is of hoe grimmig de sfeer ook kan zijn, altijd wordt er na de wedstrijd de scheidsrechters en spelers bedankt ... een drankje doen na de wedstrijd is normaal, ik denk dat dat misschien wel de belangrijkste ongeschreven regel is.' [KNBSB].

Ook blijkt dat sporters zich wel degelijk bewust zijn van de gevaren die hun sport met zich meebrengt. Dit zorgt ervoor dat spelers zich op een bepaalde manier gedragen tijdens de wedstrijd. Hockey is bijvoorbeeld een relatief gevaarlijke sport, met een harde bal en een harde stick. Hiervan zijn spelers zich bewust tijdens de wedstrijd en het komt dan ook niet voor dat spelers geneigd zijn met hun stick door te halen in duels, met het doel om de tegenstander te raken: '... de bal en de stick zijn erg hard. Het zit bij ons ingebakken dat je bepaalde dingen gewoon niet doet met die stick. Dat is ook heel raar als mensen echt heel erg ruzie krijgen op het veld, het eerste wat ze doen is de stick weggooien... dat is toch wel typisch maar ook mooi! ... ook het doorlopen op de keeper is iets wat 'not done' is en relatief weinig voorkomt.' [KNHB].

Dit bewust zijn van de potentiële gevaren van een sport, zien we ook heel duidelijk terug bij het wielrennen. Wielrenners zijn zich sterk bewust van de gevaren van hun sport, ze kunnen bij hoge snelheden hard vallen: '... belangrijk is dat je elkaar waarschuwt als er een obstakel is ... dat is toch wel typisch wielrennen. Je rijdt natuurlijk op de openbare weg, het staat nergens dat het moet, maar toch waarschuwen ze allemaal netjes ...ze waarschuwen elkaar altijd voor gevaar.' [KNWU]. Rugby is fysiek een harde en zware sport, waarbij fysiek contact een belangrijk onderdeel is van het spel. Buitensporig gedrag komt al niet heel vaak voor, maar wordt ook direct afgekeurd: 'Spelers die zich buitensporig gedragen worden door hun teamgenoten aangesproken voordat het kan leiden tot blessures. Het maken van zware overtredingen wordt niet geaccepteerd in de rugby-gemeenschap.' [NRB].

Enkele bonden geven aan dat het vernederen van een tegenstander onnodig is. De honkbalbond heeft, zoals ook al in het vorige hoofdstuk aangegeven, de ongeschreven regel dat wanneer een team met meer dan 10 punten verschil voorstaat, zij geen gekke ac-

ties of trucjes gaan uitvoeren. De wedstrijd wordt wel gewoon afgespeeld, maar op een sobere manier. Bij rugby wordt het ook onnodig geacht om de tegenstander te vernederen. Daardoor maken ze bij rugby bijvoorbeeld geen 'dansjes' bij het scoren. Deze ongeschreven regels bevorderen de sportiviteit in de wedstrijd, omdat spelers zich niet hoeven irriteren aan provocerend gedrag van het winnende team.

Een scheidsrechter of umpire kan natuurlijk niet alles waarnemen. Binnen het volleybal blijkt het zo te zijn dat het regelmatig voorkomt dat een zogenoemde touché die niet is waargenomen door de scheidsrechter, toch door de speler wordt gemeld: 'volleybal is wel een sportieve sport. Natuurlijk niet iedereen is sportief, maar ik heb vaak meegemaakt dat de scheidsrechter wordt geholpen door een speler die de bal nog heeft aangeraakt voordat deze buiten de lijnen verdween. De speler zegt dan vaak 'touché, waardoor de scheidsrechter zijn beslissing kan hernemen.' [Nevobo].

Mooi is wat de vertegenwoordiger van de hockeybond zegt over de ge- en ongeschreven regels: '... Wat het spelreglement heel erg uitstraalt is dat als jij in de geest van de regels wil hockeyen daarvoor alle ruimte wordt gegeven. Dan gaan we niet neuzelen over precies de goede plek we hebben binnen het hockey sinds enige tijd de regel dat de bal om en nabij de plek genomen moet worden van de overtreding, dit hoeft dus niet nauwkeurig, maar wel binnen 1.2 meter... we willen dat het spel aan de gang blijft.' [KNHB].

4.2 Voorkomen is beter dan genezen – de kracht van gradueel/preventief straffen

Een straf wordt opgelegd op het moment dat een sporter een overtreding begaat. Deze straf, en we gaven dit al aan in het vorige hoofdstuk, moet een rechtvaardige compensatie zijn van een opgetreden nadeel. Een basketballer die vanaf de driepuntslijn schiet en op deze speler wordt een fout gemaakt, dan mag hij drie in plaats van twee vrije worpen nemen. Een hockeyer die op weg naar het doel onderuit wordt gehaald die krijgt een strafbal, vrije bal of een strafcorner. Het regelsysteem binnen sport is zo vormgegeven dat voor iedere overtreding van de spelregels een sanctie is opgelegd, op zo'n manier dat er

een rechtvaardige compensatie ontstaat.

In hoofdstuk 3 is aangegeven dat afhankelijk van de aard van de overtreding een bepaalde straf wordt opgelegd. Door het opleggen van een straf wordt getracht om het maken van regelovertredingen te ontmoedigen, in de zin dat het niet loont voor de overtreder. Tijdens de interviews, en we gaven dat al aan in hoofdstuk 3, wordt een rechtvaardige compensatie van het overtreden van de regels als een belangrijk onderdeel beschouwd voor sportiviteit en respect. Daar werd gesteld dat er strenger mag worden gestraft inzake het begaan van professionele overtredingen. Een te milde straf op vooral de professionele overtreding kan belemmerend zijn voor sportiviteit en respect. We kunnen het ook omdraaien, welke mate van straffen van regelovertredingen bevordert sportiviteit en respect. Hier is tijdens de interviews veel over gezegd. Bijvoorbeeld de ijshockeybond stelt: 'Soms is het zo dat een spelregel strenger wordt: '... een overtreding wordt bestraft met een tijdstraf, een speler moet er tijdelijk uit. Nu wordt eraan toegevoegd dat er 'terreinnadeel' ontstaat. De eerstvolgende face off wordt voor eigen doel gedaan ... is dus een dubbele bestraffing. Voorheen was het zo dat er vrij makkelijk werd gescoord tegen een man minder. Dat liep de laatste jaren echter terug, waardoor er nauwelijks voordeel meer was van een tijdstraf. Daarom nu dus deze dubbele voordeelregel, je hebt iets meer profijt van een overtreding van een tegenstander.' [NIJB].

Verschillende bonden geven aan dat direct en gradueel straffen bijdragen aan sportiviteit en respect, omdat er een preventieve werking van uit kan gaan. Bijvoorbeeld bij het basketball bestaat de onsportieve fout: '... in het spel zit er een mogelijkheid voor de scheidsrechters om de zogenoemde onsportieve fout uit te delen. Dit is een straf die kan worden uitgedeeld wanneer er overtredingen plaatsvinden die een goed verloop van het spel onmogelijk maken ... dit is een vrij stevige sanctie, want met twee van die fouten word je gediskwalificeerd'. [NBB]. Voorbeelden zijn aan het shirtje trekken, iemand duwen terwijl die richting de basket gaat en harde overtredingen op iemand die een schot poging onderneemt. 'Het geven van zo'n onsportieve fout draagt er zowel toe bij dat het spel zijn snelheid houdt en ook weet de speler

die de onsportieve fout maakt dat hij nu goed moet oppassen, anders staat hij er naast. Deze spelregel is bevorderend voor een sportieve omgang binnen de wedstrijd, vooral omdat ze preventief werkt voor spelers. Ze worden even met de neus op de feiten gedrukt, ik moet me inhouden nu.' [NBB]. Het gaat hier dus om een vorm van preventief en in zekere zin gradueel straffen. Dit gradueel straffen zien we ook terug in sporten als ijshockey, hockey, [...] en dit blijkt een positieve invloed te hebben op sportiviteit en respect. Bij het ijshockey gelden tijdstraffen, die gradueel van aard zijn in de zin dat afhankelijk van de aard van de overtreding verschillende strafminuten zijn op te leggen: '... tijdstraffen zijn eigenlijk heel erg mooi, de speler kan afkoelen even nadenken en hij wordt toch niet uitgesloten. Je ziet toch wel vaak dat dit een positieve invloed heeft op het gedrag van de speler, ook omdat het team een duidelijk nadeel heeft van de straf, dus er treedt binnen het team ook vaak een soort 'zelfcorrectie' op.' [NIJB].

Bijkomend voordeel, dat door de sportbonden wordt genoemd, is dat meer gradueel straffen scheidsrechters de mogelijkheid biedt eerder te kunnen ingrijpen met minder erge consequenties en zo te voorkomen dat ergere overtredingen worden begaan: 'Ik ben ook scheidsrechter en dan zeg ik soms wel eens tegen de coach, haal jij die speler eruit of ik. Als jij het doet dan is het preventief, als ik het doe dan wordt het een disqualificerende fout en strafzaak. [NBB].

Binnen het hockey wordt een kaartsysteem gehanteerd, bestaande uit de kleuren groen, geel en rood. Geel is gekoppeld aan een tijdstraf: 'We kunnen differentiëren, bijvoorbeeld iemand voor een zware overtreding minimaal 10 minuten wegsturen, is natuurlijk fors. Ik denk dat deze kaarten een hele goede uitwerking hebben, omdat we gedifferentieerd kunnen straffen. Er gaat gewoon een preventieve werking vanuit en de speler krijgt nog wel een tweede kans, op voorwaarde natuurlijk dat het geen rode kaart is, dan is het 'wegwezen'. In lijn met dit straffen in gradaties, is het continu doorwisselen: '... dit continu doorwisselen heeft een positieve invloed op sportiviteit... coaches die op het randje lopen of een beetje hun zelfbeheersing verliezen die kunnen direct naar de kant worden gehaald. Dit biedt dus ook mogelijkheden voor de coaches tijdens de wedstrijd.' [KNHB].

Het zou goed zijn, aldus de geïnterviewde, dat ook aan de groene kaart een kleine tijdstraf wordt opgehangen van bijvoorbeeld 1 of 2 minuten, ‘... daar gaat toch een preventieve werking van uit.’ [KNHB]. De vertegenwoordiger van de rugbybond stelt onomwonden dat iemand die zich niet aan de afspraken en regels houdt direct moet worden gestraft en niet pas later: ‘... bijvoorbeeld een gele kaart bij het voetbal kun je incalculeren. Dan word je misschien over drie wedstrijden geschorst. Terwijl je bij rugby direct de gevolgen en consequenties ondervindt, je moet er gewoon tien minuten uit. En dat geldt voor alles, als je commentaar op de scheidsrechter hebt dan ondervind je direct de consequentie van je gedrag. Er gaat niet alleen een preventieve werking van uit, maar het team waartegen je speelt ondervindt ook een terecht voordeel van je regelovertreding.’ [NRB]. Het gaat hier dus niet alleen om de preventieve werking van het direct straffen, maar ook om een rechtvaardig voordeel voor het team waartegen de overtreding is gemaakt. De straf wordt niet uitgesteld tot een later tijdstip, maar direct volgt een sanctie. Deze onrechtvaardigheid wordt ook door de geïnterviewde van de voetbalbond ervaren, bijvoorbeeld in geval van gele kaarten. De vertegenwoordiger van de voetbalbond stelt: ‘Een spelregel die hiermee verband houdt, is het uitgesteld straffen bij gele kaarten. De voetbalbond acht dit een belemmering voor sportiviteit en respect, omdat wanneer een speler in meerdere wedstrijden een gele kaart oploopt, teams waartegen hij de overtreding maakt geen direct voordeel hebben van de opgelegde straf. De straf vindt pas plaats in de wedstrijden erna (in de vorm van een schorsing) en dus kan in principe een ander team een voordeel hier van hebben.’ [KNVB]. Meerdere bonden geven aan dat het eerder zou zijn en ook bevorderlijk voor sportiviteit en respect als direct, dus gedurende de wedstrijd zoveel mogelijk de straf wordt opgelegd en niet wordt uitgesteld. Bij het hockey heeft de invoering van gele kaarten, zo’n 13 jaar geleden, en dus de mogelijkheid van het direct straffen tijdens de wedstrijd zelf een enorme invloed gehad op het aantal kaarten, dit is sindsdien behoorlijk naar beneden gegaan.

Uit de sportpsychologische literatuur bestaat veel onderbouwing voor de constatering van de geïnterviewden.⁸ Bekend is dat frustraties in de sport zo hoog kunnen oplopen dat ‘iets kleins’ kan uitgroeien tot ‘iets groots’. Vaak is dan sprake van actie-reactie. Er gebeurt iets, de andere reageert hierop, weer anderen bemoeien zich ermee en binnen enkele seconden kan er sprake zijn van een stoei-, duw- of zelfs vechtpartij. Uit de sportwereld zijn tal van voorbeelden te geven waarbij de ‘vlam in de pan slaat’. Een heel krachtig middel is dan wanneer preventief kan worden ingegrepen door een scheidsrechter of coach, door de speler even op de straf(bank) te zetten. Een afkoelingsperiode van enkele minuten doet dan wonderen en kan escalatie voorkomen.

4.3 Patronen in bevorderende spelregels

Uitgesteld straffen wordt als oneerlijk ervaren

Tijdens een wedstrijd worden soms straffen gegeven aan een speler, die niet direct tot een voordeel leiden van de benadeelde ploeg. Een gele kaart in het voetbal heeft bijvoorbeeld geen direct voordeel voor de partij waartegen de overtreding wordt begaan. Dit zogenoemde uitgesteld straffen wordt als onrechtvaardig aangemerkt.

Gradueel straffen en preventief straffen sorteren effect

Veel bonden geven aan dat de mogelijkheid tot gradueel straffen bevorderend is voor sportiviteit en respect. Eerder kunnen ingrijpen met minder zware consequenties biedt scheidsrechters en coaches handvatten om onsportief gedrag en/of het uit de hand lopen van wedstrijden te voorkomen. Zo kan in het basketball een technische fout gegeven worden aan spelers (en ook aan coaches, hulpcoaches). Deze technische fout wordt gegeven bij spelregelovertredingen die niet gepaard gaan met (fysiek) contact met een tegenstander. Het gaat bijvoorbeeld om onbeleefd communiceren met een scheidsrechter, taal of gebaren gebruiken die als beledigend of ophitsend zijn bedoeld ten opzichte van de toeschouwers, het ophouden van het spel door te verhinderen dat een inworp snel kan worden genomen of een tegenstander het uitzicht te bemoeilijken door met de handen vlak voor diens ogen te zwaaien. Meerdere techni-

⁸ Anderson, 2010; Terry, 2010.

sche fouten leiden tot uitsluiting. Door in een eerder stadium een lichte straf te geven voor een overtreding, zijn spelers gewaarschuwd. Dit heeft een preventief effect op het maken van overtredingen, waardoor ook escalaties zijn te voorkomen.

Zware straffen op overtredingen die een tegenstander (kunnen) blesseren

Een aantal bonden noemt dat zware straffen op overtredingen die een speler (mogelijk) kunnen blesseren of voor het maken van overtredingen op spelers in kansrijke positie bevorderend zijn voor sportiviteit en respect. Opvallend hierbij is dat het steeds gaat om glasheldere overtredingen (iedereen is het erover eens dat dergelijke gedragingen ongewenst zijn), die blijkbaar voor alle spelers overduidelijk zijn en waarvan de consequentie zwaar is: een rode kaart en uitsluiting van de wedstrijd (en bij een aantal bonden ook automatisch een schorsing, ofwel lik-op-stuk-beleid) of een penalty (voetbal) of try (rugby) voor de tegenpartij. De spelregels leveren vaak een duidelijk voordeel op voor de tegenpartij, nog tijdens de wedstrijd. Bij een enkele bond is zelfs vastgelegd wie verantwoordelijk is voor het al dan niet begaan van de overtreding: in het handbal is het bijvoorbeeld zo dat wanneer een keeper uitkomt hij degene is die zowel de bal als de speler ziet en daarmee een blessure kan voorkomen. In de regels is vastgelegd dat die verantwoordelijkheid bij hem of haar ligt en dat wanneer hiermee niet goed wordt omgegaan dit een straf oplevert.

Protesteren/discussiëren met de scheidsrechter gereguleerd

De sporten ijshockey, korfbal en rugby noemen dat duidelijke regels over wie er mag communiceren met de scheidsrechter bijdragen aan sportiviteit en respect. In deze sporten is dat alleen de aanvoerder. Als andere spelers, wisselerspelers of coaches commentaar leveren op de begeleiding levert dat een bestraffing op. Bij ijshockey is op het ijs een gebied afgebakend waarbinnen hij zich kan terugtrekken. Wanneer hij zich daarbinnen begeeft om te overleggen met zijn linesmen of de benchofficials, dan mogen spelers hem daar niet benaderen. Binnen rugby wordt benoemd dat het overtreden van deze regel als gevolg heeft dat er terreinnadeel voor de gehele ploeg als

gevolg heeft. Aangezien het hele spel draait om het behalen van terreinwinst, wordt de gehele ploeg hierdoor benadeeld. Gevolg is dat het team zichzelf in de meeste gevallen gaat corrigeren.

(Audio)visuele ondersteuning voor sportiviteit en respect

Bij veel van de sportbonden wordt gebruik gemaakt van (audio)visuele ondersteuning. Bijvoorbeeld in geval van geldige doelpunten en overtredingen. De geïnterviewden zijn unaniem van mening dat deze ondersteuning enorm kan bijdragen aan sportiviteit en respect. De scheidsrechter wordt het gemakkelijker gemaakt, er zal minder discussie ontstaan en het aantal cruciale, foute beslissingen zal afnemen.

Snelheid in het spel houden!

Diverse bonden noemen spelregels die ervoor zorgen dat de snelheid in het spel blijft als bevorderend voor sportiviteit en respect. Dit kan gaan om de selfpass in het hockey, iets meer ruimte in de spelregels over de plek van de vrije slag of juist heel duidelijke regels voor het wisselen in ijshockey. Door de snelle hervatting van het spel is er weinig tijd voor spelbederf, zoals tijdrekken of discussie over de beslissingen van de scheidsrechter. Ook dragen snelle spelhervattingen bij aan de flow en de voortgang van het spel. Bekend is dat goede wedstrijden worden gekarakteriseerd door snelheid, flow en op en neer gaan van het spel, zonder onderbrekingen.

Bewustzijn van gevaren van de sport, respect voor de tegenstander

In de categorie 'spelen in de geest van het spel' noemt een aantal bonden dat het bewustzijn van spelers van de mogelijke gevaren van de sport en de wil om anderen (tegenstanders of medespelers) daartegen te beschermen, belangrijk is in sportiviteit en respect. De rugbybond noemt in dat verband dat in de sport volop mogelijkheden zitten om elkaar te blesseren als de scheidsrechter dat niet ziet. Maar er bestaat een soort ongeschreven code die voorschrijft dat buitensporig gedrag moet worden voorkomen en zware overtredingen worden door de hele rugbygemeenschap niet geaccepteerd. Ook hieruit spreekt een zelfcorrigerend vermogen. Het respect voor de

tegenstander ligt hieraan ten grondslag: je bewust zijn van het feit dat je zonder je tegenstander de sport niet kunt beoefenen. In sporten als honkbal en rugby komt dit ook in ander gedrag al tot uiting: als je dik voor staat in honkbal doe je geen rare dingen meer om je voorsprong nog verder uit te bouwen, binnen rugby is duidelijk dat je je tegenstander niet vernedert door dansjes te maken als je scoort.

Bonden passen regels aan op de mogelijkheden van kinderen

Wat bij alle bonden gebeurt, is dat het spel wordt aangepast op de mogelijkheden en de ontwikkeling van kinderen. Deze aanpassingen worden gedaan vanuit verschillende redenen, zoals veiligheid, plezier in het spel en de fase van fysieke ontwikkeling van kinderen. Deze aanpassingen betreffen regels aangaande tijd ruimtelijke verhouding als grootte van het speelveld, tijdsduur (lengte) van de wedstrijd en de hoogte waarop de basket, de korf of het net hangt. Ook zijn er tal van regels die aansluiten bij de fysieke ontwikkeling van kinderen, zoals gewicht en omvang van ballen, gewicht en hardheid van de knuppel bij het honkbal en het verzet dat mag worden gereden bij het wielrennen. Deze aanpassingen zijn er uiteindelijk allemaal op gericht om het plezier en de spelvreugde van kinderen aan de sport te verhogen.

Uit de sportpedagogische literatuur is ook veel evidentie voor het gegeven dat als de sportactiviteiten worden aangepast op de mogelijkheden van kinderen, zij zowel meer plezier beleven aan de activiteit als minder snel uitvallen (drop out).⁹

⁹ Baar, 1996; Buisman, 1996; De Knop & Buisman, 1998.

5. Belemmerende (spel)regels

Inleiding

Het onderzoek heeft zich onder andere gericht op de vraag welke (Spel)regels als belemmerend of bevorderend worden ervaren voor sportiviteit en respect. In dit hoofdstuk wordt een beeld gegeven van de als belemmerend ervaren (spel)regels. In de eerste paragraaf (5.1) wordt, aan de hand van de categorieën zoals die in het vorige hoofdstuk zijn opgesteld, een gedetailleerd beeld gegeven van welke spelregels door de vertegenwoordigers van de sportbonden als belemmerend worden ervaren. Geprobeerd wordt de resultaten van de interviews zo volledig mogelijk te plaatsen binnen de categorieën. Op die manier ontstaat er een goed beeld van de spelregels die als belemmerend worden ervaren door de geïnterviewden. Een categorie is in dit hoofdstuk niet gevuld. Dit betreft de categorie 'Regels die betrekking hebben op gebruik van materiaal en kleding/outfit'. In de antwoorden van de geïnterviewden blijkt dat er binnen deze categorie geen spelregels zijn die als belemmerend worden ervaren. In de tweede paragraaf (5.2) wordt gezien of er bepaalde type spelregelovertredingen frequent(er) worden overtreden en of de sancties hierop als rechtvaardig worden ervaren. In de afsluitende paragraaf (5.3) wordt het patroon neergezet zoals dat uit de analyses in de twee, voorgaande paragrafen naar voren komt.

5.1 (Spel)regels die als belemmerend worden ervaren

Spelregels die de onderlinge omgang tussen spelers tijdens de wedstrijd reguleren

Iedere bond heeft diverse spelregels die betrekking hebben op het reguleren van onderlinge omgang tussen spelers. De centrale vraag hier is welke spelregels binnen deze categorie als belemmerend worden ervaren. Binnen deze categorie gaat het weliswaar vooral om contactsporten. Een sport als korfbal en in mindere mate ook basketball zijn in feite geen contactsporten, maar contact tussen spelers treedt wel regelmatig op. Het gaat hier echter niet alleen om spelregels aangaande 'fysieke omgang', maar ook om de onderlinge verbale omgang.

Een spelregel die bij het korfbal af en toe tot (te) hard

spel leidt is de spelregel betreffende 'gecontroleerd contact'. De bond overweegt om deze spelregel wat scherper op te stellen, want 'af en toe lijkt het bij de rebound onder de korf wel rugby'. De spelregel laat iets te veel ruimte voor interpretatie en kan wel iets transparanter worden opgesteld. Van groot belang is dus dat spelregels en spelregelaanpassingen helder zijn, anders werken ze veel discussie in de hand: '... ik denk dat je altijd helder moet zijn over de bedoeling van de spelregels ... daarmee kan je vaak al veel irritatie en discussie wegnemen.' [KNKV]. Naast het belang van helderheid, geven de beide vertegenwoordigers van de bond ook aan dat de sancties soms iets te mild zijn: 'Het spel wordt wat ruwer als we de laatste jaren kijken en het zou goed zijn dat we, net als bij het basketball, met persoonlijke fouten gaan werken of met tijdsstraffen van twee minuten'. 'Probleem is echter', aldus de geïnterviewden van de KNKV, 'dat met het wegvallen van een speler in geval van te veel persoonlijke fouten of een tijdstraf het eigen karakter van korfbal wordt aangetast. Het ontbreken van een speler heeft immers een hele grote invloed op het spel, dan valt er dekking weg.... Het is hetzelfde als bij volleybal spelen met vier in plaats van zes spelers.' [KNKV].

Binnen hockey is een bekende spelregel die van het 'afhouden'. De interpretatie van deze spelregel is niet altijd eenvoudig, mede omdat spelregel door de jaren heen anders worden geïnterpreteerd. 'Afhouden betekent het tussen de man en de bal plaatsen van je eigen lichaam, zodat de tegenstander geen kans heeft de bal volgens de regels af te kunnen pakken. Dit is niet toegestaan. Met name de interpretatie van deze spelregel is de laatste vijftien jaar geweldig gaan schuiven... Vroeger hoefde je je kont er maar in te zetten en dan werd er al gefloten. Nu zeggen we ook dat degene die in bezit wil komen van de bal kan afhouden en ook moet de speler die in balbezit wil komen echt heel duidelijk maken de bal te willen pakken, anders is het geen afhouden. Dit is ter interpretatie van de scheidsrechter en niet altijd makkelijk en ook vaak aanleiding tot discussie' [KNHB].

Zowel het handbalverbond als de zwembond (waterpolo) ervaart bepaalde spelregels aangaande lichamelijk contact belemmerend voor sportiviteit

en respect. Onreglementair fysiek gedrag (duwen, trekken of vasthouden van de tegenstander) is binnen beide sporten niet geoorloofd. Er bestaat echter een grijs gebied wat betreft interpretatie van lichamelijk contact tussen spelers, in de zin van wat wel en niet wordt getolereerd. Het is aan de scheidsrechter in te schatten wat wel en wat niet is toegestaan. Dit leidt vaak tot irritaties en soms zelfs verruwing van het spel. 'Handbal is best een fysieke sport en ook een snelle sport en dus is het belangrijk dat de scheidsrechter goed kan inschatten wanneer het een overtreding is en wanneer niet. Lichamelijk contact is tot op zekere hoogte toegestaan, maar hangt weer heel erg af van de situatie. Er is hoe dan ook een grijs gebied van wat wel en wat niet mag. Toch komt het regelmatig voor dat de spelregels over fysiek contact aanleiding geven tot discussie.' [NHV]. Binnen het waterpolo is een tijd de tendens geweest om niet te snel te fluiten voor overtredingen als het team in balbezit blijft. Op die manier heeft men willen voorkomen dat het spel wordt doodgefloten en er geen flow ontstaat in het spel. Gevolg van dit iets soepeler fluiten was '... dat dit leidde tot verharding spelverruwing van het waterpolo. Waterpolo is echt een contactsport dus er moet streng worden gefloten voor (zwarte) overtredingen.' [KNZB].

Voetbal is een contactsport waar veel spelregels de onderlinge omgang tussen spelers reguleren. Ook hier is het vooral de interpretatie en de toepassing van de spelregels die soms aanleiding geven tot onsportiviteit (discussie, verbale intimidatie, commentaar). '... er is bij veel spelregels een behoorlijk grijs gebied qua interpretatie. Een voorbeeld van zo'n grijs gebied is de sliding/tackle. Officieel moet deze over de grond plaatsvinden en met twee benen. De sliding mag dus niet door de lucht worden ingezet. Binnen dit grijze gebied heb je drie mogelijkheden: onvoorzichtig, onbesuisd en een buitensporige inzet. Maar wat buitensporig is, hangt gewoon af van de beoordeling van de scheidsrechter en bij veel is niet altijd duidelijk dat de sliding over de grond moet en niet door de lucht en hoe de sliding moet worden beoordeeld. Dit valt voor de scheidsrechter vaak niet mee en niet zelden ontstaan opstootjes omdat de scheidsrechter het in de ogen van de spelers niet goed heeft gezien.' [KNVB].

Spelregels die betrekking hebben op technische en structurele aspecten van de betreffende sport

Over de wijze waarop de sport zou moeten worden beoefend, staat veel beschreven in de reglementen van de diverse bonden. Dit zijn voornamelijk regels die betrekking hebben op de technische uitvoering en de structurele aspecten van deze sporten (zie hoofdstuk 3). Zijn er binnen deze categorie spelregels die een belemmering vormen voor sportiviteit en respect?

Net als binnen de eerste categorie zijn er regelmatig (technische) spelregels die moeilijk zijn te beoordelen door de scheidsrechter of (te) veel ruimte laten voor interpretatie. Bij het ijshockey is het soms wel en niet toegestaan om via de schaats te scoren. Dit hangt bijvoorbeeld af of de puck echt in het doel wordt getrapt of dat deze tegen de schaats afketst en dan in het doel verdwijnt. '... er zijn spelregels die je veel beter zwart wit zou kunnen maken in plaats van een gradatie aanbrengen ter interpretatie van de scheidsrechter. Bijvoorbeeld het scoren met de schaats, in bepaalde gevallen mag dat, in andere gevallen niet. Maak deze spelregel duidelijk door te zeggen met de schaats scoren mag nooit. Op die manier neem je een hele hoop discussie weg.' [NIJB]. Bij beachvolleybal is zacht contact met de bal verboden, evenals het draaien van de tweede bal in de lucht. Het is echter 'niet duidelijk wat zacht contact is en wanneer de wind de veroorzaker is van een draaiende bal'. [Nevobo]. Ook de nieuw ingevoerde spelregel dat een netfout is toegestaan bij het volleybal, is een waarover regelmatig discussie is: 'Wat we zien is dat vanuit de internationale bond steeds meer spelregels worden ingevoerd vanuit het perspectief van commercie ... zo is bijvoorbeeld nu een spelregel die netfouten toestaat. Dat levert veel discussie op, omdat het soms moeilijk is in te schatten welk type netfout wel en welke niet is toegestaan. Er ontstaat op deze manier een grijs gebied, dat er met de oude regel niet was.' [Nevobo].

Bij hockey zijn hoge ballen niet toegestaan op het moment dat deze een gevaar opleveren voor de spelers. Deze spelregel is ter interpretatie van de scheidsrechter en het leidt vaak '... tot discussie leidt is of een bal mag als die niet gevaarlijk en hoog is. Maar wanneer is de bal gevaarlijk en hoog? Als hij zo de cirkel

in gaat en er staat niemand in de omgeving is het dus niet gevaarlijk en mag het spel doorgaan. Maar aan de andere kant ... ja dat is ook weer zo subjectief ... een hoge bal. Als het niet gevaarlijk is mag het door. Dat wisselt echt per scheidsrechter en per wedstrijd wanneer het dus gevaarlijk is of niet. En dan krijg je soms nog wel eens dat een coach zegt doe maar overdreven als de bal een beetje hoog is: even 'woohoo roepen en dan een beetje toneel spelen ... niet heel sportief.' [KNHB].

Helderheid over regels is een belangrijke voorwaarde, zo blijkt steeds uit de interviews. Binnen het rugby zijn er veel spelregels en dat maakt het voor de scheidsrechter soms moeilijk om de wedstrijd te leiden. Hoewel er veel spelregels zijn, is de basis van rugby relatief simpel: '... je loopt naar voren met als doel de bal te drukken over de trylijn. De tegenstander mag dit verhinderen door sportief spel. De professionalisering en evolutie van het spel dragen ertoe bij dat er steeds meer regels komen. Er is een voortdurende vraag of de balans tussen verdediging en aanval wel gelijk is. Vanuit dit beginsel wordt de strijd geleverd.' [NRB]. Aan de scheidsrechter is het de spelregels steeds goed te interpreteren en daarbij heeft hij veel ruimte. Soms is het bijvoorbeeld zo dat de scheidsrechter het spel eerst laat doorspelen om vervolgens toch te fluiten voor een overtreding die (iets) eerder is gemaakt. Op het moment dat de scheidsrechter laat doorspelen (hij kan een beslissing iets uitstellen) is er vaak al heel veel commentaar vanaf de zijlijn, 'dit commentaar vind ik erg ongepast.' [NRB]. Het zijn dus niet zozeer de spelregels die sportiviteit en respect tegenwerken, maar het grijze gebied, in de zin van de subjectieve en lastige manier waarop regels zijn te interpreteren. Dit kan leiden tot onbegrip, het gevoel te worden benadeeld en irritaties tijdens de wedstrijd. Met verruwing van het spel en (verbale) agressie tegen de scheidsrechter als mogelijk gevolg. 'Het is natuurlijk niet zo dat, omdat er een soort grijs gebied is en het publiek soms ondeskundig is, we de bevoegdheid van het geven van voordeel door de scheidsrechters willen veranderen. De scheidsrechter wil het spel niet onderbeken en steeds zo lang mogelijk laten doorspelen. De scheidsrechter geeft ook steeds een duidelijk handgebaar en

vanaf de jongste jeugd wordt dit aan de spelers voorgehouden; "Play to the whistle". [NRB].

Hoewel niet een spelregel die direct betrekking heeft op de technische of structurele aspecten van de sport, is een de regel over het bekijken van de finishfoto of 'finishvideo' bij het wielrennen wel een regel die vaak aanleiding geeft tot discussie. De regel is dat de jury de uitslag geeft en dat het niet de bedoeling is dat daarna iedereen (sporters, ouders) zich meldt om nog eens goed te kijken naar de video van de finish. Over de uitslag is, aldus de vertegenwoordiger van de wielrenunie, altijd discussie: '... over de uitslagen daarover is altijd discussie, vooral bij de jeugd. Ouders zijn het vaak niet eens me de regelgeving [de jury bepaalt zonder dat iedereen de video nogmaals gaat bekijken] en dan komen ze naar de jury toe en dan zeggen ze dat ze hebben opgenomen dat hun zoon of dochter 56e en niet 57e is geworden. Bij het fietscross wordt alles gefilmd, maar de ouders mogen de video niet zien. Deze toepassing van deze regel geeft eigenlijk voortdurend aanleiding tot discussie.' [KNWU].

Regels met betrekking tot de wijze waarop de competitie vorm is gegeven

De wijze waarop de competitie vorm wordt gegeven, is van belang voor de sportiviteit van de sport. Een transparante en rechtvaardige indeling van de competitie kan bijdragen aan gelijkheid van kansen (hoofdstuk 3). Uit de interviews blijkt dat voornamelijk door de ijshockeybond, de wielrenunie en honkbalbond spelregels met betrekking tot de indeling van de competitie als belemmerend worden ervaren voor het streven naar sportiviteit en respect. Het blijkt dat dit niet ligt aan de spelregels op zich, maar aan de ledenomvang van deze sporten.

Bij het wielrennen is de groep renners klein. Binnen de wielrenunie is er dan ook voor gekozen om jongens en meisjes met elkaar samen te laten rijden. Wel is er leeftijdsdiscriminatie bij meisjes, zij zijn namelijk over het algemeen een jaar ouder dan de jongens. Omdat het wielrennen een relatief kleine sport is, is het in de wielersport niet mogelijk te differentiëren in niveaus: 'Je kunt niet in het 1e, 2e, 3e, of 4e team. Als jij 17 jaar bent dat zit je bij de junioren,

en dan zit je gelijk bij de wereldtop, dan zit je bij veldrijden bij Marianne Vos. Je zit meteen bij de wereldtop. Als iemand denkt 'leuk wielrennen', dan moet je gelijk tegen Leontien (van Moorsel). Dat is even leuk, maar daarna denk je, wat doe ik hier. Recreatief wielrennen kun je uit je hoofd zetten.' [KNWU]. Probleem zijn hier dus niet zozeer de spelregels die sportiviteit belemmeren, maar vooral de onmogelijkheid om naar niveau te differentiëren. Op die manier ontstaat dus niet een goede 'competitieve balans', waarbij de renners met elkaar de strijd aangaan vanuit een zo gelijkwaardig niveau.

Naast de wielersport geeft de ijshockeybond aan ook het geringe aantal leden als een belemmerende factor te ervaren voor 'kansgelijkheid'. Vanwege het kleine aantal ijshockeysers in Nederland, kan er nauwelijks worden ingedeeld op leeftijd of technische vaardigheden/speelsterkte. Sportiviteit komt in het geding doordat competities oneerlijk zijn, doordat er bijvoorbeeld geen onderscheid gemaakt kan worden in sekse, leeftijd of competentie. Hierdoor ontstaan grote verschillen in speelsterkte en daardoor kan er geen gelijkwaardige strijd plaatsvinden tijdens wedstrijden. Het te geringe aantal deelnemers dat deze sport beoefent maakt het dus erg lastig om een competitie samen te stellen, waarbij spelers van ongeveer een gelijke speelsterkte met elkaar in competitie treden.

Ook de honkbalbond constateert dit probleem: '... je hebt echter genoeg verenigingen die niet in alle leeftijdscategorieën een team kunnen krijgen. Dus dan willen ze eerst oudere spelers in een jonger team zetten ... daar hebben we echter een grens aan gesteld. Je mag niet meer dan 3 oudere spelers die een jaar ouder zijn in een jongere categorie zetten. Maar over het algemeen proberen we ze om te praten van joh, beter is een categorie hoger ... kijk, jongere kinderen passen zich makkelijker aan bij een oudere leeftijdscategorie dan andersom, maar moeilijk is het soms wel. Je wilt toch spelers van een zo gelijke mogelijke speelsterkte bij elkaar hebben.' [KNBSB].

Ongeschreven regels die (dus) niet in een reglement zijn opgenomen

Binnen de vorige categorie zijn spelregels beschreven

die sportiviteit kunnen belemmeren of onsportiviteit zelfs in de hand werken. In deze paragraaf gaat het om de ongeschreven regels. Zijn er ook bepaalde ongeschreven regels die met regelmaat worden overtreden en dus (in informele zin) als onsportief zijn aan te merken?

Bij het wielrennen is het niet sportief wanneer er iemand valt, dat het peloton wacht totdat deze renner weer terug is. Echter wordt er in veel gevallen niet gewacht en soms zelfs hard doorgereden om zo de voorsprong op de gevallen renner te vergroten. 'Dat is iets wat we weliswaar niet heel vaak tegenkomen, maar bij de jeugd zien we dit toch te vaak'. [KNWU]. Bij hockey was een nieuwe "techniek" in het leven geroepen, het zogeheten 'lammeren'. 'Lammeren betekent het vol in het schot lopen bij een strafcorner, door de eerste uitloper. Dit heeft als doel om de sleep of slag te blokkeren, met het eigen lichaam. En hoewel het niet in regels terug te vinden is, verdiende zo'n actie zeker niet de sportiviteitsprijs, omdat het nogal een gefrustreerde en suïcidale actie is'. Inmiddels fluiten de scheidsrechters deze actie af als 'gevaarlijk spel.' [KNHB].

Een ongeschreven regel binnen het honkbal is het zogenoemde '10-punten principe' bij honkbal. Wanneer een team met meer dan 10 punten verschil voorstaat dan gaat dat team, zonder dat dit in een regelstatuut staat omschreven, vaak iets soberder spelen: 'Op het moment dat je meer dan 10 punten verschil hebt, dan ga je in principe als team dat 10 punten voorstaat, geen gekke acties meer uitvoeren ... bijvoorbeeld het stelen van een honk daar stop je gewoon mee je gaat ook niet heel moeilijk een honk proberen te stelen met slidings en dat soort fratsen ... dat doe je niet meer en wordt ook niet gewaardeerd. Op het moment dat je dit wel doe dan word je uitgejoeld.' [KNBSB]. Deze ongeschreven regel is in de top (vanaf de hoofdklasse) er een die zelden met voeten wordt getreden, maar '... bij de jeugd merken we dat deze regel vergeten wordt ... en zeker bij de jongere jeugd, die laten ze maar doorgaan en doorgaan ... hier ligt echt een taak van de coach om dan te zeggen 'sober spelen.' [KNBSB].

Bij het voetbal, aldus de geïnterviewde van de KNVB, is het spelen in de geest van de regels eigenlijk helemaal geen cultuur en treedt er vaak een vorm van

‘gamesmanship’ op. Natuurlijk is het uittrappen van de bal als iemand geblesseerd is wel gebruikelijk, maar bij het teruggooien naar de partij die de bal buiten de lijnen heeft getrapt, zie je soms al dat men dit niet doet: ‘... bij het voetbal is het, misschien wel meer dan bij andere sporten, heel gebruikelijk dat heel erg gezocht wordt naar het maximum gebruikmaken van de ruimte binnen de spelregels om uiteindelijk te winnen. Ik denk dat er een aantal sporten is te noemen waarin men meer geneigd is om zich aan de spelregels te houden ook al is er ruimte om deze te overtreden, bijvoorbeeld als de scheidsrechter het niet ziet. Je ziet dit bijvoorbeeld bij rugby. Daar heerst veel meer een cultuur dat bijvoorbeeld vals spel echt not done is. Bij voetbal is winnen zo’n beetje alles en valsspelen zoals met je hand de bal over de doellijn staan als de scheidsrechter het niet ziet, op zich niet erg. Of een doelpunt in buitenspelpositie scoren, niemand zal hier rouwig over zijn of aangeven dat die buitenspel stond. ... Spelers zijn continue op zoek naar het oprekken van de spelregels en te kijken wat de scheidsrechter toelaat.’ [KNVB]. ‘De cultuur binnen voetbal is gewoon winnen ten koste van alles, de ander, de spelregels ... mijn gevoel is dat deze cultuur bij andere sporten veel minder sterk is.’ [KNVB]. Dit gamesmanship lijkt ingebakken in ‘de’ voetbalcultuur. In voetbal is de cultuur van als de scheidsrechter het niet ziet, dan mag het. Dat is in feite een houding waarbij de eigen verantwoordelijkheid op de achtergrond verdwijnt.

Het gaat hier dus, zonder uitzondering, om bepaalde acties of situaties binnen een specifieke sporttak die niet in de regels zijn vastgelegd en iets tot uitdrukking brengen van de cultuur en gewoonten binnen een sport. Het naleven van deze ‘ongeschreven regels’ wordt als sportief aangemerkt, maar toch blijkt dat ze af en toe met voeten wordt getreden. Wat sterk uit de interviews naar voren komt is dat bij voetbal dit spelen in de geest van de regels het minst tot uitdrukking komt.

5.2 Type regelovertredingen en strafmaat

In paragraaf 3.3 zijn afhankelijk van de wijze waarop de geschreven(!) spelregels kunnen worden overtreden, drie type regelovertredingen onderscheiden, te weten (i) professionele overtredingen, (ii) valsspelen

en (iii) excessieve regelovertredingen. In paragraaf 5.1 is gezien welke ge- en ongeschreven (spel)regels als belemmerend worden ervaren voor sportiviteit en respect. Interessant is ook te kijken welk type spelregelovertredingen (vrij) regelmatig voorkomt en hoe de strafmaat wordt ervaren.

Professionele overtredingen

Een type regelovertreding dat bij het voetbal regelmatig voorkomt is de professionele overtreding. Een overtreding op een doorgebroken speler, een overtreding op het middenveld, zodat geen voordeel ontstaat voor het team dat op het punt van doorbreken staat of zoals onlangs op het WK in Afrika, het slaan van de bal uit het doel. Deze spelregelovertredingen worden bij het voetbal veel te vaak gemaakt, aldus de geïnterviewden van de KNVB. Soms is er ook geen sprake van een eerlijke compensatie van dergelijke overtredingen. Als voorbeeld wordt aangehaald de (professionele) handsbal van Suarez in de wedstrijd tussen Uruguay en Ghana en de strafmaat die hierop staat: ‘... Suarez die de bal opzettelijk met z’n hand uit het doel slaat en dat het vervolgens een penalty wordt en geen automatische goal, daar zit gewoon te veel speling in en deze spelregel lokt eigenlijk onrechtvaardigheid uit ... spelers zijn er constant naar op zoek. Helaas vind ik dat de FIFA hier veel te weinig zoekt naar eerlijke toepassingen ... dat moet gewoon een doelpunt zijn. Dat gebeurt bij basketball wel, als je daar de bal boven het niveau van de ring wegslaat, dan is het gewoon illegaal goaltending en telt het punt gewoon.’ [KNVB]. Ook in rugby is er een spelregel die soortgelijk is aan goaltending bij het basketball en een rechtvaardige compensatie vormt voor een professionele overtreding: ‘... wat ik zelf heel typerend vind als je het vergelijkt met voetbal. Een penalty is een soort van calculatie, als ik hem neerleg zal hij waarschijnlijk niet scoren en met een penalty is die kans misschien minder. Dat is een afweging van wat ga ik doen. Terwijl bij rugby, en dat vind ik heel veel zeggen voor deze sport, als bij rugby iemand een speler onreglementair neerhaalt vlak voor de try line, dan beslist de scheidsrechter gewoon het is een try. Ook al is er niet gescoord, je krijgt toch die try. Dat is volgens mij bij geen enkele andere sport zo’. [NRB]. Bij het honkbal gebeurt het nog wel eens dat de lo-

per een sliding maakt op de honkman. Soms gebeurt dit per ongeluk, maar het komt ook wel voor '... dat hij dit bewust en expres doet om de honkman onderuit te tetteren zodat hij de bal niet kan pakken.' [KNBSB]. Als zo'n gecalculeerde spelregelovertreding optreedt, dan zijn de rapen vaak gaar: '... als het expres gebeurt, dan ontstaat er veel onenigheid op het veld. Alle spelers rennen het veld op, er wordt getrokken, geduwd en soms geslagen.' [KNBSB]. De honkbalbond treedt hier ook streng tegen op door duidelijk te stellen dat dit niet kan.

De achterliggende gedachte van elke straf is dat een (regel)overtreding op een zo rechtvaardig mogelijke wijze wordt gecompenseerd, de zogenoemde rechtvaardige compensatie. Een rechtvaardige sanctie dient bij te dragen aan sportiviteit en respect. In feite dient de regelovertreder geen voordeel te hebben van de gemaakte overtreding. Er zijn verschillende straffen die de geïnterviewden in strijd vinden met sportiviteit en respect en meer in het bijzonder een rechtvaardige strafmaat. De hoogte van de straf wordt feitelijk als belemmerend ervaren voor sportiviteit en respect. Het merendeel van de geïnterviewden vindt dat juist bij de professionele regelovertreding een strengere sanctie mag worden opgelegd. Nog te vaak ziet men dat de sanctie op de overtreding te laag is, waardoor er een ongewild voordeel optreedt voor de 'professionele' regelovertreiders en er dus geen sprake is van een rechtvaardige compensatie van de overtreding.

Deze rechtvaardige compensatie mist men bijvoorbeeld ook op het moment dat een speler geblesseerd raakt tijdens de wedstrijd. Bij de meeste sporten is het zo dat een geblesseerde speler tijdelijk naar de kant moet voor een behandeling, terwijl de veroorzaker, los van het feit of het een opzettelijke of niet opzettelijke overtreding is, op het veld mag blijven. Uit de interviews komt naar voren dat men het als onrechtvaardig ervaart dat als de veroorzaker een overtreding heeft gemaakt die als onsportief is aan te merken, bijvoorbeeld een gecalculeerde spelregelovertreding, de geblesseerde speler tijdelijk naar de kant moet en de veroorzaker blijft staan, omdat '... de speler die de overtreding beging, heeft hier voordeel van, vanwege de man meer situatie op het moment van de behandeling en dus klopt natuurlijk niet'.

[KNVB]. De strafmaat zou hier anders moeten zijn, aldus enkele geïnterviewden, namelijk als er een opzettelijke overtreding wordt gemaakt waardoor een blessure optreedt, beide spelers naar de kant moeten, waardoor niet het ene team een voordeel heeft. Een mooi beeld schetst de geïnterviewde van de voetbalbond: '... als ik jou opzettelijk schop en jij blijft liggen moet jij eruit en mag ik blijven staan. Dat is nu zo'n spelregel die eigenlijk contra sportiviteit en respect is. Je zou beter hand en hand het veld af kunnen gaan en ik mag weer terug als iemand behandeld is.' [KNVB].

Valsspelen

Uit de interviews blijkt dat valsspelen, dus het op verdeckte wijze overtreden van de spelregels, niet heel vaak voorkomt. Bij het voetbal zijn het maken van schwalbes, opzettelijk hands en het misleiden van de scheidsrechter voorbeelden van valsspelen. Dit wordt aan de ene kant getypeerd als onsportief, aan de andere kant worden ze binnen het voetbal soms ook beschouwd als onderdeel van het spel. Uit de interviews komt naar voren dat binnen voetbal dit vaker voorkomt dan bij andere sporten.

Excessieve regelovertradingen

Excessieve regelovertradingen zijn van dien aard dat er vaak direct uitsluiting volgt van de speler. Uit de interviews komt niet het beeld naar voren dat dit type regelovertrading regelmatig voorkomt. Natuurlijk zijn er excessen, zoals vechtpartijen tijdens of na de wedstrijd, zware, buitensporige overtradingen en molestaties van scheidsrechters. Ook is het zo dat het aantal excessieve overtradingen per sporttak sterk verschilt, waarbij uit de interviews naar voren komt dat voetbal hier het slechtst wordt beoordeeld, zowel door de andere geïnterviewden als de vertegenwoordiger van voetbalbond zelf. Met regelmaat vinden er molestaties en zware overtradingen plaats. Men is ervan overtuigd dat excessieve spelregelovertradingen zwaar moeten worden gestraft, waarbij niet alleen de bond maar ook de sportvereniging zelf een sanctie moet opleggen.

5.3 Patroon van belemmerende (spel)regels

In de vorige paragrafen zijn verschillende spelregels

en factoren genoemd die als belemmerend worden ervaren om sportiviteit en respect na te streven. Ook stonden we stil bij de strafmaat, c.q. de mate van straffen en een analyse van type regelovertredingen. In die paragrafen is zoveel mogelijk specifiek per bond gekeken. In deze paragraaf wordt een patroon neergezet die voortvloeit uit de resultaten uit de voorgaande paragrafen.

Onduidelijkheid spelregels vaak aanleiding tot onsportief gedrag

Spelregels die onduidelijk zijn kunnen volgens bonden bij uitstek belemmerend zijn voor sportiviteit en respect. Regelmatig gaat het hierbij om spelregels betreffende de onderlinge omgang of spelregels over technische en structurele aspecten van de sport. Voor sporten als voetbal, handbal, hockey, rugby en ijshockey gaat het vaak om spelregels waarin is omschreven hoe de bal/puck veroverd mag worden en in hoeverre daarbij lichamelijk contact met een speler is toegestaan. In het hockey zijn dat bijvoorbeeld de spelregels voor het 'afhouden/blokkeren'. Binnen voetbal om de technische omschrijving van hoe een sliding/tackle moet worden ingezet. In een sport als volleybal gaat het vaak om regels over techniek, bijvoorbeeld hoe een bal gespeeld mag worden of wanneer netfouten wel en niet zijn toegestaan. Dergelijke spelregels hebben gemeenschappelijk dat ze ruimte laten voor interpretatie en dat niet altijd duidelijk is hoe de spelregels door de scheidsrechters wordt geïnterpreteerd. Er bestaat, zoals ook vaak in de interviews gezegd, een grijs gebied dat soms als te ruim wordt ervaren door de geïnterviewden. Het betekent niet altijd dat de spelregels dus maar moeten worden veranderd. Bij het rugby geeft de scheidsrechter door middel van een duidelijk handgebaar aan dat hij voordeel geeft. Dat bijvoorbeeld het publiek dit niet altijd begrijpt, is niet een reden om deze spelregel te veranderen.

Gevaar van te strakke regulering onderkend

Belemmerend voor sportiviteit en respect is de overregulering of te strak reguleren van de sport. In verschillende sporten zijn regels erg uitvoerig beschreven om de mazen in het net te dichtten. Een voorbeeld is de strafcorner in het hockey, die omgeven is met

extra regels om alles zo goed mogelijk te beschrijven. Ook de beschrijving van de sliding/tackle in het voetbal is erg uitvoerig en legt veel verantwoordelijkheid bij de scheidsrechter die moet interpreteren of er sprake is van 'onvoorzichtigheid', 'onbesuisdheid' of 'buitensporige inzet'. Het gevolg hiervan is dat de eigen verantwoordelijkheid bij spelers voor het 'zich houden aan de regels' wordt weggenomen. Er is geen sprake meer van een collectief bewustzijn van het belang van het zich houden aan de spelregels. Het is een illusie te denken dat het opstellen van meer regels, per definitie, resulteert in regelconform handelen. Twee citaten kunnen hiervoor als exemplarisch worden beschouwd: '... je kunt niet nog 100 scheidsrechters op het veld zetten maar dat helpt nog steeds niets! Ik vind dat er binnen het voetbal een soort besef moet komen van: winnen is prima, maar er zijn wel spelregels waar met z'n allen aan moeten houden ... de cultuur moet anders.' [KNVB]. en de vertegenwoordigers van de korfbalbonden stellen: '.... Ik denk niet zozeer dat wij de spelregels zouden willen veranderen, dat het niet zozeer in het spel zit opgesloten, maar in het gedrag van de sporters. Ik denk dat we veel meer die kant op moeten denken, veranderen en beïnvloeden van gedrag en minder in het aanpassen van de spelregels.' [KNKV]. Spelregels zijn altijd randvoorwaardelijk, het gaat erom of er de juiste attitude is om zich ook aan de spelregels te willen houden. Eigen verantwoordelijkheid is daarbij het belangrijkste principe.

Professionele regelovertredingen en zware regelovertredingen streng(er) straffen

Spelregels die als belemmerend worden ervaren voor sportiviteit en respect, zijn spelregels die er wel op zijn gericht om onsportiviteit te voorkomen, maar waar in geval van overtredingen te mild wordt gestraft. Vooral regelovertredingen als de professionele overtreding en de excessieve regelovertreding worden vaak te mild gestraft, waardoor ze (toch) vaak een onrechtvaardig verkregen voordeel opleveren voor de regelovertreder. De veronderstelling is dat strenger straffen, waarbij er een meer dan rechtvaardige compensatie ontstaat voor degene waarop de overtreding wordt begaan, zou ervoor kunnen zorgen dat dit type regelovertredingen minder vaak zullen optreden.

Verschil in cultuur binnen sporten

Cultuur betreft het geheel aan waarden en normen binnen een bepaalde context die door de leden hiervan vaak als vanzelfsprekend worden beschouwd. Wat uit de interviews sterk naar voren komt is dat het verschil in cultuur mede bepaalt wat als wel en niet acceptabel wordt aangemerkt. Tussen de sporten zitten cultuurverschillen aangaande de rol van spelregels, het spelen in de geest van de regels en de respectvolle, onderlinge omgang met elkaar. Deze verschillen in cultuur zouden kunnen verklaren waarom binnen de ene sport (of club) wel belang wordt gehecht aan sportiviteit en respect en de andere niet. Ook blijkt dat er een verschil in cultuur is in de mate waarin wordt gestraft. Bekend is, en we komen hier in de slotbeschouwing nog op terug, dat normgedrag kan worden 'afgedwongen' door een combinatie van straffen en belonen.

Spelregels met betrekking tot 'gelijkheid van kansen' alleen bij kleine bonden probleem

Wat opvalt is dat er bij slechts drie bonden 'problemen' zijn bij het reguleren en vormgeven van een competitie waar sporters op hun eigen niveau kunnen sporten. Honkbal, ijshockey en wielrennen ervaren problemen bij een indeling van een competitie waarbij sporters op hun eigen niveau kunnen sporten. Doordat deze sportbonden relatief weinig leden hebben, is het soms moeilijk een gedifferentieerde competitie vorm te geven. Andere bonden, die vaak aanmerkelijk meer leden hebben, ervaren dit probleem niet (zoals we zagen in paragraaf 5.3).

6. Gedragsregels in de sport

Inleiding

In dit onderzoek gaat het niet alleen om de positieve dan wel negatieve invloed van (spel)regels op sportiviteit en respect, maar ook op de invloed van gedragsregels op sportiviteit en respect en de wijze waarop gedragsregels worden ingevoerd. In dit hoofdstuk wordt eerst kort stilgestaan bij verschillende type gedragsregels. In paragraaf 6.1 wordt iets meer gezegd over gedragsregels die de bonden hebben opgesteld. We maken een categorisering en plaatsen hier exemplarisch enkele voorbeelden binnen, die uit de documenten van de bonden zijn gehaald. In paragraaf 6.2 worden de droombeelden van de vertegenwoordigers van de bonden neergezet. Paragraaf 6.3 gaat in op de wijze waarop de bonden van vooral de gedragsregels doorvoeren en wat zij als belangrijkste kritische succesfactoren aanmerken.

6.1 Bonden en gedragsregels

De afgelopen jaren zijn zowel nationaal als internationaal voor sport tal van gedragsregels opgesteld. Internationaal spreekt men in dat opzicht ook wel van een 'code of conduct' of 'code of ethics'. In meer algemene zin zijn gedragsregels bepaalde afspraken over hoe verschillende betrokkenen zich (binnen de sport) dienen te gedragen ten opzichte van de ander en het andere. 'Binnen de sport' is breder dan 'de sportwedstrijd'. Gedragsregels hebben niet alleen betrekking op hoe men zich dient te gedragen binnen of rondom de wedstrijd, maar bijvoorbeeld ook hoe met kleedkamers en materiaal moet worden omgegaan of hoe men zich binnen de vereniging ten opzichte van de ander dient te gedragen (b.v. taalgebruik, schenken van alcoholische dranken in de kantine of het ontvangen van de tegenstander, seksuele intimidatie, sfeer binnen de sportvereniging, diversiteit, anti-discriminatie). Het gaat hier feitelijk om een extra moreel appèl op de houding en het gedrag van betrokkenen bij de sport. 'Extra' in de zin dat het gaat om een aantal morele voorschriften/verplichtingen in de meest gevallen boven 'het zich houden aan de (spel)regels' uitstijgen. In Nederland hebben sportbonden verschillende gedragsregels opgesteld,

maar ook internationaal zijn er tal van federaties die een gedragscode hebben opgesteld. Bijvoorbeeld de UEFA heeft jaren geleden een zogenoemde 'Code of Ethics' opgesteld gericht op de spelers, team officials, scheidsrechters en coaches over hoe men zich dient te gedragen binnen het voetbal. In het woord vooraf wordt duidelijk dat deze gedragscode ruimer moet worden opgevat dan slechts regelconform handelen: 'Ethics mean not only adherence to written rules, but also involve a correctness of attitude among players, coaches, referees and team delegates, who should be encouraged to behave in a fitting spirit. The basic idea of ethics is to put oneself in the place of others and to act accordingly.'

Zo staan er passages in als dat de spelers en coaches een voorbeeld zijn voor jongeren, dat de tegenstander met respect moet worden behandeld en dat men winst en verlies op een waardige manier moet dragen, zonder extreme emoties. Een gedragscode bestaat, met andere woorden, uit een aantal voorschriften over de wijze van omgang met elkaar, winst/verlies en de wedstrijd.

Om systematiek aan te brengen in de aard van gedragsregels die de elf sportbonden hebben opgesteld, kan de volgende indeling worden aangehouden:

1. Gedragsregels gericht op de sporters over de wijze waarop ze zich binnen de wedstrijd dienen te gedragen;
2. Gedragsregels gericht op direct betrokkenen binnen de sport over hoe men zich dient te gedragen;
3. Gedragsregels die zich meer richten op de wijze waarop men zich binnen de sportvereniging dient te gedragen.

1. Gedragsregels gericht op sporters

Veel gedragsregels die zijn opgesteld door bonden, zijn gericht op hoe sporters zich tijdens de wedstrijd dienen te gedragen. Deze gedragsregels zijn qua inhoud soms identiek aan wat hiervoor is genoemd 'omgang met elkaar' (categorie 1) en 'spelen in de geest van de regels' (categorie 5). Op deze plaats is het goed exemplarisch enkele van die gedragsregels eruit te lichten.

Door bijvoorbeeld de korfbalbond zijn gedragscodes opgesteld voor sporters. Drie van die codes zijn 'geen grote mond' en 'Een overtreding gemaakt?',

‘Wijs je medespelers gerust op onsportief of onplezierig gedrag’. De eerste gedragscode houdt in dat je je als speler netjes gedraagt tegenover publiek, coach, scheidsrechter en andere spelers. Ook al ben je het niet overal mee eens, dan toch geen grote mond opzetten of een boos gebaar maken. Zo’n gedragscode verschilt feitelijk niet heel sterk van ‘omgang met elkaar’ (tijdens de wedstrijd). Het tweede voorbeeld over het maken van een overtreding houdt in dat bij het maken van een overtreding je even ‘sorry’ zegt of laat blijken dat het geen opzet is. Dit is een gedragsregel die sterk overeenkomt met ‘spelen in de geest van de regels’ (ook wel informele fair play genoemd). De derde gedragsregel doet meer een beroep op de verantwoordelijkheid ten opzichte van de ander, in de zin dat bijvoorbeeld een medespeler best mag worden aangesproken op onsportief spel.

Ook het Nederlands Handbal Verbond heeft soortgelijke gedragsregels opgesteld voor sporters. Een aantal gedragsregels is gericht op het ‘respect voor ...’. Bijvoorbeeld: ‘Probeer te winnen met respect voor jezelf, je teamgenoten en je tegenstander’, ‘Respecteer de regels van het handbal’, ‘Gebruik geen geweld bij handbal; niet slaan, niet schelden en niet pesten’, ‘Respecteer de mede- en tegenstander binnen je sport’ en ‘Aanvaard de beslissingen van de scheidsrechter’. Deze gedragsregels zijn ook weer vooral gericht op de omgang binnen de wedstrijd zelf, zowel ten aanzien van de ander, jezelf en de regels. Ze betreffen een extra benadrukking van wat van spelers wordt verwacht tijdens de wedstrijd. Ze doen een beroep op een bepaalde grondhouding van de sporters.

Bij het rugby zijn ook enkele gedragsregels opgesteld die deels lijken op die van het volleybal en handbal. ‘Respecteer de tegenstander, de referee, de leider en het publiek.’ en ‘Accepteer de beslissingen van de scheidsrechter en de grensrechter al is de speler het daar niet mee eens.’ Ook hier gaat het weer om acceptatie en respect voor de ander.

Er zijn hier nog meer voorbeelden van sportbonden te geven, maar de strekking is steeds dat het gaat om gedragsregels gericht op hoe de sporters zich dienen te gedragen ten opzichte van anderen (scheidsrechter, tegenstander en medespeler)

tijdens de wedstrijd. Met het stimuleren van deze gedragscode wordt getracht de wedstrijd in een sportieve en respectvolle sfeer te laten verlopen.

2. Gedragsregels gericht op de wijze waarop direct betrokkenen bij de sportwedstrijd zich dienen te gedragen

Gedragsregels hebben soms een iets bredere toepassing, namelijk betrekking hebbend op de direct betrokkenen bij de sportwedstrijd. Hier gaat het bijvoorbeeld om het gedrag van toeschouwers of ouders tijdens de wedstrijd. Ook hier voeren we exemplarisch weer enkele van die gedragsregels op.

Het handbalverbond heeft in het spelregelboekje een gedragscode opgenomen die naast sporters ook gericht is op trainers en coaches, scheidsrechters, bestuurders, ouders, de media en het publiek. Bijvoorbeeld wordt van ouders verwacht dat ze hun kind aanmoedigen om volgens de regels te spelen of dat ze tijdens een wedstrijd een scheidsrechter niet afvallen of diens integriteit in twijfel trekken. Van trainers en coaches wordt bijvoorbeeld verwacht dat ze niet op de kinderen schreeuwen en teamrespect ontwikkelen voor de tegenstander en beslissingen van de scheidsrechter. Zo zijn er meer voorbeelden te noemen, maar steeds gaat het om wenselijk gedrag van betrokkenen - de coach, trainer, ouder en toeschouwer - tijdens de sportwedstrijd.

De meeste gedragsregels zijn qua inhoud verwant aan of zelfs identiek met ‘omgang met elkaar’ (categorie 1) en ‘spelen in de geest van de regels’ (categorie 5). De volleybalbond heeft een aantal gedragsregels opgesteld, waaronder gedragsregel voor de (jeugd)trainer: ‘Deel daar waar mogelijk is de kinderen in volgens leeftijd, vaardigheid en fysieke gesteldheid.’ Deze gedragsregel doet dus een direct beroep op de trainer om te zorgen voor een zo optimale indeling naar gelijke speelsterkte. In die zin is deze gedragsregel sterk verwant aan regels betreffende de indeling van de competitie naar gelijkheid van kansen (categorie 4).

Het waterpolo heeft bijvoorbeeld gedragsregels opgesteld die gericht zijn op de ouders en toeschouwers aan de kant van het bad. Voor ouders geldt ‘applaudiseer voor goed spel van beide teams.’ Voor toeschouwers zijn de volgende gedrags-

regels opgesteld. 'Denk eraan dat de jeugd voor haar eigen plezier deelneemt aan georganiseerde sportbeoefening. De jeugd doet dit niet voor uw vermaak, noch zijn de sporters mini-profsporters.' En 'Gedraag u op uw best. Vermijd het gebruik van grove taal en het beledigen of belagen van spelers, scheidsrechters en officials.' Zoals bij veel van de gedragsregels die zijn opgesteld, vormt de jeugd een belangrijke doelgroep en dan vooral het plezier dat kinderen aan de sport dienen te beleven.

3. Gedragsregels die zich meer richten op de wijze waarop men zich binnen de sportvereniging dient te gedragen

Binnen de eerste twee categorieën zijn gedragsregels opgenomen die zijn gericht op de betrokkenen bij een sportwedstrijd. De context van de wedstrijd staat daarbij centraal. Ook zijn er bepaalde gedragsregels die een meer algemeen karakter hebben. Binnen een sportvereniging zijn er veel gezamenlijke momenten, buiten de sportwedstrijd om. Men traint samen, kleedt zich samen om, drinkt iets in de kantine, neemt deel aan een clubfeest en vervult taken voor de sportclub. Er zijn ook gedragsregels die betrekking hebben op wenselijke gedragingen ten opzichte van de ander en het andere, buiten de sportwedstrijd om. Binnen deze categorie zijn ook de gedragsregels te plaatsen aangaande anti-discriminatie, seksuele intimidatie, diversiteit en sfeer binnen de club. Een brede categorie dus, van de wijze waarop men zich binnen de sportvereniging, buiten de wedstrijd om, dient te gedragen. We voeren weer enkele sportbonden op. Bijvoorbeeld zijn in de gedragscode van het handbalverbond en de korfbalbond een aantal voorschriften opgenomen over niet stelen van anderen en het schoonhouden van de accommodatie (afval in de prullenbak, tassen op de rekken). In de gedragsregels voor de voetbalbond staat geschreven dat 'een verenigingslid respect heeft voor ieders eigendommen. Een verenigingslid is aansprakelijk voor door hem/haar aangerichte schade.', 'Je bent zuinig op de spullen van de vereniging en houdt de kleedkamer netjes' en 'Je bent matig in het gebruik van alcohol en tabak.'

Hoewel het ook hier gaat om gedragsregels, zijn

deze van toepassing op het gedrag binnen de context van de sportvereniging en niet op het gedrag tijdens de wedstrijd. Binnen deze categorie vallen ook gedragsregels aangaande bijvoorbeeld anti-discriminatie, seksuele intimidatie en diversiteit in de club. Bij het ijshockey is bijvoorbeeld de volgende gedragsregel opgenomen: 'Prestaties op het ijs zijn de maatstaf; ras, huidskleur en andere niet ter zake doende verschillen, zijn zonder betekenis.'

De gedragsregels uit de eerste categorie zijn gericht op de sporters en hoe zij zich dienen te gedragen tijdens de wedstrijd. De gedragsregels per bond verschillen niet zo wezenlijk. Centraal staat vooral dat een speler respect moet hebben voor de tegenstander en scheidsrechter en plezier hebben is belangrijker dan winnen. Dit laatste kan een speler uiten door een tegenstander te feliciteren met de behaalde overwinning.

De meeste bonden richten hun gedragsregels naast de sporters ook op andere groepen die op een bepaalde manier betrokken zijn bij de wedstrijd, zoals scheidsrechters, ouders, toeschouwers en bestuurders. Scheidsrechters dienen op de hoogte te zijn van de regels en de manier van fluiten moet afhangen van het niveau en de leeftijd van de spelers en het belang van de wedstrijd. Verder draagt objectief en consequent fluiten bij aan de sportiviteit van de wedstrijd. Ouders en toeschouwers moeten voornamelijk aanmoedigen en motiveren, en bovenal zorgen dat de kinderen plezier maken, ongeacht de prestatie die zij leveren. Tot slot moeten bestuurders een gedragscode bepalen en erop toezien dat deze wordt nageleefd (en maatregelen nemen wanneer dit niet het geval is).

De gedragsregels uit de derde categorie gaan voornamelijk over de context van sportverenigingen en niet zozeer over gedragingen tijdens wedstrijden. Deze gedragsregels gaan voornamelijk over elkaar respecteren, niet discrimineren, geen geweld gebruik; kortom "samen staan voor een faire sport". Daarnaast bestaan er nog regels die betrekking hebben op het respecteren van de accommodatie en het materiaal. "Niks kapot maken, je eigen spullen opruimen en zuinig zijn op het materiaal".

Over het algemeen wordt duidelijk dat bonden zich

wat gedragsregels betreft voornamelijk richten op de sporters, toeschouwers en trainers zelf en dat gedragsregels vooral betrekking hebben op wedstrijdssituaties. Er bestaat tussen de sportbonden niet een wezenlijk verschil over de inhoud van de gedragsregels, deze blijken zich vooral te richten op het gedrag binnen en rondom de wedstrijd en op de wijze waarop men zich binnen de club dient te gedragen.

Wat opvalt tijdens de interviews is dat er relatief weinig naar voren wordt gebracht over onderwerpen als seksuele intimidatie, anti-discriminatie en diversiteit. Hoewel op de meeste websites van de sportbonden wel een link staat over seksuele intimidatie of over anti-discriminatie, blijkt hierover niet heel veel te worden gezegd. De onderstaande passages zijn de enige die over seksuele intimidatie, anti-discriminatie en diversiteit gaan.

‘Er staan specifieke regels in het spelregel boek over discriminatie, in alle vormen: geloof, geaardheid en meer van dat soort onderwerpen.’ [NIJB].

‘Wat we graag willen is dat iedereen fijn kan sporten, op zijn/haar niveau, op zijn/haar manier. Dat je daar kan zijn wie je bent. Dit is eigenlijk het voornaamste wat we willen stimuleren en dat het niet uit maakt of je wit zwart of noem maar het maar bent. Dus dat is een beetje het idee, ‘Sport voor iedereen.’ [Nevobo]. ‘Meldingen van seksuele intimidatie en discriminatie worden bijgehouden.’ [KNZB].

‘Meldpunt? Het enige wat we hebben is een vertrouwenscontact persoon, dan zit je meer in de seksuele toestand, als het fout gaat hebben we een onafhankelijk persoon, die ook gewoon helemaal buiten de bond staat en bereikbaar is. We hebben een aantal verenigingen waar alleen gekleurde medemensen zitten, dus alleen maar Antillianen of alleen maar Indo’s, dat zijn specifieke verenigingen. En ook een aantal verenigingen waar je alleen maar mensen hebt met een blanke huidskleur. Dat ligt een beetje aan de regio en de plek waar je zit, maar daar zit natuurlijk een wereld van verschil in. Die gaan toch op een andere manier met elkaar om.’ [KNHB].

‘Spugen is niet toegestaan, maar dat staat niet in de regels. Maar dat is nooit toegestaan. Ik denk dat zaken als intimidatie en discriminatie die worden niet bij naam genoemd, het gaat meer om normale omgangsvormen.’ [KNKV].

‘Vanuit de UEFA zijn geldstromen, om allerlei initiatieven te bevorderen. Vooral voor respectprogramma’s, daar is wel subsidie voor. Met name ook de racisme- en discriminatieprogramma’s, daar zijn we ook door gesubsidieerd.’ [KNVB].

6.2 Droombeelden en sportief gedrag als cultuur

In de vorige paragraaf is vooral ingegaan op welk type gedragsregels door de bonden zijn opgesteld en waarop ze worden toegepast. In deze paragraaf wordt iets nader ingegaan op de wijze waarop (het hoe) bonden de gedragsregels willen implementeren en welke factoren belangrijk zijn voor de invoering van de gedragsregels. Waar in de vorige paragraaf dus vooral het ‘wat’ centraal stond, wordt hier vooral ingegaan op het ‘hoe’. Tijdens de interviews is de volgende vraag gesteld: ‘Wat is uw droombeeld voor 2016 en 2028 wat betreft het doorvoeren van spelregels en gedragsregels in verband met sportiviteit & respect?’. Op deze vraag zijn de volgende antwoorden gegeven.

De vertegenwoordigers van de Korfbalbond stellen dat ‘... het natuurlijk prachtig zou zijn als sportiviteit, zich houden aan spel- en gedragsregels een vanzelfsprekendheid is geworden, zonder hier extra aandacht aan te besteden en dat de inspanningen die we nu leveren dan al lang hun vruchten hebben afgeworpen.’ [KNKV]. De volleybalbond geeft ook aan dat het mooiste zou zijn als er een cultuur is ontstaan van dat het, ook al zijn er geen scheidsrechters, we ons toch houden aan de spelregels: ‘Het mooiste zou zijn dat we geen scheidsrechters meer nodig hebben. Dat je, bijvoorbeeld net als bij tennis, je gewoon zelf scheidsrechter bent. Dat je dus uiteindelijk veel minder spel- en gedragsregels hebt ... dat je die eigenlijk veel minder nodig hebt ... dat er een cultuur in onze sport ontstaat van het nemen van eigen verantwoordelijkheid, zonder dat alles overgereguleerd wordt en hoeft te worden ...’ [Nevobo]. Soms heeft het droombeeld betrekking op het gedrag van één groep. Ook de Wielrenunie geeft iets soortgelijks aan al droombeeld voor 2016: ‘... waarschijnlijk zal je de reglementen nooit los kunnen laten, maar het zou natuurlijk mooi zijn als we niet alles tot in detail hoeven beschrijven. Je moet wel een grens aangeven van wat wel en niet kan, maar het mooie zou zijn als

we niet al die gedragsregels nodig hebben en een soort houding en cultuur krijgen in de sport waarbij iedereen respect heeft voor elkaar, de prestaties die worden geleverd en de juryleden.' Ook hier dus weer als droombeeld een soort vanzelfsprekendheid aangaande houding en gedrag met betrekking tot de gedragsregels. De handbalbond ziet als droombeeld een 'sport die we met z'n allen beoefenen op een fijne en plezierige manier en waar het zich houden aan de spelregels gewoon helemaal is 'ingebakken'. Dat het overtreden van spelregels geen regel maar uitzondering is.' [KNHV]. Sommige bonden zijn als iets specifiek en zouden graag zien dat iedere sportvereniging een commissie heeft die medeverantwoordelijk is voor sportiviteit en respect: 'Ik zou het prachtig vinden als elke vereniging een commissie Sportiviteit en Respect heeft en dat dit onderwerp echt leeft bij het bestuur. Bij elke vereniging heeft Sportiviteit en Respect een belangrijke plaats op de agenda en niet op plaats 12, maar als de punten 3 of 4 op de agenda... dit onderwerp moet belangrijk zijn en de urgentie moet er zijn en voor iedereen moet duidelijk zijn waarom sportiviteit en respect zo belangrijk is... het zou ook mooi zijn als we de glijdende schaal met hoe we in de samenleving met elkaar omgaan kunnen afbuigen.' [KNHB]. Het positieve van sport voor de samenleving is iets wat ook de waterpolobond naar voren brengt. '... ik hoop dat waterpolo uiteindelijk wel een soort voorbeeld is, zoals rugby dat eigenlijk ook al is. Van ... zó moet dat eigenlijk gespeeld worden en dat we daarmee ook een voorbeeld zijn voor de maatschappij ... op voetbal na, zijn eigenlijk alle sporten wel voorbeelden voor de samenleving en het zou heel mooi zijn als we dat nog meer worden.' [KNZB]. De voetbalbond zou graag een verandering zien in de cultuur van 'kijken hoe ver we kunnen gaan, naar we accepteren de regels zoals ze zijn: '... wat zou ik het mooi vinden als er een trend zichtbaar wordt dat het gaat om het spelen van een plezierige en veilige wedstrijd en dat het niet gaat dat de scheidsrechter alle spelregels kent en deze ook perfect kan toepassen ... dat er dus een beweging is dat spelers, bestuurders en toeschouwers zelf verantwoordelijkheid nemen en zorgen dat intern veel minder aandacht hoeft worden besteed aan spelregels en veel meer het uitgangspunt wordt het uitoefenen van het spel... Het

zou fantastisch zijn als iedere vereniging van kleins af aan bepaalde spelregels accepteert en daar ook van jongs af aan tot aan de oudste mensen zegt: 'zo gaan we daar mee om, dit zijn de regels. Dat accepteren en niet proberen de spelregels op te rekken en te kijken wat nog net kan binnen de spelregels ... Het moet een positieve houding worden ten opzichte van de spelregels en dan komt het gedrag vanzelf. [KNVB]. Iemand moet daar het goed voorbeeld in geven en dat ziet de Voetbalbond vooral weggelegd voor de bestuurders van de sport: '... als de bestuurders hier het goede voorbeeld geven dan ben ik er van overtuigd dat het wel goed komt.' [KNVB]. Sommige bonden zien ook een belangrijke rol voor de betrokkenen aan de kant van het veld, de toeschouwers. De vertegenwoordiger van de rugbybond stelt bijvoorbeeld dat '... het commentaar van de kant op de scheidsrechters soms niet van de lucht is. Ik zou het prachtig vinden als we in 2016 naar een rugbywedstrijd gaan dat de scheidsrechter niet voortdurend wordt bekritiseerd, maar juist wordt ondersteund, ook vanuit het besef dat het fluiten van een rugbywedstrijd ook niet eenvoudig is.' [NRB]. De vertegenwoordiger van de basketballbond ziet een mooi beeld van toeschouwers van de 'rivaliserende partijen' die door elkaar zitten: '... het is van den zotte dat Ajax en Feyenoord twee aparte wedstrijd moeten spelen voor de bekerfinale, omdat we geen raad weten met de supporters ... Als ik Amerikaanse sport bekijk of Australische, daar zitten de toeschouwers gewoon door elkaar en daar is bijna nooit iets aan de hand. Waarom kan dat hier niet, ik heb geen idee!' [NBB]. De IJshockeybond wil een positieve boodschap, 'We zijn negatief bezig geweest, we hebben gezegd wat er niet deugde. Nu willen we meer positief bezig zijn: voldoende scheidsrechters hebben, voldoende begeleiders. Dat heeft er allemaal mee van doen. Goed opgeleid kader bij sportvereniging, zowel scheidsrechters, teambegeleiders als coaches.' [NIJB]. Tot slot stelt de Honkbalbond: '... onenigheid blijf je altijd houden, maar mijn droombeeld is wel dat het aantal strafzaken gigantisch vermindert ... het aantal gestaakte wedstrijden moet gewoon nul worden ... dat is toch niet raar?' [KNBSB]. Wat uit de antwoorden van de geïnterviewden in het oog springt is dat het zich houden aan de spel- en ge-

dragsregels een vanzelfsprekendheid zouden moeten zijn. Voor de spelers, coaches, trainers, bestuurders, ouders en toeschouwers moet het een soort tweede natuur zijn dat men zich aan de spelregels en gedragsregels houdt. Een 'tweede natuur' is ook wel synoniem met 'cultuur', zijnde het geheel of het systeem aan waarden en normen dat als vanzelfsprekend wordt aangemerkt. Uiteindelijk moet het zich houden aan bepaalde regels, wenselijk gedrag en elkaar aanspreken op onwenselijk gedrag een vanzelfsprekendheid worden.

Cultuurhistoricus Herman Pleij (2010) heeft voor dit gemeenschappelijk waarden- en normenstelsel een mooi term in het leven geroepen, collectieve mentaliteit. Hiermee bedoelt de auteur '... een samenstel van waarden, normen en gedragsvormen die in groot aanzien staan binnen een bepaalde gemeenschap ... en die door de gemeenschap worden gekoesterd' (ibid, p.11). We zagen in de rapportage tot nu toe dat er wel degelijk verschil zijn te herkennen tussen de collectieve mentaliteiten van de elf sporten. Toch is er wel, en dat vrij unaniem, een gedeeld beeld te herkennen over wat als wenselijk en onwenselijk wordt beschouwd. Een collectieve mentaliteit geeft niet alleen aan wat we als wenselijk ervaren, maar zo'n collectieve mentaliteit (of collectieve identiteit) heeft een vrij dirigerend en waarderend karakter. Soms zelf zo sterk dat ze als het ware bij de betrokkenen binnen de club is geïnternaliseerd of verinnerlijkt. Het zich houden aan ge- en ongeschreven regels, respect tonen voor het andere en de ander, spelen in de geest van de regels worden dan tot norm. Sportieve en respectvolle gedragingen binnen de club worden dan een onvermoede en onbewuste drijfveer voor al ons handelen. Uit de interviews blijkt, al dan niet impliciet, dat het creëren van zo'n cultuur een van de idealen is. Dan zou het immers zo kunnen zijn dat er bijvoorbeeld geen gedragscodes meer nodig zijn, maar is wenselijk gedrag een vanzelfsprekendheid geworden. Exemplarisch de vertegenwoordiger van de voetbalbond, die deze 'collectieve mentaliteit' mooi weergeeft: '... Het is een kwestie van cultuur ... dat blijft er altijd bovenhangen ... als die cultuur er binnen de vereniging gewoon is, dat je elkaar aanspreekt op gedrag dan is zo'n gedragscode al bijna niet meer nodig ... dan is het zich houden aan regels

en gedragingen een vanzelfsprekendheid geworden, simpelweg omdat de cultuur van de club zo is.' [KNVB].

6.3 De implementatie van gedragsregels

Zowel tijdens de interviews als de werksessie is uitgebreid ingegaan op de implementatie van de gedragsregels. Welke invoerstrategie van spelregels en vooral gedragsregels wordt aangehouden? Waar loopt men tegenaan? Wat wel doen en wat ook niet doen tijdens de implementatie. Ook tijdens de werksessie is hier op ingegaan. Uit de antwoorden die zijn gegeven is een beeld te geven van hoe men de implementatie aanpakt en wat volgens hen wel en niet werkt. Systematisch worden de antwoorden van de bonden neergezet. Door de vertegenwoordigers van de bonden worden verschillende zaken naar voren gebracht. In de antwoorden spreekt men soms over gedragsregels en soms over sportiviteit en respect. De geïnterviewden gaven aan dat ze niet naast het implementeren van gedragsregels een andere strategie hebben voor de invoering van sportiviteit en respect. De factoren die voor de implementatie belangrijk zijn gelden voor gedragsregels en voor sportiviteit en respect.

Creëer bewustzijn en urgentiebesef

Uit de antwoorden wordt duidelijk dat alvorens met het invoeren van gedragsregels kan worden begonnen, er bij de sportverenigingen een soort bewustzijn (awareness) moet ontstaan van zowel het belang van een gedragscode of gedragsregels (de meerwaarde) als van hoe het binnen de club op dit moment toegaat. Regelmatig hebben sportverenigingen en ook bonden nog een te vaag beeld van hoe sportverenigingen er voor staan op het terrein van gedragsregels en sportiviteit en respect. Exemplarisch enkele uitspraken: 'Het is gewoon zo dat sommige sportverenigingen wel een idee hebben waarover sportiviteit en respect gaat, maar er zijn ook veel verenigingen die geen idee hebben. Een manier is dan een eenvoudige scan uit te voeren.' [KNBSB]. Soms zijn er ook redenen voor dat sportverenigingen nog niet aan de slag zijn gegaan met sportiviteit en respect, soms gaat het simpelweg om capaciteitsproblemen: '... sportverenigingen willen waarschijnlijk wel aandacht be-

steden aan sportiviteit en respect, maar toch komt dit vaak op de laatste plaats. Kijk maar eens naar de websites van de verenigingen, ze hebben allemaal bullets voor fair play, maar in de praktijk hangt het erg af van hoe groot de vereniging is en hoeveel mensen er mee werken... in de uitvoering stukt het vanwege te weinig vrijwilligers en dan komt het snel op de laatste plaats.' [NIJB]. Natuurlijk is het zo dat bij een geringe capaciteit van menskracht niet alles kan worden gedaan en opgepakt binnen een sportvereniging. Sportverenigingen dienen te prioriteren in wat ze wel en niet gaan doen. Toch zegt het natuurlijk wel iets over het besef van urgentie wat betreft het onderwerp sportiviteit en respect heeft. Zaken die urgent zijn worden immers wel direct opgepakt. Soms geven verenigingen ook aan dat het bij hen nog niet zo slecht gaat: 'Ik heb ook het idee dat sportverenigingen niet altijd weten hoe het bij hen toegaat op het terrein van sportiviteit en respect en wat dit concreet inhoudt. Dan is het belangrijk om ze hierover te informeren en helder te krijgen dat er ook bij hen soms wel zaken zijn die te maken hebben met omgang met elkaar en sportiviteit.' [KNZB]. '... ouders zijn een belangrijke factor... en zij moeten zich ook bewust zijn van hun rol en positie in het stimuleren van gewenst gedrag ... wij hebben ze wel eens op een avond een wedstrijd laten fluiten ... nou dan komt er wel een bewustwordingsproces op gang ... dan zie je ook dat het onderwerp wat meer gaat leven.' [KNZB]. Soms moet een vertegenwoordiger van de bond wat bewustzijn creëren door aan de hand van voorbeelden duidelijk te maken wat met sportiviteit en respect wordt bedoeld: '... ik kom regelmatig bij sportverenigingen door de regiobijeenkomsten. Soms geven sportverenigingen dan aan 'sportiviteit en respect is bij ons niet nodig' ... dan vraag je of er bij hen geen voorbeelden zijn van boze moeders aan de kant van het veld, omdat hun kind voor de derde keer is gewisseld of een tas die maar rondslingert in de kantine, terwijl er rekken zijn of rommel in kleedkamer... dan gaat er vaak wel een lichtje branden. Het gaat vaak om die kleine dingen die maken dat je op een bepaalde manier naar het onderwerp kijkt ... je moet het thema gewoon terugbrengen naar het niveau van de vereniging, zodat er herkenning optreedt.' [KNKV]. Zo zijn er meer voorbeelden te geven,

maar uit de gesprekken komt toch nog regelmatig het beeld naar voren dat het onderwerp soms urgentie mist. Een directe aanleiding en urgentiebesef lijkt niet zelden te ontbreken. Bij het doorvoeren van veranderingen en het doorbreken van bestaande culturen, wordt urgentiebesef wel vaak genoemd als een eerste, belangrijk aandachtspunt voor het doorvoeren van gedragsregels en de aandacht voor sportiviteit en respect.

Leidende coalitie vormen

Bij een besef van urgentie start vaak een verandering. Als er een gevoel is van noodzaak, blijken er vaak meer mensen mee te willen werken aan een verandering of verbetering dan wanneer deze noodzaak er niet is. Om een verandering verder door te voeren moeten er altijd 'voortrekkers' zijn. Uit onderzoek blijkt dat een krachtige leiding die er achter gaat staan en ook hiervoor verantwoordelijkheid wil nemen, een belangrijke succesfactor te zijn.¹⁰ Hoewel de meeste bonden aangeven dat ze zich richten op verschillende beïnvloeders binnen de sportvereniging, achten ze de rol van de bestuurder een essentiële, misschien wel de meest essentiële. Het bestuur moet in feite de leiding nemen (van een team) om gedragsregels door te voeren of op z'n minst hier leidend in zijn. 'Wat je vaak ziet is dat er een relatie is tussen of het bestuur er voor gaat er iets in ziet en of het bij de sportvereniging ook leeft en onder de aandacht komt. Gaat het bestuur er niet achter staan, dan zal er niet veel gebeuren. Exemplarisch weer enkele citaten die de voortrekkersrol van het bestuur benadrukken.' [NIJB]. '... ik denk dat de bestuursleden een essentiële rol spelen ... als de bestuurder het niet draagt, dat het niet snel van onderaf zal komen.' [NIJB]. De vertegenwoordiger van de korfbalbond benadrukt het geven van het goede voorbeeld van de leiding/het bestuur: '... de ingezette middelen moeten natuurlijk effect hebben en het bestuur moet daar ook echt wat mee doen. Dat is nog een hele grote stap. Het bestuur moet het goede voorbeeld geven. Je kan wel gedragscodes ontvangen, maar ze moeten wel nageleefd worden. Als het bestuur niet krachtig inzet, komt er van sportiviteit en respect en de doorvoering van gedragsregels in de sportvereniging helemaal niets terecht.' [KNKV]. Ook de vertegenwoordiger van

¹⁰ Boonstra, 2010; Kotter, 1996.

de hockeybond benadrukt de verantwoordelijkheid van de bestuurder: '... een bestuurder moet beseffen dat hij zowel een aanjager is als iemand die het goed voorbeeld moet geven. Een bestuurder moet z'n verantwoordelijkheid nemen en niet weggijken als er iets gebeurt ... dat zie je natuurlijk nog wel eens, dat de bestuurder wegloopt voor zijn verantwoordelijkheid. Bijvoorbeeld dat de coach zich verbaal misdraagt en dat de bestuurder toch zegt: 'het is wel een rare, maar hij boekt wel veel resultaat' [KNHB]. Het patroon van de geïnterviewden is vrij unaniem: respectvol en sportief gedrag is ieders verantwoordelijkheid, maar de bestuurder is hierin leidend en moet altijd het goede voorbeeld geven. Wat er dus uit de interviews naar voren komt, sluit goed uit bij het beleid dat door 'het' samenwerkingsverband is ingezet. Ook tijdens de werksessies kwam vaak naar voren dat de bestuurder een sleutelrol heeft en dient te nemen."

Creëren van draagvlak en betrokkenheid

De sportverenigingen moeten zich uiteindelijk zelf verantwoordelijk voelen om met de gedragsregels aan de slag te gaan. Belangrijk is dus dat er voldoende draagvlak is onder de sportverenigingen. Een van de belangrijkste principes bij het creëren van draagvlak en betrokkenheid is dat 'het' iets is wat dicht bij de sportvereniging zelf ligt. '... we schrijven gedragsregels niet voor ... we geven wel best practices. Belangrijk is dat de sportverenigingen er een eigen kleurtje aan geven. Het moet bij de sportvereniging passen.' [KNHB]. 'De aanpak die we voorstaan, moet natuurlijk passen bij de eigen identiteit van de sportvereniging.' [KNKV].

De meeste bonden geven aan dat een belangrijke succesfactor voor het welslagen van de invoering van gedragsregels en sportiviteit en respect een benadering is, die is gebaseerd op zogenoemde co-creatie. In feite is co-creatie het gezamenlijk werken aan bijvoorbeeld een plan, acties of activiteiten. Indien sportbonden over de hoofden van de sportverenigingen hun beleid vormgeven, dus sterk top down, dan

zal dit vaak niet aanslaan bij de sportverenigingen. '... ik denk dat wij ons heel erg realiseren dat we ... van clubs niet zomaar dingen kunnen opleggen ... dat clubs maar dat en dat moeten doen. Als daar geen draagvlak voor is dan kun je roepen wat je wil, maar dan gaat het niet werken.' [KNHB]. Ik heb ook bij [een andere bond wordt genoemd] gewerkt en daar gaat men anders aan het werk '... bovenaf en zo gaan we het doen ze zetten we het uit... zonder echt te kijken naar wat ze zelf willen... Wij weten gewoon dat we draagvlak hebben, want de sportverenigingen hebben het zelf aangedragen.' [KNHB]. Om zaken ook echt uitgevoerd te krijgen is dus een goede communicatie van belang, en deze moet niet eenzijdig van boven naar onder zijn, maar in gezamenlijkheid met de sportverenigingen: '... Het ligt bij het welslagen van de invoering heel erg aan hoe je zaken brengt. Als de KNVB bijvoorbeeld een gedragscode stuurt naar alle verenigingen met de mededeling 'dit is het ... voer maar uit', dan weet je zeker dat het gaat mislukken. Dan voelen ze het als iets dat wordt opgelegd.' [KNVB]. Het woord dat steeds terugkeert als een mogelijke valkuil is 'opleggen': '... opleggen is altijd wat lastig ... de club wil wel zijn eigen identiteit behouden, dus ga je dat opleggen, dan krijg je geheid heel veel tegen je! Ik denk dat je samen met sportverenigingen de gedragsregels moet opstellen. Een aantal voorbeelden is vaak wel noodzakelijk en dan kunnen het ze het zelf naar eigen goeddunken invullen, want de ene vereniging is de andere niet.' [KNBSB]. De vertegenwoordigers van de bonden zijn er gezamenlijk van overtuigd dat een top down benadering niet werkt en gaat werken. Dat betekent niet dat het dus een louter van onderaf ontstane benadering moet zijn. De fout moet echter niet worden gemaakt dat de bond gaat wachten op het moment dat de sportvereniging in actie komt. Een te ver doorgevoerde bottom up-benadering, waarin de sportverenigingen louter zelf met initiatieven moeten komen, zonder invloed en inbreng van de sportbonden, is niet optimaal. '... we gaan ook niet afwachten tot

¹¹ De vraag naar welke implementatiestrategie wordt ingezet kan niet afhankelijk worden gezien van het programma 'Sportbestuurders in beweging voor Sportiviteit & Respect' (2010). In dit programma zijn de belangrijkste uitgangspunten geformuleerd over de gezamenlijke aanpak. De aanpak is gefaseerd. De eerste fase is gericht op de mentaliteit in de bestuurskamer. De grondgedachte is dat bestuurders, zowel van sportverenigingen als bonden, belangrijke beïnvloeders zijn. Zij staan, in deze aanpak, aan de basis van het tot stand brengen van een gewenste mentaliteit. Een van de eerste ijkpunten daarin is om bestuurders zo ver te krijgen dat ze een juiste mindset hebben aangaande sportiviteit en respect (VODW, 2010).

de sportverenigingen met iets komen. We dragen ze wel verschillende zaken aan. Zo hebben we wel een Sportiviteit & Respect handboek voor sportverenigingen. Daarin staat wel zo zou je het kunnen doen ...' [KNHB]. Ook de korfbalbond heeft een verenigingshandboek samengesteld voor sportverenigingen: '... dit handboek hebben we naar de sportverenigingen gestuurd en hierin zijn tools opgenomen die men kan toepassen.' Het komt er dus op neer dat verenigingen wel toegerust moeten worden met tools hoe ze sportief en respectvol gedrag kunnen bevorderen. Dit kan soms door verenigingen te ondersteunen, maar soms kan het niet anders dat ze 'alleen' tools aanreiken: 'We hebben trajecten bij verenigingen dat ze begeleid worden om zelf zo'n gedragscode op te stellen. Het mooiste is natuurlijk als ze afspraken maken vanuit hun eigen filosofie en opvattingen van de vereniging ... maar binnen het voetbal heb je te maken met 3500 verenigingen ... dus is het lastig om bij al die verenigingen zo'n traject uit te zetten. ... we willen verenigingen stimuleren in het kader van zelf-regulerend vermogen ... we willen die verenigingen zelf hun gang laten gaan, maar ze wel iets aanreiken vanuit de website' [KNVB]. Ook tijdens de werksessie is vaak aangegeven dat in gezamenlijkheid werken met sportverenigingen wel kan werken, het van bovenaf opleggen absoluut niet.

Aandacht richten op verschillende beïnvloeders en met helderheid over de rollen

Wat zowel in de interviews als tijdens de werksessie naar voren komt, is dat men kiest voor een totaal-aanpak. Dat wil zeggen dat men zich als bond richt op trainers, bestuurders, sporters en toeschouwers. Vanuit de ingeslagen weg krijgt de bestuurder – de 'mentaliteit in de bestuurskamer' – het accent, maar men is er van overtuigd dat een blijvende verandering niet kan zonder de betrokkenheid van ouders, toeschouwers, trainers, sporters en coaches. 'We willen gezamenlijk toewerken naar sportiviteit en respect, maar zien een heel belangrijke rol weggelegd voor de bestuurder van de vereniging. Hij heeft een voorbeeldrol en mag mensen aanspreken op hun gedrag binnen de sportvereniging. Belangrijk is dus ook dat iedereen zijn rol weet binnen het geheel van sportiviteit en respect. De sporter, de bestuurder en

coach moeten duidelijk weten wat van ze wordt verwacht.' [KNHB].

Zonder uitzondering staan de vertegenwoordigers van de bonden een totaalaanpak voor, zoals blijkt uit een aantal exemplarisch opgevoerde citaten uit de interviews. '... belangrijkste is dat iedereen binnen de sportvereniging gaat voor sportiviteit en respect ... natuurlijk kan het bestuur een voortrekkersrol vervullen, maar zij alleen redden het natuurlijk niet.' [KNHV]. Als bijvoorbeeld sporters de boodschap van verschillende kanten krijgen te horen en in de boodschap ook nog afstemming is, dan kan dit leiden tot een positieve beïnvloeding van gedrag: '... het krachtigst is als niet alleen verschillende betrokkenen zich inspannen voor sportiviteit en respect, maar ook belangrijk is dat ze dezelfde boodschap communiceren. Dan hoort iemand van verschillende kanten hetzelfde verhaal.' [KNHB]. De vertegenwoordiger van de voetbalbond stelt: '... volgens mij staat bij de KNVB altijd de speler centraal. Gewoon het voetbal als spel. Dat zal altijd zo zijn. Maar dat daar ook een hele boel mensen omheen zitten die daar invloed op uitoefenen, volgens mij moet je die allemaal bereiken.' [KNVB]. een van de succesfactoren die ook tijdens de werksessie meermalen werd genoemd, is dat een heldere boodschap vanuit verschillende mensen krachtig is in het stimuleren van sportiviteit en respect. Uit de interviews en de werksessie werd ook steeds benadrukt dat er heldere rolverdelingen moeten zijn van de betrokkenen. Een sporter heeft iets andere verantwoordelijkheden dan de bestuurder en die weer iets andere dan de toeschouwer aan de kant. Helderheid over deze uiteenlopende rollen en verantwoordelijkheden is een vereiste om het beleid en de uitvoering van sportiviteit en respect goed te laten verlopen: 'Iedereen heeft binnen een sportvereniging ene verantwoordelijkheid, soms groot en soms klein, maar altijd moet duidelijk zijn wat we van elkaar kunnen verwachten en waarop we elkaar kunnen aanspreken.' [NRB].

Volgen, consolideren en komen tot gedragsbehoud

Uit de interviews komt naar voren, en dat vrijwel unaniem, dat een verandering tot stand brengen vaak veel eenvoudiger is dan een ingezette verandering te consolideren en vast te houden. Het gaat niet om een

korte termijn verandering van sportiviteit en respect, maar om een duurzame verandering. Niet na de eerste successen genoegzaam achteroverleunen, maar juist zorgen voor een structuur en cultuur binnen de sportvereniging die de kans het grootst maakt dat er continuïteit optreedt. Zo stelt een van deelnemers aan de werksessie dat er geen sprake moet zijn van 'jojo-beleid', in de zin dat er soms heel veel aandacht aan sportiviteit en respect wordt besteed en dat soms deze aandacht ook zo weer wegeeft. Het moet, aldus een vertegenwoordiger van een andere bond, structureel beleid zijn, waarbij zowel aandacht is voor het korte als lange termijn. Het mooiste zou zijn als het cultuur is geworden, in de zin van een set gedeelde waarden en normen die richtinggevend zijn voor het handelen binnen de club en die door iedereen ook als vanzelfsprekend wordt beschouwd.

Omdat het in het kader van sportiviteit en respect vooral ook gaat om het veranderen en behouden van gedrag, is het erg belangrijk dat men hier als vereniging en bond steeds alert op blijft. '... als bond moet je met verenigingen goede afspraken maken over wat wel en niet kan, onder andere ook de normering [sancties] die daarbij hoort. Als vereniging moet je zorgen dat je dat consistent, consequent blijft doen zodat iedereen weet wat er vastligt... Het gaat om gedrag en dat moet je steeds in de gaten houden. Ben je hier niet alert op, dan vervalt je zo weer in oude patronen. Het mooiste is als er gedragsbehoud optreedt.' [NBB]. Een vertegenwoordiger van een andere bond stelt: 'Probleem is dat sportverenigingen wel willen en ook wel vragen om materialen, maar in de uitvoering stukt het vaak vanwege te weinig vrijwilligers. Aandacht voor sportiviteit en respect komt dan zo weer op de laatste plaats.' Uitvoering van de gedragscode en gedragsregels is natuurlijk het belangrijkste. Op papieren tijgers en stofvangers zit niemand te wachten, maar het blijkt bij enkele bonden wel zo te zijn dat het wel eens schort aan het daadwerkelijk invoeren en naleving van de gedragsregels: 'Wat mij opviel is dat eigenlijk 90% van de verenigingen wel een gedragscode heeft. Maar die moet dan vaak uit de lade komen met een hele laag stof erop. In de praktijk is het de vraag van wat dat dan in de praktijk voor effect heeft ... als ze het invoeren is het fantastisch, maar vaak zien we dat er geen enkele follow up

is op het moment dat de code en regels worden overtreden. Het is natuurlijk niet alleen het opstellen van een gedragscode, maar juist het bewaken van deze code en daar ook in de vereniging afspraken over maken.' [KNVB].

Wat soms opvalt uit de gesprekken is dat bepaalde bonden wat meer zicht hebben op wat er bij de sportverenigingen gebeurt dan andere. Het monitoren en volgen is iets wat er wel eens bij inschiet. Gevolg is dat een op maat inzetten van acties, activiteiten en interventies er vaak niet van komt.

7. Conclusies

In de periode van mei tot en met oktober 2010 voerde Kennispraktijk onderzoek uit naar spel- en gedragsregels in relatie tot het positief beïnvloeden van sportiviteit en respect in de Nederlandse sport. Dit vormt een belangrijk onderdeel van het onderzoek 'Samen voor Sportiviteit en Respect', een samenwerkingsprogramma van elf Nederlandse sportbonden. Naast de analyse van documentatie aangaande reglementen en gedragsregels zijn interviews gehouden met de elf sportbonden en is een gezamenlijke werksessie georganiseerd. In de vorige hoofdstukken zijn de resultaten gepresenteerd (en hier en daar al conclusies getrokken). Uit de resultaten zijn verschillende conclusies te trekken, die hieronder zijn uitgewerkt. De ordening van de conclusies komt overeen met de opbouw van de rapportage. Begonnen wordt met wat algemene conclusies met betrekking tot sportiviteit en respect, spelregels en gedragsregels. Daarna volgen er achtereenvolgens conclusies aangaande de bevorderende en de belemmerende spelregels met betrekking tot sportiviteit en respect. In de weergave van de conclusies is uitdrukkelijk geen prioritering aangebracht, dit is in eerste plaats aan de sportbonden zelf.

Rol van spelregels en sportiviteit en respect in het algemeen

Conclusie 1: Sportiviteit en respect is een logisch onderdeel van sportbeoefening en spelregels zijn van grote invloed op sportief en respectvol gedrag op de Nederlandse sportvelden

Conclusie 2: De Nederlandse sportbonden kunnen nog nadrukkelijker gebruikmaken van spelregels om sportief en respectvol gedrag op de Nederlandse sportvelden te stimuleren

Sportverenigingen, maar ook de sportbonden zelf, zien sportiviteit en respect nog te vaak als iets extra's, dat pas aan de orde komt als de overige lopende zaken zijn geregeld. Dat is niet terecht, de aard en mate van sportief en respectvol gedrag is bepalend voor

de sportbeleving in al haar facetten. Urgentiebesef (bewustwording) bij sportverenigingen verdient dan ook blijvend aandacht. Binnen de toepassing van spelregels bij de Nederlandse bonden liggen daarbij nog veel mogelijkheden om sportiviteit en respect te stimuleren. Daarbij gaat het vooral om een zorgvuldige toepassing van spelregels en niet alleen om de formulering van nieuwe spelregels

Conclusie 3: (Spel)regels worden nog te vaak als iets negatiefs opgevat

Nog te vaak worden spelregels opgevat als 'inperkend' en louter betrekking hebbend op 'wat niet mag'. Dit is een te eenzijdige visie op spelregels. Regels zijn soms inperkend, wat mag wel en wat mag niet, maar in de eerste plaats maken spelregels een bepaalde 'praktijk' mogelijk. Een sportwedstrijd is mogelijk op voorwaarde dat er onderlinge afspraken zijn over wat we van elkaar kunnen verwachten en wat de bedoeling is van het spel. Regels zijn in de eerste plaats constituerend! Vanuit de positieve insteek die sportbonden voorstaan, kan dit in uitingen en communicatie naar de sportverenigingen wat meer worden benadrukt.

Conclusie 4: Spelregels hebben een dynamisch en flexibel karakter

De spelregels staan nimmer voor eens en altijd vast. Regels zijn geen onveranderlijke wetmatigheden. Vooral in verband met de jeugdsport blijken bonden deze 'dynamiek en flexibiliteit' van regels goed te benutten. De spelregels worden in veel gevallen aangepast aan de mogelijkheden van kinderen en jongeren, op die manier ontstaan sportactiviteiten die goed aansluiten bij de ontwikkeling van kinderen en jongeren.

Conclusie 5: Sportbonden staan een brede visie op sportiviteit en respect voor

De sportbonden hebben een brede visie op sportiviteit en respect. Breed in de zin dat men zich niet alleen richt op hoe men zich binnen een sportwedstrijd dient te gedragen, maar ook richt men zich op het

stimuleren van gewenst gedrag (bijvoorbeeld door middel van gedragsregels) binnen de bredere context van de sportvereniging.

Bevorderende spelregels

Conclusie 6: Direct straffen wordt als eerlijk en rechtvaardig ervaren

Uitgesteld straffen, bijvoorbeeld in geval van een schorsing, wordt als onrechtvaardig ervaren. Indien een sporter een overtreding begaat tijdens de wedstrijd dan moet de sanctie een direct voordeel opleveren voor de tegenstander waar op dat moment tegen wordt gespeeld.

Conclusie 7: Gradueel straffen en preventief straffen zijn effectief

Een van de belangrijkste conclusies aangaande bevorderende spelregels is dat regels met betrekking tot gradueel straffen - dus een tijdsraf, iemand tijdelijk uit de wedstrijd halen – als uitermate effectief worden ervaren. Door tijdens de wedstrijd de mogelijkheid te hebben tot gradueel straffen, kunnen sporters even afkoelen en zich herpakken.

Conclusie 8: Zwaar(der) straffen op overtredingen die een tegenstander (kunnen) blesseren

Spelregels gericht op een zware sanctie aan sporters die een zware overtreding begaan, werken bevorderend voor sportiviteit en respect.

Conclusie 9: Spelregels die het discussiëren met de scheidsrechter reguleren worden als bevorderend voor sportiviteit en respect ervaren

In veel sporten zijn er spelregels over wie in discussie mag treden met de scheidsrechter. Deze spelregels worden als bevorderend ervaren voor sportiviteit en respect.

Conclusie 10: (Spel)regels aangaande audiovisuele toepassing zijn bevorderend voor sportiviteit en respect

(Spel)regels toestaan dat er gebruik mag worden gemaakt van audiovisuele ondersteuning, worden als bevorderend ervaren voor sportiviteit en respect. Vooral het respect voor de scheidsrechter neemt toe en er is simpelweg minder ongenoegen over beslissingen van de scheidsrechter. Ook voelt de scheidsrechter zich gesteund, omdat hij, binnen de spelregels(!), een beslissing kan hernemen.

Conclusie 11: Spelregels die de snelheid in het spel bevorderen hebben een positief effect op sportiviteit en respect

Spelregels gericht op het 'behouden van de snelheid in het spel' zijn om verschillende redenen bevorderlijk voor sportiviteit en respect. Ze bieden minder ruimte voor discussie en ook brengen ze de zo nodige flow in het spel. Een voorbeeld als de selfpass bij het hockey is een mooi voorbeeld van een spelregel die bijdraagt aan de snelheid in het spel.

Conclusie 12: Spelen in de geest van de spelregels bij de meeste sporten gepraktiseerd

Hoewel niet in de regels geschreven, blijken in vrijwel alle sporten het 'spelen in de geest van de regels' te worden gepraktiseerd. Vooral bij sporten waar 'de veiligheid in het geding kan zijn' (wielrennen, rugby, hockey) blijken de sporters de verantwoordelijkheid te nemen tot het spelen in de geest van de regels.

Conclusie 13: Sportbonden gaan erg flexibel om met spelregels voor de jeugd

Bevorderlijk voor het plezier van kinderen en jongeren die aan sport doen, is wanneer deze zijn aangepast op de mogelijkheden van deze groep. Alle bonden zijn zich zeer bewust van de mogelijkheid om spelregels zo aan te passen dat er een sport ontstaat

die aansluit bij de ontwikkeling(sleeftijd) van kinderen. Deze aanpassingen dragen hoe dan ook bij aan het spelplezier van jongeren en kinderen.

Conclusie 14: Spelregels die zelfcorrigerend werken zijn uitermate effectief

In de sport bestaan er spelregels die als het ware ‘zelfcorrectie uitlokken’. Dit zijn bijvoorbeeld regels die bij overtreding een behoorlijk nadeel opleveren voor het gehele team. Gevolg van dergelijke regelovertrredingen is dat medespelers of de coach de spelers corrigeren, louter omdat deze het team benadeelt.

Conclusie 15: Sportbonden hebben oog voor ‘gelijkheid van kansen’

De meeste sportbonden proberen de competitie na verloop van tijd zo in te delen dat er wedstrijden ontstaan tussen spelers en teams van een (ongeveer) gelijke speelsterkte. Slechts drie bonden kunnen om structurele redenen (te weinig leden) ervaren het streven naar gelijkheid van kansen als problematisch (Zie onder belemmerende spelregels). Net als bij de vorige conclusie gaan sportbonden ook hier flexibel om met de spelregels om een te streven naar een optimalisering van ‘gelijkheid van kansen’.

Belemmerende spelregels

Conclusie 16: Onduidelijke spelregels zijn belemmerend voor sportiviteit en respect

Spelregels die onduidelijk zijn worden bij uitstek als belemmerend ervaren door de betrokkenen. Spelregels waarover de meeste discussie is, zijn vooral spelregels waarvan de exacte toepassing niet altijd duidelijk is en die veel ruimte laten tot (mis)interpretatie (‘grijs gebied’).

Conclusie 17: Zoek goed naar de balans tussen reguleren en ruimte voor eigen verantwoordelijkheid

Hoewel iedereen het belang van spelregels inziet, bestaat het gevaar dat de sport overgereguleerd wordt. Gevolg van deze overregulering is dat de eigen verantwoordelijkheid ondersneeuwt. De geïnterviewden geven aan dat er een balans moet bestaan tussen reguleren en ruimte laten voor eigen verantwoordelijkheid.

Conclusie 18: Verschil in culturen ten aanzien van ‘zich houden aan de spelregels’

Tussen sporten bestaan verschillende culturen. De geïnterviewden geven aan dat niet alleen de spelregels, maar voor de cultuur een bepalende factor is voor het zich houden aan de ge- en ongeschreven regels. Als er geen cultuur is van ‘we houden ons aan de spelregels’ dan zal sportiviteit en respect binnen de sport ook niet worden gerealiseerd.

Conclusie 19: Doorvoeren regels met betrekking tot ‘gelijkheid van kansen’ bij drie bonden een probleem

De meeste bonden voeren een beleid dat op de helft of net voor de helft van de competitie een soort herindeling plaatsvindt. Drie bonden hebben problemen met het indelen van een competitie waarin sporters van (ongeveer) gelijke speelsterkte met elkaar in competitie treden. Dit komt door het geringe aantal leden waardoor een evenwichtige indeling lastig is.

Type spelregelovertrredingen en strafmaten

Conclusie 20: Professionele overtrredingen en zware regelovertrredingen zwaar(der) straffen

Spelregels die te mild zijn voor professionele/tactische overtrredingen en zware overtrredingen werken belemmerend op sportiviteit en respect. De sancties die aan dit type overtrredingen worden opgelegd worden als te soft en onrechtvaardig ervaren. Om dit type overtrredingen uit te bannen is een zwaardere sanctie een belangrijke optie.

Conclusie 21: De wijze waarop en de snelheid van het bestraffen van zware regelovertreeders door de sportbond (via onder meer tuchtrechtspraak) heeft een invloed op sportiviteit en respect.

Hoewel een positieve insteek (belonen, stimuleren) de voorkeur heeft als het gaat om de realisatie van sportief en respectvol gedrag, speelt de aard en mate van straffen een belangrijke rol in het bevorderen van sportiviteit en respect. Het gaat daarbij vooral om de omgang met spelregelovertradingen door officials en sportbonden. Is dit helder, wordt er snel iets mee gedaan en is er sprake van consistentie, het zijn zaken die tijdens de interviews worden genoemd.

Ook hier is het spanningsveld tussen reguleren versus dereguleren belangrijk. Er wordt namelijk enerzijds gepleit voor het vaststellen van heldere spelregels die geen ruimte laten voor interpretatie (reguleren), maar anderzijds ook voor verantwoordelijkheid geven, spelen in de geest van de regels, snelheid erin houden, niet belerend zijn en ruimte bieden voor het inspelen op verschillen tussen groepen (dereguleren). Het is van groot belang dat de sportbonden gekoppeld aan de eigen spelregels hier discussie over voeren en keuzes maken hoe om te gaan met de toepassing van specifieke spelregels. Een ieder pleit daarbij voor blijvende aandacht voor de rol van de official (spelleider, scheidsrechter, jurylid) bij wedstrijden en de beeldvorming/ het imago dat zij hebben bij sporters. Het gaat dan concreet om het verbeteren van de kwaliteit van scheidsrechters (vooral interpretatie/ toepassen van spelregels in verschillende wedstrijdcontexten) en de wijze waarop ze opgeleid en ondersteund worden. Het dient te gaan om coaching en ondersteuning van de officials en niet zozeer beoordelen en veroordelen.

Implementatie gedragsregels

Conclusie 22: Belangrijke succesfactor bij de implementatie van sportiviteit en respect is urgentiebesef

De sportbonden geven aan dat als er geen urgentiebesef is bij sportverenigingen, het thema 'sportiviteit en respect' zo weer van de agenda valt. Creëren van bewustzijn en urgentiebesef wordt als een belang-

rijke succesfactor aangemerkt voor een optimale implementatie. Dit kan bijvoorbeeld door sportverenigingen een spiegel voor te houden hoe het binnen de sportvereniging toegaat. Beelden worden daarbij als krachtig ervaren.

Conclusie 23: Vitale coalitie binnen sportvereniging een vereiste

De sportbonden geven aan dat sportverenigingen echte slagen maken op het onderwerp 'sportiviteit en respect' als er binnen de vereniging een soort 'leidende coalitie' of 'vitale coalitie' is. Dit is een groep betrokkenen die het initiatief neemt in het stimuleren van sportiviteit en respect. De indruk ontstaat dat men zich vooral richt op de bestuurder. Uit de literatuur blijkt dat de trainer een belangrijke beïnvloeder is van gedrag en dus ook veel invloed heeft op sportiviteit en respect. Voor de hand ligt trainers op te nemen in zo'n vitale coalitie.

Conclusie 24: Creëren draagvlak binnen de sportvereniging belangrijke succesfactor – ga voor co-creatie

Sportverenigingen moeten zichzelf verantwoordelijk voelen voor sportiviteit en respect. Draagvlak creëren bij sportverenigingen zal alleen optreden indien samen met de sportverenigingen wordt gezocht naar beleid, acties, oplossingen en plannen. Over de hoofden van sportverenigingen top down materiaal en campagnes 'droppen' werkt niet.

Conclusie 25: Aandacht richten op verschillende beïnvloeders en streven naar helderheid van verantwoordelijkheden en rollen is een kritische succesfactor

De sportbonden kiezen in het stimuleren van sportiviteit en respect voor een totaalaanpak. De gedachte hierachter is dat iedereen binnen de sportvereniging een eigen verantwoordelijkheid heeft in het stimuleren van sportiviteit en respect. Helderheid over de verschillende rollen wordt daarbij als uitermate belangrijk aangemerkt. Uit de gedragspsychologie wordt zo'n totaalaanpak ook als krachtig beschouwd, waarbij bijvoorbeeld voor de jeugd de invloed van peers niet moet worden onderschat.

Conclusie 26: Streven is blijvende aandacht, gedragsbehoud en consolidatie

De grootste uitdaging bij het implementeren van sportiviteit en respect is dat er continuïteit optreedt. Dus niet een soort jo-jo beleid van soms wel en soms geen aandacht voor het onderwerp, maar ernaar streven dat aandacht voor sportiviteit en respect een vanzelfsprekendheid wordt. Sportiviteit en respect moet onderdeel worden van de cultuur van een sportvereniging.

Conclusie 27: Proces van invoering heeft het primaat boven de inhoud

Het succes van de invoering van sportiviteit en respect hangt dus vooral af van het proces: enthousiasme bewerkstelligen, bewustwording creëren, draagvlak bewerkstelligen, humor en niet te belerend, voortrekkers vinden zijn belangrijke factoren bij de implementatie van sportiviteit en respect, waaronder gedragsregels. Sportbonden dienen hun energie dus vooral te richten op de vraag HOE de implementatie bij de verenigingen uit te voeren en in beginsel minder op het WAT.

Conclusie 28: Monitoring van voortgang soms wat ondergesneeuwd

Tussen de sportbonden blijkt er verschil te zitten in de mate waarin voortgang wordt gevolgd (monitoring). Voor acties op maat en gerichte interventies is het wel belangrijk dat wordt gevolgd hoe de voortgang op het terrein van sportiviteit en respect is. Dit kan door middel van eenvoudige instrumenten worden gerealiseerd. Nu komt uit de interviews nog te veel naar voren dat het volgen van de ingezette acties er wel eens bij inschiet.

Conclusie 29: Uiteindelijk gaat het om beïnvloeden van gedrag en cultuur

Wat er uiteindelijk wordt beoogd met het stimuleren van sportiviteit en respect, is dat het een vanzelfsprekendheid is dat men zich houdt aan bepaalde

(omgangs)regels en zich ook daadwerkelijk norm-conform wil gedragen. Binnen de sport moet er uiteindelijk sprake zijn van een 'collectieve mentaliteit' (Pleij, 2010) aangaande het zich houden aan (spel) regels. Dit vergt bij de vertegenwoordigers van de sportbonden in ieder geval inzicht in hoe gedrag en cultuur stapsgewijs zijn te beïnvloeden.

Slotbeschouwing

Het onderzoek levert een duidelijk beeld op van welke spelregels en gedragsregels als bevorderend dan wel belemmerend worden ervaren voor sportiviteit en respect. In de resultaten en conclusies gaat het om wat meer algemene en beschouwelijke zaken. Maar soms ook om hele concrete zaken die ook direct handvatten bieden voor verdere acties. Met die concrete zaken eindigen we dit rapport, door het geven van enkel acties die door de afzonderlijke sportbonden zijn aangeleverd. We beginnen met een wat algemeen beeld.

Uit de interviews komt naar voren en wordt vrijwel door iedereen genoemd, dat het zich houden aan de spelregels, het elkaar aanspreken op (on)gewenst gedrag en zich sportief en respectvol gedragen cultuur moet worden binnen 'de' sport. Dat het niet gaat om korte oplevingen van aandacht voor deze onderwerpen, maar dat "normaal doen" een vanzelfsprekendheid wordt binnen sport. Wenselijk gedrag van de verschillende betrokkenen moet uiteindelijk normgedrag worden. Bekend is dat normconform gedrag – in dit geval het zich houden aan ge- en ongeschreven regels en gedragsregels – optreedt als (I) normoverschrijdend gedrag geen voordelen oplevert, (II) de norm is geïnternaliseerd, (III) het risico dat wordt gelopen om te worden gepakt en gestraft te groot is. Wat betekent deze drieslag nu. Allereerst dat streng straffen soms goed is, bijvoorbeeld in geval van professionele en excessieve regelovertredingen of misdagingen op de club. Het opleggen van sancties op het moment dat bepaalde normen worden overschreden werkt een cultuur in de hand waarin een bepaalde omgang regel wordt.

In de tweede plaats is internalisering uitermate belangrijk, misschien wel het belangrijkste. Voor ieder individu moet het een vanzelfsprekendheid zijn om zich te houden aan (spel)regels, afspraken, conventies en omgangsvormen. In dat opzicht wordt in de interviews terecht aangegeven dat in een doorgaande regulering niet de oplossing moet worden gezocht voor het tegengaan van normoverschrijdend gedrag. Veeleer moet er een houding ontstaan dat men zich hoe dan ook houdt aan wat is afgesproken.

In de derde plaats moet door betrokkenen van een sportclub erop worden toegezien dat men zich ook daadwerkelijk normconform gedraagt. Uit de interviews komt regelmatig naar voren dat het elkaar aanspreken op gedrag belangrijk is. Dit 'aanspreken op verantwoordelijkheid' maakt dat men zich soms ook wel bedenkt om spelregels te overtreden of om zich normoverschrijdend te gedragen, simpelweg omdat het risico van een sanctie te groot is.

Opgemerkt dient wel te worden dat de invloed van sancties op internalisering van normen slechts één van de wegen is, vooral de toepassing van beloningen blijkt een positieve invloed te hebben op het gedrag, van vooral jongeren.¹² Er moet dus altijd een soort balans zijn tussen straffen en belonen, waarbij belonen vaak beter helpt dan straffen. Dat de geïnterviewden in dit onderzoek kiezen voor een totaalaanpak, waarbij ze zich richten op de verschillende betrokkenen op en rond het veld met hun eigen rollen, is een sterke. Uit onderzoek blijkt dat als men elkaar aanspreekt op normoverschrijdend gedrag, de kans dat dit gedrag afneemt uitermate groot is. De rol van voorbeelden, rolmodellen en significante anderen is hierbij heel belangrijk. De pedagoog Bas Levering stelt in dat opzicht het volgende ten aanzien van jongeren: 'Zowel bij de overdracht van waarden als bij de internalisering van normen zijn voorbeelden van significante personen het belangrijkste voor het aanleren en in praktijk brengen van normen. Ontbreken dergelijke personen met wie jongeren een affectieve relatie onderhouden, dan ontstaat vaak normoverschrijdend gedrag.' De rol van peers – leeftijdgenoten, vrienden – is hierin heel belangrijk: '... vanaf een bepaalde leeftijd worden sociale normen van de eigen leeftijdsgroep minstens even belangrijk als die van ouders.' Met andere woorden, er is zowel een rol weggelegd voor trainers, bestuurders als ouders, maar ook sporters dienen elkaar onderling aan te spreken op gedrag in en rondom de wedstrijd. Tijdens dit onderzoek kwam bijvoorbeeld regelmatig naar voren dat binnen de wedstrijd bepaalde spelregels sterk zelfcorrigerend zijn, omdat een overtreding van de spelregel een behoorlijk nadeel oplevert voor het gehele team. Een speler die regelmatig onnodige overtreding maakt, die benadeelt zijn team, iemand die voortdurend zijn

¹² Malsch, 2004; WRR 2003; WRR, 2004; Diekstra, Berg & Rigter, 2004.

¹³ Levering, 2004.

zelfbeheersing verliest en er vaak wordt uitgestuurd, die benadeelt zijn team en iemand die scheldt op medespelers, die benadeelt zijn team. Zo zijn er tal van voorbeelden te vinden van de zelfcorrigerende werking van spelregels in de sport.

Waar het op neer komt bij het stimuleren van “normaal doen” op en buiten en het veld is dat dit moet gaan behoren tot de collectieve mentaliteit van de sport in al haar geledingen.

Acties voor de nabije toekomst

Een dergelijk toegepast onderzoek (of praktijkonderzoek) dient altijd aanknopingspunten en handvatten op te leveren voor verdere acties van de direct betrokkenen. De sportbonden zijn natuurlijk al aan de slag met het stimuleren van zich houden aan spelregels, gedragsregels en sportiviteit en respect, maar ook hebben ze (deels) naar aanleiding van dit rapport en de ervaringen uit de werksessie enkele acties geformuleerd waarmee ze direct aan de slag gaan of al zijn gegaan. Ter afsluiting van dit rapport worden deze acties alfabetisch gerangschikt per bond op een rij gezet.

KNBSB

- Opstellen van gedragsregels.
- Verplichte spelregelcursus doorvoeren.
- Onderzoek uitvoeren naar de mogelijkheden van en effecten van direct straffen.

KNHB

- De KNHB is van mening dat een goede en transparante tuchtrechtspraak en een consistente toepassing van straffen bij bepaalde overtredingen spelers stimuleert om zich tijdens de wedstrijd sportief te gedragen. Naast een goede voorlichting aan de leden zullen ook de Tuchtcommissie en de Commissie van Beroep inzicht worden gegeven in het Sportiviteit & Respect beleid van de KNHB.
- Vergroten van de spelregelkennis bij kinderen en hun ouders en ze leren wat sportief gedrag is. De KNHB heeft hiervoor een boekje gemaakt met de titel ‘3 hoeraatjes voor hockey’ dat is gekoppeld aan het hockeydiploma. Dit boekje is zowel voor de kinderen als voor de ouders. Het boekje is in samenwerking met pedagoge Tischa Neve samengesteld. In dit boekje heeft Sportiviteit & Respect een nadrukkelijke plek in de uitleg van de spelregels heeft gekregen.

- De uitkomsten van het onderzoek naar spel- en gedragsregels zullen in samenvattende vorm aan de leden worden gestuurd. Op deze manier wil de KNHB de leden bewust maken van de mogelijkheden van (vooral) spelregels in het kader van sportiviteit en respect.

KNKV

- Het KNKV is aan het experimenteren met spelregels. Een van die spelregels is het bestraffen met een strafworp voor de tegenpartij in geval van ongewenst gedrag van coaches. Ook wordt geëxperimenteerd met het zogenoemd ‘terugwisselen’. Deze spelregel biedt de coaches onder andere de mogelijkheid om ‘oververhitte’ spelers tijdelijk uit het veld te halen. De try out van deze regels heeft plaatsgevonden tijdens de zogenoemde Challenge in Rotterdam. Of deze spelregels ooit zullen worden doorgevoerd, zal besloten worden door de IKF (Internationale Korfbal Federatie).
- Aanpassen van enkele spelregels die onduidelijk zijn (is ook reeds gebeurd).
- In het plan van aanpak ‘Samen voor Sportiviteit en Respect’ van het KNKV worden al tal van acties doorgevoerd die in lijn liggen met de conclusies uit de rapportage.

KNVB

- Ontwikkeling voetbalbewijs. De learnings uit het onderzoek zullen worden gebruikt bij de ontwikkeling van een zogenoemd ‘voetbalbewijs’. Dit is een instrument om de spelregelkennis onder voetballers te bevorderen. Hierbij zal nadrukkelijk worden ingestoken op de spelregels die remmend of bevorderend zijn gebleken voor sportiviteit en respect.
- Stimuleren van sportverenigingen om aan de slag te gaan met gedragscodes/huisregels.
- Onderzoeken of en hoe commentaar op de leiding kan worden aangepakt, bijvoorbeeld door middel van regulering.

KNWU

- Grootste uitdaging is trainers te stimuleren om de sport aantrekkelijker te maken voor kinderen. De bond is hier in 2010 al mee gestart door speelse en leuke oefenvormen toe te voegen aan de cursussen.

KNZB

- Invoering van automatische schorsingen. Dit automatisch schorsen, of 'lik op stuk beleid', komt er op neer dat bij een rode kaart er automatisch een wedstrijd schorsing volgt. Nu is het nog zo dat bij een rode kaart dit komt op het bureau van de tuchtrechter (verbaal geweld) of tuchtcommissie (alle overige zaken). Die van de tuchtrechter komt te vervallen. Er volgt een automatische schorsing van één wedstrijd. Alle overige zaken worden in de week daaropvolgend, met de mogelijkheid tot verweer, behandeld. Het tuchtreglement en de statuten zullen hiervoor worden aangepast.
- Creëren van draagvlak onder verenigingen voor sportiviteit en respect.
- Invoering van gedragsregels die sportiviteit en respect bevorderen.

NBB

- Het zogenoemde STAR-concept aanpassen en geschikt maken voor gebruik door verenigingen in een STAR-pakket. Hierin is onder andere een methodiek voor trainers opgenomen
- Het STAR-pakket introduceren bij verenigingen en hen enthousiast maken voor het inzetten hiervan, onder andere door middel van:
 - Informatiemailings
 - Aandacht besteden aan STAR bij landelijke evenementen
 - Succesverhalen op de website
- Verenigingen begeleiden bij het invoeren van het STAR-concept, onder andere door middel van:
 - Trainingsworkshops / korte cursus voor trainers
 - Handleiding, tips en ervaringsverhalen op de website

Nevobo

- Spelregels die te veel ruimte laten voor interpretatie verduidelijken met behulp van beeldmateriaal (bijvoorbeeld netfout en technische bal)
- Spelregels voor de CMV jeugd zodanig verduidelijken dat iedere goedwillende ouder tijdens een toernooi kan coachen
- Uitkomsten van dit onderzoek bespreken met spelregeldeskundigen Nevobo

NHV

- In het kader van spelregels is de bond bezig met de

HS1 te promoten voor de jeugd. Dit zorgt voor meer spelregelkennis in de groepen a en b-jeugd. Toegevoegd wordt naar een verplichting (soort scheidsrechterskaart). Er is geen verplichting om te fluiten maar wel om de opleiding te volgen.

- Ook organiseert de bond binnen elke afdeling een spelregeltest en wordt er een NK spelregels gehouden. Dit is voornamelijk voor meer kennis van spelregels bij de d en c-jeugd.
- Er worden workshops positief coachen gehouden voor trainers/ coaches/ ouders. Op die manier wordt geprobeerd de cultuur aangaande zich houden aan de gedragsregels binnen de club op een positieve manier te beïnvloeden.

NRB

- De spelregelcursus wordt in 2011 verplicht bij de 2e jaars junioren/colts. Er is een Nederlandse vertaling van een on-line spelregelcursus gemaakt en deze is binnenkort werkzaam. Ook is het Engelse spelregelboekje vertaald.
- Een doelstelling binnen het project 'Sportiviteit & Respect' is het terugdringen van het aantal gele en rode kaarten in de competitie. Hiervoor is al een wijziging in het wedstrijdformulier aangebracht, waarbij het soort (type) overtredingen een letter/cijfer-code heeft gekregen. Dit maakt de inventarisatie van het soort overtredingen gemakkelijker. De gegevens die uit deze inventarisatie komen zullen worden teruggekoppeld aan de scheidsrechters en trainers, zodat zij zich bewust worden van het soort en het aantal overtredingen dat er gemaakt wordt en daar waar mogelijk naar kunnen handelen. Bovendien maakt het ook inzichtelijk welke speler herhaaldelijk dezelfde soort overtredingen begaat, zodat deze hier ook vanuit de bond en via de club op kan worden aangesproken.

NIJB

- Sportbestuurders in beweging brengen voor sportiviteit en respect (aansluiten bij bestuurdersmodule)
- Gedragscode voor ouders opstellen en doorvoeren
- Verenigingsondersteuning richten op sportiviteit en respect (binnen bijvoorbeeld de kaderopleiding, arbitrageplan)
- Lik-op-stuk-beleid aangaande ongewenste gedragingen doorvoeren

Literatuur

- Anderson, M.B. (2010). *Routledge Handbook of Applied Sport Psychology*. Londen: Routledge.
- Baar, P. (1996). Sportuitval bij het jongens turnen – een belevingsonderzoek naar oorzaken en achtergronden. In: A. Buisman, *Jeugdsport en beleid*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Boonstra, J. (2010). *Leiders in cultuurverandering*. Assen: Van Gorcum.
- Buisman, A.J. (red/1996). *Jeugdsport en beleid*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Buisman, A.J. (2002). *Jeugdsport en fair play in het Nederlandse sportbeleid van de jaren negentig*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Diekstra, R., Berg, M. van den en Rigter, J. (red, 2004). *Waardenvolle of Waardenloze Samenleving – Over waarden, normen en gedrag in samenleving, opvoeding en onderwijs*. Uithoorn: Karakter Uitgevers B.V.
- Knop, P. & Buisman, A.J. (red/1998). *Kwaliteit van jeugdsport*. Brussel: VUBPress.
- Kotter, J.P. (1996). *Leiderschap bij verandering*. Den Haag: Sdu uitgevers.
- Lenk, H. & Pilz, A. (1989). *Das Prinzip Fairneß*. Zürich: Interfrom.
- Levering, B. (2004). Opvoeding en de overdracht van waarden en normen.' In: P.de Beer en C.J.M. Schuyt (red.). *Bijdragen aan waarden en normen – WRR-verkenning 2*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Loland, S. (2002). *Fair play in sport: a moral norm system*. Londen: E & FN Spon.
- Malsch, M. (2004). De aanvaarding en naleving van rechtsnormen door burgers: participatie, informatieverschaffing en bejegening. In: P.de Beer en C.J.M. Schuyt (red.). *Bijdragen aan waarden en normen – WRR-verkenning 2*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Morgan, W.J., Meier, K.V. & Schneider, A.J. (Eds./2001). *Ethics in Sport*. Champaign Illinois: Human Kinetics.
- Pleij, H. (2010). 'Moet kunnen' – Een kleine mentaliteitsgeschiedenis van Nederland. Diemen: Veen Magazines.
- Steenbergen, J. (2004). *Grenzen aan de Sport – een theoretische analyse van het sportbegrip*. Maarssen: Elsevier.
- Steenbergen, J. & Vloet, L. (20007). *Fair play ... over de regels en de geest – van begripsverheldering tot beleid*. Deventer: DaM.
- Tamboer, J.W.I. & Steenbergen, J. (2000). *Sportfilosofie*. Leende: Damon.
- Terry, P. (2010). *Inside Sports Psychology*. Champaign Illinois: Human Kinetics.
- VODW. (2010). *Sportbestuurders in beweging voor Sportiviteit & Respect*.
- WRR (2003). *Waarden, normen en de last van het gedrag*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- WRR (2004). *Schets van een beschavingsoffensief – over normen, normaliteit en normalisatie in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bijlage 1: Lijst met afkortingen

KNBSB	Koninklijke Nederlandse Baseball en Softball Bond
KNHB	Koninklijke Nederlandse Hockey Bond
KNVB	Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond
KNKV	Koninklijk Nederlands Korfbalverbond
KNWU	Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie
KNZB	Koninklijke Nederlandse Zwem Bond
NBB	Nederlandse Basketball Bond
Nevobo	Nederlandse Volleybal Bond
NHV	Nederlands Handbal Verbond
NRB	Nederlandse Rugby Bond
NIJB	Nederlandse IJshockey Bond
NOC*NSF	Nederlands Olympisch Comité * Nederlandse Sport Federatie

Bijlage 2: Gespreksleidraad analyse van spel- en gedragsregels

Interview analyse spel- en gedragsregels

Naam interviewer :

Naam geïnterviewde :

Sportbond :

Datum interview :

Tijdstip:

Introductie

In de eerste plaats bedankt voor de tijd die u hebt vrijgemaakt voor het afnemen van dit interview. Voordat we overgaan op het interview zou ik graag eerst nog even kort de kaders van dit interview willen schetsen.

Zoals u weet heeft een aantal bonden de handen ineen geslagen om gezamenlijk Sportiviteit & Respect te stimuleren ('Samen voor Sportiviteit & Respect'), uw bond is hier één van. Het Mulier Instituut verricht, in opdracht van dit samenwerkingsverband, een uitgebreid onderzoek. Dit onderzoek bestaat uit verschillende onderdelen, waarvan één die naar de analyse van spel- en gedragsregels. Op dit onderdeel werken wij (Kennispraktijk) en het Mulier Instituut nauw samen. We houden eerst met 11 bonden interviews en vervolgens wordt met deze bonden een werksessie georganiseerd.

Doel van de interviews en de werksessie is (i) zicht te krijgen op welke spel- en gedragsregels bevorderlijk dan wel belemmerend zijn voor sportiviteit & respect, (ii) het verkrijgen van inzicht in de rol van spel- en gedragsregels m.b.t. de bevordering van sportiviteit en respect en (iii) komen tot een onderlinge vergelijking van spel- en gedragsregels (vanuit het oogpunt van S&R) tussen (11) verschillende sporten.

Ik (of we stellen) zal u straks verschillende vragen stellen aan de hand van een voorgestructureerde gespreksleidraad. U hoeft feitelijk niets anders te doen dan de vragen beantwoorden. Mochten er onduidelijkheden, aanvullingen of andersoortige vragen zijn, schroom niet deze te stellen! In totaal zal het hele interview ongeveer één uur en 15 minuten in beslag

nemen. Kunt u zich hierin vinden?

Om te zorgen dat geen van uw antwoorden verloren zullen gaan of onvolledig verwerkt worden, zou ik dit gesprek graag op band willen opnemen. Na het uitwerken van dit interview wordt het bandje gewist. Hebt u er bezwaar tegen dat ik het gesprek op band opneem?

Zijn er verder nog vragen? Nee, dan stel ik voor om met het interview te beginnen.

Blok 1: Enkele algemene vragen (kort)

1. Wat is uw functie binnen de bond [bond noemen] in verband met het stimuleren van sportiviteit & respect?
2. Welke acties/activiteiten heeft uw bond de afgelopen jaren uitgevoerd/verricht om sportiviteit & respect te stimuleren?
3. Wat verstaat u eigenlijk onder (het bevorderen van) sportiviteit & respect?

[eventueel drie deelgebieden van s&r aan de orde laten komen: tijdens de wedstrijd [spelregels, omgang tijdens de wedstrijd], tijdens de wedstrijd omstanders [rol ouders en toeschouwers] en buiten de wedstrijd om [kleedkamers, sfeer binnen vereniging]

4. Welke plaats hebben spel- en gedragsregels binnen het beleid van uw bond om sportiviteit & respect te stimuleren/bevorderen?

Doelvragen op:

- Hoe ziet u de relatie tussen spelregels en (het stimuleren van) sportiviteit en respect?
- Hoe ziet u de relatie tussen gedragsregels en (het stimuleren/bevorderen) van sportiviteit en respect?.....

5. Heeft uw bond een soort meldpunt/registratiesysteem voor onsportief gedrag/onsportiviteit?
[zo ja, welk beeld komt daaruit naar voren?]

Blok 2: Spelregels in verband met sportiviteit en respect (eerste kern van het interview)

6. Zijn er bepaalde spelregels binnen uw sport [sport noemen] die volgens u stimulerend zijn/werken voor/op het handhaven van sportiviteit & respect? *[Doorvragen op concrete voorbeelden, zoveel mogelijk en zo concreet mogelijk!]*

7. U noemde net [antwoorden op vraag 6 terughalen] enkele spelregels die bevorderend werken (hebben gewerkt) op sportiviteit & respect. Om welk type spelregels gaat het hierbij (b.v. spelregels mbt techniek/technische spelregels, spelregels mbt onderlinge omgang (b.v. tav scheidsrechter/spelers), spelregels mbt kansgelijkheid [b.v. indeling competitie, bij de jeugd beginnen met een gelijk aantal spelers in geval het ene team met minder spelers begint, ...], anderszins.

8. Kunt u aangeven hoe het komt dat juist deze spelregels bevorderend zijn voor sportiviteit & respect? (b.v. spelregels zijn helder, spelregels zijn eenvoudig (niet voor meerdere uitleg vatbaar), spelregels zijn bij iedereen bekend, spelregels kunnen rekenen op een breed draagvlak)

9. Zijn spelregels belangrijk voor het stimuleren van sportiviteit & respect [soort herhalingsvraag van vraag 4, maar wat concreter]? ...
[zo ja, wat doet uw bond om 'het zich houden aan de spelregels' te stimuleren? (b.v. brochures over spelregelkennis, website, ...)]

10. Hoe is over het algemeen de houding van betrokkenen (b.v. sporters, scheidsrechters, toeschouwers, ouders, bestuur) tav 'zich houden aan de spelregels'?

- Wordt door sportverenigingen uitdrukkelijk aandacht besteed aan het belang van een positieve houding ten aanzien van het 'zich houden aan de spelregels'?

11. Iedere sport kent zogenoemde 'ongeschreven regels' (voorbeelden geven: voetbal bal uitschieten indien iemand geblesseerd is, niet klappen bij ten-

nis voor een dubbele fout van de tegenstander, korfbal niet handen voor de ogen tijdens schieten,).

- Wat zijn binnen uw sport de ongeschreven regels? (aangaande sportiviteit & respect, spelen in de geest van de regels) [voorbeelden laten noemen]
- Zijn deze ongeschreven regels belangrijk voor (stimuleren van) sportiviteit & respect?
- Stimuleert u ook deze ongeschreven (spel)regels in het kader van sportiviteit & respect? [hoe/op welke wijze?]

Blok 3: Doorgevoerde veranderingen van spelregels [kort, immers is vaak een internationale aangelegenheid]

12. Zijn er de afgelopen jaren bepaalde spelregels veranderd vanuit het oogpunt om sportiviteit & respect te stimuleren?

- Zo ja, welke precies?
- Waarom eigenlijk (b.v. klachten van verenigingen, eigen observatie)?

13. Zijn er de afgelopen jaren spelregels veranderd, niet direct vanuit het perspectief van het bevorderen van sportiviteit en respect, maar die uiteindelijk wel een positief dan wel negatief effect bleken te hebben op sportiviteit en respect?

- Zo ja, welke precies?
- Waarom eigenlijk?

14. Welke spelregels zou u, indien u in de gelegenheid bent, graag de komende jaren willen veranderen vanuit de bedoeling/het oogpunt om sportiviteit & respect te stimuleren? [voorbeelden vragen ook tav jeugdsport]

Blok 4: Welke spelregels zijn belemmerend voor sportiviteit & respect? [tweede kern van het interview]

15. Zijn er bepaalde spelregels die volgens u belemmerend/remmend zijn (gebleken) voor sportiviteit & respect of zelfs onsportiviteit uitlokken?

- Welke spelregels zijn dit precies? (concreet)
- Welk type spelregels zijn dit? (technische regels, regels betreffende omgang binnen de sport, regels aangaande gelijkheid van kansen)
- Hoe komt het dat juist deze spelregels belemmerende werken op sportiviteit & respect?

16. Welke spelregels geven de meeste aanleiding tot onsportiviteit (en discussie!) [beetje herhalend tav vraag 15, toch stellen?]
- Voor wie/door wie?
 - Heeft u een idee hoe dit komt?
 - Om welk type spelovertradingen gaat het hier vooral? (b.v. valsspelen, professionele/tactische spelovertrading, gamesmanship [‘alles is geoorloofd mits binnen de regels’],)
 - Wat zou een oplossing zijn om dit te voorkomen?

Blok 5: Gedragsregels ivm het stimuleren van Sportiviteit & Respect (derde kern van het interview)

17. Heeft u de afgelopen jaren gedragsregels ingevoerd vanuit het oogpunt van ‘stimuleren van sportiviteit & respect’?
- Welke precies?
 - Waarom eigenlijk (b.v. klachten, eigen observaties)
 - Hebben de gedragsregels gezorgd voor meer sportiviteit & respect? (of: heeft de doorvoering het gewenste effect gesorteerd?)
18. Op welke betrokkenen heeft u de gedragsregels primair gericht? (ouders, sporters, bestuur, trainers/coaches, sprake van totaalaanpak ...)
- Waarom juist op deze groep/betrokkenen? (filosofie/idee erachter)
 - Zou u zich weer vooral op deze groep willen richten of niet?
19. Zijn er bepaalde gedragsregels binnen uw sport [sport noemen] die stimulerend zijn [gebleken!] voor het handhaven van sportiviteit & respect?
- Welke precies? (zo concreet mogelijk!)
 - Waaruit is dit gebleken (concrete voorbeelden)? [ook voorbeelden laten noemen welk gedrag/of

welke houding dan precies is veranderd]

20. Kunt u aangeven hoe het komt dat juist deze gedragsregels bevorderend zijn voor sportiviteit & respect? (b.v. zijn samen met de sportverenigingen opgesteld, zijn niet belerend, zijn niet te moralistisch,).....
21. Zijn gedragsregels eigenlijk belangrijk voor het stimuleren van sportiviteit & respect? [wederom herhalingsvraag van vraag 4, maar wat concreter]
- Zo ja, wat doet uw bond om het ‘zich houden aan de gedragsregels’ te stimuleren?
22. Hoe is over het algemeen de houding van sportverenigingen (en betrokkenen) tav de invoering van gedragsregels?
- Wordt door sportverenigingen uitdrukkelijk aandacht besteed aan het belang van een positieve houding ten aanzien van ‘zich houden aan de gedragsregels’?
23. Welke gedragsregels zou u graag de komende jaren willen veranderen of doorvoeren, vanuit de bedoeling/het oogpunt om sportiviteit & respect te stimuleren? [kort]

Blok 6: Welke gedragsregels zijn belemmerend (gebleken) voor sportiviteit & respect? [vierde kern interview]

24. Zijn er bepaalde gedragsregels die volgens u belemmerend/remmend zijn voor sportiviteit & respect of zelfs onsportiviteit uitlokken?
- Welke gedragsregels zijn dit precies?
 - Hoe komt het dat juist deze gedragsregels belemmerend werken op sportiviteit & respect? (b.v. moralistisch, belerend, gebrek humor, over de hoofden van betrokkenen ...)
25. Heeft u vanuit de bond belemmeringen ervaren bij het doorvoeren van nieuwe gedragsregels om sportiviteit & respect binnen sportverenigingen te stimuleren?
- zo ja, hoe komt dit?

26. Welke gedragsregels geven de meeste aanleiding tot discussie/verontwaardiging [beetje herhalend ten opzichte van vr 25]?
- Door wie wordt dit zo ervaren?
 - Heeft u een idee hoe dit komt?
 - Wat zou een oplossing zijn om dit te voorkomen?

Blok 7: Afsluitend (kort)

27. Wat is uw droombeeld voor 2016 en 2028 wat betreft het doorvoeren van spelregels en gedragsregels in verband met sportiviteit & respect
28. Zou u minimaal twee tips willen geven, mede aan andere sportbonden, wat betreft (het invoeren) van spel- en gedragsregels ihkv sportiviteit & respect?
- 1.....
 - 2.....
 - 3
29. Zijn er nog andere documenten (beleid, artikelen) die voor ons nog belangrijk zijn (b.v. omdat ze als leidraad dienen bij het stimuleren van sportiviteit en respect/spelregels gedragsregels)
30. Zijn er nog vragen, aanvullingen of onduidelijkheden?

Bedankt voor het interview. U ontvangt van ons bericht over de te houden werksessie, zal in september/oktober zijn.

Kennispraktijk

voor sport, onderwijs & gezondheid

Graafseweg 5

6512 BM Nijmegen

024 - 32 95 781

info@kennispraktijk.nl

www.kennispraktijk.nl

W.J.H. Mulier Instituut

Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

Postelstraat 59

5211 DX 's-Hertogenbosch

073-6126401

info@mulierinstituut.nl

www.mulierinstituut.nl